

A large, stylized teal letter 'B' with a white outline and a drop shadow effect, set against a background of fine, diagonal hatching.

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

1995. 2. szám
JÚNIUS

A large, stylized teal letter 'Z' with a white outline and a drop shadow effect, matching the style of the 'B' above, set against the same hatched background.

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja az Igazságügyi Minisztérium
Büntetés-végrehajtás

Országos Parancsnokság Sajtóirodája

Megjelenik negyedévenként * Tizennegyedik évfolyam 2. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Elnök:

DR. TARI FERENC

Tagjai:

DR. ESTÓK JÓZSEF,
GARAMI LAJOS,
MEZŐ LÁSZLÓ,
DR. NAGY FERENC,
PADOS JÓZSEF,
SCHNEIDER GYULA,
VESZELKA VENDEL,
DR. VÓKÓ GYÖRGY

Főszerkesztő:

DR. FARKAS TIBOR

Szerkesztő:

TURBÓK ATTILA

Rovatvezetők:

Csere László, dr. Csordás Sándor,
Fejes Imre, dr. Lőrincz József, Németh
Gyula, Vincze Tamás, Turbók Attila

A szerkesztőség címe:

1054 Budapest V.,
Nagysándor József u. 4.
Telefon és telefax:
112-0090

E SZÁMUNK SZERZŐI:

Boros János, az országos parancsnokság kutatásszervezési és nemzetközi kapcsolatok főosztályának vezetője; *Csordás Sándor*, a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnoka; *Deák Ferenc*, az országos parancsnokság szakkönyvtárosa; *Estók József*, az országos parancsnok általános helyettese; *Huszár László*, a kutatásszervezési és nemzetközi kapcsolatok főosztályának főelőadója; *Lajtár István* legfőbb ügyéségi ügyész; *Lőrincz József*, a Rendőrtiszti Főiskola bv. tanszékének vezetője; *Mezey Barna* tanszékvezető egyetemi tanár az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán; *Müller Anikó*, az országos parancsnokság büntetés-végrehajtási főosztályának helyettes vezetője; *Novák Béla Dénes* újságíró, a BörtönÚjság munkatársa; *Pardi Anna* újságíró; *Roszik Gábor* lelkész, a Magyar Testvéri Börtöntársaság elnöke; *Sárdi Miklós*, a bv. központi nyilvántartójának vezetője; *Sövény Zoltán*, a váci tiszthelyettesképző iskola tanára; *Szondi Miklós* vezető nevelő Állampusztán; *Takács Jolán*, büntetés-végrehajtási bíró; *Tari Ferenc*, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka.

*

A fotókat *Bernáth Csaba*
és *Csatorday Zoltán* készítette.

A folyóirat előfizethető az MNB 235-90-164-5010 számú csekkszámlán
vagy a szerkesztőségben.

Előfizetési díj egy évre 200 forint.

Előkészítés és tördelés az IM BV Sajtóirodán

Nyomdai munkák a BV KEI nyomdában

Felelős vezető: Machács István

Szakmai alapon

*A büntetés-végrehajtás és politika kapcsolata**

A büntetés-végrehajtás mint végrehajtó szervezet nem függetlenítheti magát az ország általános politikájától. Akár szűkebben vizsgáljuk, az igazságszolgáltatás részeként, akár szélesebb viszonyrendszerben. Célrendszere, működési területe, lehetőségei és részben hatékonysága is a politikai erők „hozzáállásától”, illetve igényétől függ. Ez azonban nem jár törvényszerűen együtt a szakmai függetlenség elvesztésével. A szakmai munka tartalmi része, a módszerek megválasztása és azok alkalmazása – néhány később említendő extrém történelmi helyzettől eltekintve – a szakemberek felelőssége.

E sommás kijelentéssel az általánosság szintjén maradnánk. Szerencsésebb ezért a kapcsolat elemzésénél a büntetés-végrehajtás jellegéből kiindulnunk. A büntetés-végrehajtás a büntető igazságszolgáltatási rendszer szerves része. (Ezt nemcsak a közvéleményben, de sokszor még szakmai körökben is tudatosítani kell!) A szabadságelvonás végrehajtását megelőzi a rendőrség és az ügyészség bűnmegelőzési, bűnüldözési, nyomozati munkája, a bíróság ítélezése, majd a szabadságvesztés végrehajtás után az utógondozás zárja a sort. Az említett intézmények tevékenysége elképzelhetetlen átfogó irányvonal, karakteres célrendszer meghatározása nélkül. Ami nem lehet más, mint a jogállamiság elveire épülő *jogpolitika*, és ennek részeként az alkot-

mányos alapokon nyugvó *kriminálpolitika*. Tehát az úgynevezett „nagypolitika” általános értelmezése helyett gyorsan eljutottunk az állam általános politikája részeként ható területhez, a kriminálpolitikához.

A számos fogalmi meghatározás közül fogadjuk el *Irk Ferencét*, aki azt mondja, hogy „a kriminálpolitika a bűnmegelőzési politika részeként a már elkövetett jogsértésekre, a bűncselekményekre adott – a büntetőjog közvetítéséből eredő jogi jellegű válaszstratégiák gyűjtőfogalma.”¹ Alrendszerei közül (büntető-igazságszolgáltatási politika, büntetőpolitika, ítélezési-büntetés-kiszabási-politika) számunkra most a büntetés-végrehajtás (mint szankcióvégrehajtási politika) fontos, amely a büntetések és intézkedések elveit és straté-

* Az előadás A rendészeti szervek és a politika címmel rendezett tudományos konferencián hangzott el.

giáit tartalmazza. *Földvári József* szerint kriminálpolitikát tulajdonképpen azóta folytatnak az egyes államok, amióta büntetőjogi eszközöket alkalmaznak a bűncselekményt elkövető személyekkel szemben. Ebben az értelemben tehát a kriminálpolitikát nem mint a bűnügyi tudomány egyik ágát értelmezzük, hanem azt a gyakorlati tevékenységet nézzük, amellyel az állam a bűnözés kezelésénél a kriminálpolitika mint tudományos diszciplína által kialakított elveket alkalmazza.²

Eljutottunk a problémakör egyik legfontosabb kérdéséhez. Azt már említettem, hogy a kriminálpolitika nem függetlenítheti magát az általános politikától, a büntetés-végrehajtási politika pedig a kriminálpolitika része, így a büntetés-végrehajtási politika sem független egy adott állam általános politikájától. Alaptételei, célkitűzései csak az utóbbira figyelemmel határozhatók meg.

Ha ezt elfogadjuk, akkor viszont kénytelenek vagyunk szembenézni a legérzékenyebb problémával, nevezetesen a napi politika behatolásával a kriminálpolitikába, ezzel együtt a büntetés-végrehajtás területére.

Napi érdekek

Közismert, hogy az ötvenes években a büntető igazságszolgáltatást különböző politikai célok megvalósítása érdekében használták fel. Közvetlen hatásaként a büntetés-végrehajtási szervezet napi politikai megtorló funkciót látott el. Az elítélteket kizárólag ellenségként kezelték, aminek egyenes következménye volt a személyzet és az elítéltek szigorú szembenállása. Kévsébé ismert, hogy még a hetvenes években is közvetlen politikai irányítást jeleznek a lefolytatott ún. *pártvizsgálatok* és az azt követő határozatok. Megjegyzendő, hogy e

kritikai megállapításokat számos, a büntetés-végrehajtás fejlődését serkentő szakmai döntés is követte. Persze politikai döntések nem ritkán okoztak komoly fejtorést is a szakembereknek. Legjobb példa erre a szigorított őrizet intézménye, melyet az 1974. évi 9. tvr. hívott életre, a különösen veszélyes visszaesőkkel szembeni védekezés fokozása érdekében. Ez a határozatlan tartamú biztonsági intézkedés idegen volt a büntetés-végrehajtástól. Szabályozása a legsúlyosabb, a fegyház fokozat szabályainak alkalmazására épült. Alig négy év elteltével az 1978. évi IV. tvr. (Btk.) szerint a végrehajtási módra a fogház fokozat szabályait kell alkalmazni. Az persze természetes volt, hogy a büntetés-végrehajtás szakemberei dolgozták ki az új vezérelv tartalmát is. E politikai döntés következményeit – miszerint ennyi veszélyes bűnözőt ilyen enyhe rezsimben nem szabad a nyugati határnál (Sopron) tartani, tehát az ország közepére kell szállítani (Vác) – most nem részletezem. Később valami hasonló történt az alkoholisták kötelező gyógyításánál, és féltő, hogy megismétlődik a történet az idegenrendészeti őrizettel is, mint mindennel, amely a büntetés-végrehajtástól idegen feladat.

Mindenesetre a nyolcvanas évekre egyre inkább a szakmai szempontok kerültek előtérbe, a tevékenység központi eleme az elítélt és a törvényesség betartása lett. E folyamatban a rendszerváltás idejére a magyar büntetés-végrehajtás szakmai szervezetté vált, viszonylag stabil társadalmi funkciókkal, követelményrendszerrel, szervezeten kívüli ellenőrzéssel. Mivel a büntetés-végrehajtás elsődleges feladatát a rendszerváltás előtt sem a hatalom biztosítása jelentette, így nem is lett a politikai küzdelem színtere, mint bizonyos értelem-

ben a rendőrség. Bár megjegyzendő, hogy az alkoholisták kötelező kényszergyógyításának megszüntetése körüli jogszabályi előkészítést néhányan megpróbálták e mederbe terelni. Természetesen a büntető jogszabályok változása, bizonyos büntetési nemek, intézményrendszerek megszűnése komoly hatással volt mind az elítéltekre, mind a személyzetre. Anélkül, hogy részletekbe bocsátkoznánk, két tényezőt emelek ki, persze kicsit szubjektíven.

1. Az imént említett folyamat következtében folyamatosan és jelentősen csökkent az elítéltek száma, mégpedig nem elsősorban a közkegyelem következtében. Az elítéltek nagy része úgy vélte, előbb-utóbb ő is szabadul, mégpedig azért, mert nyilván az általa elkövetett cselekményt is tévesen ítélték meg. Így az egész igazságszolgáltatást megkérdőjelezték.

2. Ugyanakkor a személyzetben nagyfokú bizonytalanság élt. Egyrészt tartott attól, nem lesz-e felelős a „jogtalan” fogvatartásért, másrészt hatott egzisztenciális fé-

lelem is, ami nem volt indokolatlan, hiszen a szomszéd országokban „igazolóbizottságok” működtek. Arra is akadt példa, hogy egy-egy ilyen bizottságban egykori elítélt is helyet kapott.

Térjünk vissza néhány gondolat erejéig a napi politika bévés területre való „behatolására”. Azt eddig is határozottan állítottuk, hogy *„úgy kell hatékonynak lenni a büntetésnek és az azt realizáló büntetés-végrehajtásnak, hogy az megfeleljen a jogállamiság követelményének”*, továbbá, *hogy a „büntetés-végrehajtás nem lehet az önkényesség eszköze, mindig a törvények betartásával kell teljesítenie e funkcióját.”*³ A már idézett törvény szerint a kriminálpolitika az általános politika visszatükröződéseként bizonyos mozgásteret ad mind a jogalkotásban, mind a jogalkalmazásban. Ez nem jelenti automatikusan annak a kívánalomnak a megértését, amely szerint a jogi normáknak, éppúgy mint az igazságszolgáltatásnak, politikailag semlegesnek kell lenni. Az azonban nyilvánva-

ló, hogy jogbiztonság csak akkor képzelhető el, ha a jogi normák nincsenek napi politikai érdekeknek és érdekütköztetésnek kiszolgáltatva. Ennek hangsúlyozása különösen indokolt jelentős politikai változásokon átmenő országok, régiók esetében.⁴ Márpedig az utóbbi időben megfigyelhető a jogalkotásban is, „ha a javaslat egy párttól ered, akkor azt egy másik párt hivatalból ellenzi, függetlenül egy általában figyelembe vehető ésszerűségtől.”⁵ E gondolatot folytatva nyilvánvaló, hogy a különböző hangsúlyokat, prioritásokat alkalmazó, politikai szemléletekből fakadó eltérések csakis jogállami keretek között, azaz a vonatkozó és hazánk által elfogadott nemzetközi megállapodásokban foglalt előírások mozgásterében képzelhetők el. A jogállamiság és a nemzetközi megállapodások kötelező ereje elégséges biztosítéka lehet annak, hogy a büntetés-végrehajtás célrendszerének meghatározásakor ne érvényesülhessenek napi politikai erőviszonyok, a csatározások alkalmi győztesei ne kezdeményezhessenek és főleg ne erőszakolhassanak ki jelentős változásokat.

Jogi garanciák

A büntetés-végrehajtási törvény '93-as parlamenti vitájában úgy tűnt, ebben a kérdésben politikai konszenzus volt. (Minimális tartózkodással elfogadott törvény.) Ugyanakkor a szakemberek azon szándéka, hogy szaktudásával ne részesítsen politikai erőket előnyben, nem elégséges. A szándék meglététől, vagy hiányától lényegesen komolyabb jogi és alkotmányos garanciákra van szükség ahhoz, hogy a büntetés-végrehajtási szakemberek nyugodt körülmények között végezhesék szakmai munkájukat. Ez a garancia lehetne a bünte-

tetés-végrehajtás szervezetről szóló törvény, amelynek megalkotásával még adós a törvényhozás. Fontosnak tartom tehát hangsúlyozni, hogy olyan szakmai munkáról van szó, amit nem tartok politikailag (ideológiailag) meghatározandónak.

A büntetés-végrehajtás nemcsak a büntető igazságszolgáltatás része, hanem az ország mindennapi életének egyik – bár kifejezetten periférikus – szegmenyje. Egy büntetés-végrehajtási intézmény nem függetlenítheti magát országának gazdasági színvonalától, kulturális értékeitől, szokásrendszerétől, a bűnről alkotott nézetektől és természetesen a szociálpolitika aktualitásaitól sem. A nem megfelelő szociálpolitika természetesen nemcsak a „bűnözői utánpótlás” egyik faktora, hanem alapvetően meghatározza a fogvatartotti állomány minőségét és mennyiségét is, valamint a szabadulást követő újrakezdés lehetőségét és nem utolsósorban a személyzet életérzését, identitását és munkavégzésének színvonalát.

Maradva az előző gondolatsomál, nézzük meg, hogy a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1993. évi XXXII. törvényben milyen elveket fogalmazott meg a jogalkotó. A szabadságvesztés-büntetés talán legfontosabb tartalmi jegye, hogy az „csak” a személyes szabadság korlátozását jelenti. Jól tükrözi ezt a szabadságvesztés céljának „újrafogalmazása”. Eszerint a szabadságvesztés célja, *„hogy az – a törvényben meghatározott joghátrány érvényesítése során – elősegítse az elítélteknek a szabadulásuk után a társadalomba való beilleszkedését, és azt, hogy tartózkodjanak újabb bűncselekmény elkövetésétől.”*

A törvénybe foglalt joghátrány alkalmazása mellett azonban megjelenik a *reszocializáció* elve (igénye) is. A reszociali-

záció eszközszerét pedig a szabadságvesztés feladataként határozza meg a törvény. E feladat „*hogy megőrizze az elítélt önbecsülését, fejlessze felelősségérzetét és azzal segítse, hogy felkészüljön a szabadsága utáni, a társadalom követelményeinek megfelelő önálló életre.*” Ehhez fel kell használni a szükséges gyógyító, oktató, erkölcsi és szellemi erőforrásokat, meg kell teremteni a rendszeres munkavégzés feltételeit. Mindezt a magyar gyakorlatnak megfelelően nevelésnek is nevezhetnénk, mégis a törvény idézett része a jogi norma által jobban érthető (konkrétabb) elemeket hangsúlyozza. E gondolatból következik tehát a *kezelés és nevelés*, valamint a *minél teljesebb foglalkoztatás* elve. Ezen elvvel kapcsolatban érdemes kiemelni: a) a kezelést, a nevelést a legtágabb értelemben fogjuk fel, és ide sorolunk minden olyan tevékenységet, amely az elítélt fizikai vagy mentális egészségének megőrzését, illetve helyreállítását célozza, az oktatástól a „szabadidős” tevékenységig számos más formát; b) a törvény a szabadságvesztés alatti munkáltatást a végrehajtás fontos részének nyilvánítja, melynek célja az elítélt testi és szellemi erejének fenntartását segíteni, lehetőséget adni a szakmai gyakorlatosság megszerzésére és fejlesztésére, így kapcsolódva az általános reszocializációs célhoz. Tehát a foglalkoztatás társadalmi haszna maga a foglalkoztatási lehetőség.

Nyitottság

Az elvek közül külön is említést érdemel a nyitottság és a társadalmi integráció elve. A büntetés-végrehajtást ért egyik gyakori vád a börtönök zártsága, titkossága. Ennek egyik oka talán az elmúlt évek tényleges titkossága, hiszen sem az elítél-

tekről, sem a személyzetről, sem a büntetés-végrehajtás költségvetéséről nem volt pontos információja a társadalomnak. Noha igazán a társadalmat sem érdekelte, mi történik a bűnös emberrel, mi zajlik a falakon belül. Holott már a hetvenes évektől nyilvánvaló, hogy színvonalas szakmai munkát a büntetés-végrehajtás „önmagában” nem képes végezni. Az elmúlt 5–6 évben e téren gyökeres változás következett be, és nem túlzás, hogy Európa egyik legnyitottabb büntetés-végrehajtása Magyarországon van. A nyitottság egyik oldala az elítélt kapcsolata a külvilággal, aminek kettős célja van. Részben felelősségérzetének felkeltése, másrészt a meglévő családi kapcsolat fenntartása. Csak 1994-ben több ezer elítélt hagyta el az intézeteket hosszabb-rövidebb időre, és tért vissza oda a megadott időben.

A nyitottság másik oldala az intézmények nyitottsága, a különböző szervezetek büntetés-végrehajtási munkában való részvétele. Nehéz lenne felsorolni azoknak a szervezeteknek a számát (oktatási, művelődési intézménynek, karitatív és cigányszervezetek, egyházak, egészségnevelő és rehabilitációs szolgálatok, alapítványok, tudományos társaságok), amelyek tagjai rendszeresen bejárnak az intézetekbe és részt vesznek az elítéltek reszocializációs programjában. Említést (elemzést) érdemel az a több száz cikk, műsor, amely évente a büntetés-végrehajtás problémáival foglalkozik. E nyilvánosság nemcsak a külső erőforrások bevonását jelenti, hanem kontroll is. E téren maga a büntetés-végrehajtás lépett fel kezdeményezőként, amikor például a büntetés-végrehajtás szervezetről szóló jogszabály tervezetében javasolta az ún. társadalmi felügyelőbizottságok felállítását.

Irodalomjegyzék

1. **Irk Ferenc:** Kriminálpolitika és érdekvédelem. Jogtudományi Közlöny (XLIX) 1994. augusztus, 314. oldal, Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet Kriminálpolitikai Konceptiója

2. **Ügyészségi értesítő,** 1993. XXIX. évf. 3. sz.

3. **Vókó György:** A büntetés-végrehaj-

tást övező szükséges garancia- és kontrollrendszerrel. Ügyészek Lapja, 1994. 5. sz., 48. o.

4. **Irk Ferenc:** l. m. 315. o.

5. **Tamás András:** Jogalkotói és társadalmi értékrend 1993-ban. Jogtudományi Közlöny, 1994. október, 338. o.

Nyitott börtön

*A nem zárt büntetés-végrehajtás
múltja és jelene **

Akik a büntetés-végrehajtás történetével foglalkoznak, jól tudják, hogy annak históriája a ciklikusan megújuló reformok és megújulási törekvések története. Időről időre hol a gyakorlat szakemberei, hol a tudomány képviselői vélik megtalálni a börtön számtalan problémáját megoldó „végső modellt”, a tökéleteset. A börtönügyet megreformáló csodaszerek és megoldások bukkannak föl szerte a világon.

A javasolt praktikus mintákat azután országos, regionális és világkongresszusok tárgyalják meg, s ajánlják a tagállamoknak gyógyírként a börtön bajaira. Reformmozgalmak sora indul, lobogó lelkesedés vezérelte elkötelezett szakemberek küzdenek a reformok bevezetéséért, majd kis idő múltán a messianisztikus hevület megcsillapszik, s a lelkesülés lelohadván, az új módszerek és formák alkalmazkodnak a meglévőhöz és kicsit jobbítva a dolgokat, részévé lesznek a rezsimnek. Ha e megújító forradalmak nem lennének a büntetés-végrehajtásban, a börtönügy egy helyben vesztegelne.

Csodaszerek

A 17. században a dologházak intézményének megszületése jelentette a forradalmi utat, mely akkor első ízben és széles kör-

ben a társadalomba visszatérés esélyeinek fontosságát tudatosította a büntető joggyakorlat szakemberében. Kissé egyoldalúan ugyan, de kijelölte a mindmáig vezető utat a reszocializáció sikerességéhez: szigorú fegyelem melletti munkáltatás, munkára szoktatás és a nevelés-oktatás, lelki gondozás állott a kor reformer elgondolásainak középpontjában.

A 18. században a howardi életmű befogadása hozott döntő változásokat: a nők és férfiak, felnőttek és fiatalok elkülönítése, a börtönkörnyezet humanizálása, a sikeres és emberhez méltó büntetés-végrehajtáshoz szükséges és alkalmas intézeti háttér kialakítása fő szemponttá vált az európai börtönügyben.

A 19. század első felében az amerikai börtönügyi forradalom általános modellként kínálta a világnak a magány- és a hallgató rendszert, a teljes és a részleges elkü-

* Az 1995. február 3-án, a XXVIII. Bács-Kiskun Megyei Jogásznapon elhangzott előadás szerkesztett változata.

lönítés szisztémáját. A század első évtizedei lobogó vitákkal, hatalmas lendületű reformküzdelmekkel teltek, a modern büntetés-végrehajtás hívei heroikus erőfeszítésekkel próbálták megteremteni a rendszerek építészeti és személyzeti feltételrendszerét. Ezzel összefüggésben robbant ki a börtönarchitektúra forradalma, következett be a *tervezett intézetek korá*, a tudományosan szerkesztett, a börtönügyi szakmai kívánalmaknak megfelelő börtönmodellek (mintabörtönök) jeleztek a kívánatos útirányt.

A század második felében az *osztály- és fokozatos rendszerek, a progresszív szisztéma* felbukkanása tartotta izgalomban a szakmai közvéleményt. Az angol és az ír fokozatos rezsimek egybeolvasztották a *pennsylvaniai* és az *auburni* megoldást, kiegészítették a reszocializációs megfontolásokat realizáló *közvetítő intézettel* és a *próbára bocsátás* elemével. A világon alig akadt olyan modern, szervezett büntetés-végrehajtási rendszer, mely a kettő valamelyikét ne vallotta volna magáénak.

A 20. század első felében a büntetőjogi reformmiskolák diadala a klasszikus irányzat fölött büntetettek osztályozását, a fogvatartottak differenciálását eredményezte. Ezzel összefüggésben finomodott a megkülönböztetés, az egyéni kezelés (egyéniesítés), másfelől az ún. biztonsági intézkedések elterjedése volt tapasztalható (dologház, biztonsági őrizet, internálás).

A 20. század második felében a nyitott és félig nyitott büntetés-végrehajtás és az erre alkalmas intézetek megjelenése jelentette a forradalmi változást a börtönügyben.

A mostaniból a 21. századba fordulva a szabadságvesztés-büntetés visszaszorításának lehetőségeit keresik a pönológusok

és az ún. *alternatív büntetésekkel* kísérleteznek... Ebben a fel-fellángoló megújulási szándék jelezte sorozatba illeszkedik tehát a nyitott büntetés-végrehajtás, amelynek eszméje a szokott késéssel, de a szokott intenzitással hazánkba is elérkezett.

Hazánkban

Ha már most ezt az új intézményt szemügyre vesszük, s annak történeti gyökereit szemléljük, úgy vélem, legkevesebb három előzménye van. A tömlőc és az árestum megkülönböztetése, a javítás és a reszocializáció gondolatának meghonosítása, végül a bűnelkövetők osztályozásának eszméje.

A kassai magistrátus a 17. század első felében statutumot alkotott a városi tömlőc fölé építendő felház kialakítására. Ez a rendelkezés nem volt egyedülálló sem Európában, sem hazánkban: ekkor már az elhelyezési megoldás mindenfelé differenciálódott: a súlyos gonosztevők és latrok befogadására szolgáló, általában föld alatti, nyirkos, sötét carcerrel szemben megjelent a nem dehonesztáló, a városi polgárság előkelőinek vétkeit szankcionálni hivatott árestum (áristom). A káromkodásért, becsületsértésért, perpatvarért, kisebb verekedésekért rendelt árestum végrehajtási körülményei jelentősen különböztek a carcerétől. Két vonása ehelyütt feltétlenül kiemelkedő: az elhelyezés nem különbözött a polgárcsaládok berendezett lakásaitól: tágas, világos, tiszta, levegős, bútorozott szobák szolgálták árestum céljaira, ahol a szabadságelvönáson túl semmi nem korlátozta a bezártat; az árestum végrehajtásában nyomai sem bukkantak fel a sanyargatásnak, a bilincsnek, a böjtöltetésnek. Az árestomozott látogatókat fogadhatott (akár nő-

személyeket is), italt hozathatott, saját ruhájában töltötte le a kiszabott, általában rövid időtartamú szabadságvesztést. Az árestumépületen belül (amennyiben az egy szobánál többre ment) szabadon közlekedhetett, árestumtársaival találkozhatott, együtt mulathatták az időt.

A főtebb már említett, a javítás és a reszocializáció gondolatának meghonosítását lobogójukra tűző amsterdami és északnémet dologházak, a Howard szorgalmazta elkülönítési megoldások a börtönügyben elfogadtatták a *visszavezethetőség* tételét. A reszocializációnak a büntetés-végrehajtás lényegi elemévé válásával állandó kutatási célponttá vált a híd börtön és társadalom között. Kisebb-nagyobb kitérőkkel a börtönügyi praktikum és tudományosság vissza-vissza tért a kapcsolatok erősítéséhez, az összeköttetés szélesítéséhez, börtön és társadalom közelebb hozásának gondolatához.

E munkálkodásban óriási jelentőségű volt a 20. század megváltónak hitt (s valóban rendkívüli jelentőséggel bíró) eszméje a bűnelkövetők osztályozásáról. Az első ízben elkövetők, a megrögzöttek, visszaesők, a fiatalok határozott elkülönítése a börtönügy számára a differenciált kezelést tette lehetővé, mely jó esélyt teremtett a reszocializációs törekvések sikerességéhez.

Évszázados történet

A nyitott börtön ideájának megszületéséhez hosszú folyamat vezetett el, amelynek végállomása az a nyílt végrehajtás, melyet mi is ismerünk, s melyet Csapó József jóvoltából hamarosan a magyar büntetés-végrehajtás is meghonosít. Ne higgyük,

hogy az ilyen eszmék előzmények, megelőző kísérletezések nélkül születnek. A társadalom és a furcsa „fekete doboz” közötti közlekedés kérdése évszázados gondolkodás és kísérletezés tárgya. Az eredetileg elkülönítésre szánt, a társadalomból kiemelt latrok és gonosztevők elhelyezésére szolgáló, a társadalom megvetését (is) kifejező tömlöcből kifejlődő modern börtönnek a terhes hagyatékot, az elszigeteltséget nehéz küzdelemben kellett és kell mindmáig mind szűkebb terepbe szorítani. Maga a folyamat, a börtön „kinyitása” évszázados történet.

A börtönviszonyok humanizálása nem a közlekedési szabadság azonnali megadásával kezdődött. A hagyományos börtönfelfogás, melyet a büntetés-végrehajtás a tömlöctől örökölt, s melyet a pennsylvaniai vagy magányrendszer csak fokozott, igen lassan vetkőzte le szigorúan zárt rendszerét.

[Az első lépést a *belső enyhítések* irányába tették meg. A kemény amerikai magányrendszert a belga modell „javította” a hivatalos látogatások formájával (lelkész), orvos, börtönigazgató, felügyelő rendszeres megjelenése). A belső szigor a közös foglalkozások, a közös munkáltatás bevezetésével tovább mérséklődött.

A nehezebben megtett *második lépés a külső zártásgot csökkentette.* Minthogy a szabadságvesztés-büntetés lényegét hosszú időn át a külvilágtól való elkülönítésben látták (a szabadságvesztés lényege a szabadság elvesztése), igen nehezen engedett teret a börtönügy a külső kapcsolatok kiszélesítésének. A levelezés, az újság, a látogatók beengedése a büntetés-végrehajtás rendszerébe forradalmi újításnak számított.

Az elítéltek kiengedése, bár voltak

elözményei a feudális büntető gyakorlatban (úgy is, mint külső munka, s úgy is, mint nyilvános megveretetés, megszenyénítés), sokkal tovább váratott magára. A 19. század végrehajtó rezsimjei nehezen illesztették be elképzeléseikbe a kijárást. Kedvezményként ugyanis a szabadságvesztés szoros értelmezése gátolta, a külső munkáltatástól biztonsági okokból húzódoztak; a nyilvános munkát pedig a humanizmus szellemében, a rab jogaira és becsületére történt hivatkozással utasították el.

Nagy lépés volt a 19. század második felének általánosan elterjedő reformeszméje, a *progresszív szisztéma* térhódítása. Az új rendszerbe épített közvetítő fokozat lényegében már a nyitott börtönt készítette elő alapeszméjében is és rendszerében is. Alapeszméjében, amennyiben a reszocializáció új feltételeként megfogalmazta a társadalmi létfeltételekhez közelítő életkörülmények kialakítását, a visszatérés alfajaként fogalmazta meg a visszatérés útjának speciális kialakítását. Rendszerében, amennyiben meg kellett találni a lehetőséget és ki kellett dolgozni a kiválasztási szisztémát, a közbiztonsági rendszert, a visszavezető metódusokat. Mindezek mellett a fokozatos rendszer közvetítő intézete még csupán a büntetés-végrehajtás periferiája, annak függvénye; nem a büntetés-végrehajtás céljának megfogalmazásába illeszkedik bele, csupán egy technikai elemként, lényegében a szabadságvesztés-büntetés egy mozzanata.

A 19–20. század fordulójának hatalmas vívmánya volt a bűnelkövetők differenciálásának keretein belül a *fiatalkorúak speciális kezelése*. Mint tudjuk, az első nyitott vagy félig nyitott intézetek javítóintézetként születtek meg, s a „fertőzés” forrása az lett, hogy számos országban a javítóintéze-

ti nevelést a büntetés-végrehajtás rendszerén belül szervezték meg. A „kór” terjedése innentől megállíthatatlan. (1908-ban létesítették a Borstal intézetet 16–21 év közötti, fegyházra vagy fogházra ítélt fiatalok számára Angliában. Ez a javítóintézeti modell utóbb fogalommal vált. Jellegzetessége volt az új intézet- és végrehajtási típusnak, hogy egyfelől a büntetés-végrehajtás szervezeti keretein belül tartották a végrehajtást, másfelől azonban lemondtak a szigorú őrzésről. Teljesen új jelenség: a börtönfelügyelők helyett „civiliek” léptek a pályára: tanárok, pszichológusok, munkafelügyelők, polgári szakemberek kezelték a bennlakókat.)

A 19–20. század fordulóján – nem kevéssé a deportációk eredményeként – a felhalmozott tapasztalatok és a büntetés-végrehajtási intézetek zárt munkahelyein egyre nehezebben megszervezhető munkáltatás negatív perspektívái nyomán egymásra születtek a mezőgazdasági munkatelepek, reformeszmévé nőtt a mezőgazdasági munkáltatás. A szabadban, friss levegőn végzett munka egészséges volta a kor minden szakmunkájának érvei között előbukkan. E telepek lesznek az első nyitott és félig nyitott büntetés-végrehajtási kísérletek befogadói.

A hagyományos börtönfelfogás fellazításához feltétlenül szükséges volt az a második világháborút követő szellemi áramlat, mely a *reszocializáció eszméjét* versenytárs nélkülinek tekintve, a társadalmi visszatérést még a biztonságos őzésnek is elébe helyezte. Intenzív kutatások indultak meg részben a belső rezsím kötöttségeinek oldására (például az uralkodóvá vált tézis szerint a fegyver, az elítéltet provokáló minden eszköz és magatartás kerülendő); részben a közvetítő intézet mintájának ki-

bontásával a külvilággal létesítendő kapcsolat kiépítésére és fenntartására. Emellett igaztalanok lennének a praktikummal szemben, ha megfeledeznének az olyan belülről induló mozgásokról, mint a második világháború örökségének, a koncentrációs- és internálótáboroknak büntetés-végrehajtási célú átalakítása, melyek ugyancsak több helyütt adtak otthont nyitott vagy félig nyitott intézeteknek.

Bizalmi elv

Ez a háború utáni szellemi és gyakorlati közeg hívta életre a nyitott és félig nyitott intézeteket. Az ENSZ 1955. évi genfi kongresszusa állásfoglalásában nemcsak ajánlotta tagállamainak a nyílt börtönmodell alkalmazását, de mint legjobb megoldást minősítette a büntetés modern céljainak elérésére. Az úgynevezett minimumszabályok mindenekfelett a reszocializációra tekintettek. Célként tűzték a büntetés-végrehajtás elé, hogy teremtsen meg az akaratot a törvénytisztelő életre. Ehhez láttak eszközt az úgynevezett *félintézeti megoldásokban*, mint a *fél szabad házak*, a *nevelőotthonok*, a *nappali oktató központok* és a hasonló intézmények kialakításával.

A nyitott és félig nyitott büntetés-végrehajtás létrejött nemcsak európai jelenség volt. Latin-Amerika, a 20. századra nagy kísérletező kedvvel csatlakozott a börtönügy főbb áramlataihoz.

Chilében igen korán, 1944-ben született nyílt intézet, Santa Maria szigetén. Az őrzés rugalmas, enyhe volt; a végrehajtott mezőgazdasági munkavégzés mellett szervezték. Igaz, a sziget fekvése, távolsága a szárazföldtől garantálta a biztonságot. A probléma inkább a sziget lakóival volt. Az intézet vezetőinek beszámoló szerint töb-

bet kellett foglalkozniuk az őslakosok megnyugtatóásával, mint saját foglyaikkal.

Ebbe az intézetbe egyébként azok kerülhettek, akik három évnél többre ítéltettek, büntetésük 1/3-át már letöltötték zárt intézetben, felvételüket kifejezetten kérték, a munkavégzésre alkalmasak voltak, enyhe volt a társadalomra veszélyességük, személyükben a reszocializációnak voltak esélyei.

Érdekes megoldás volt – hosszabb előkészítés és kísérletezés után – az Argentína 1967. évi büntetés-végrehajtási törvényében választott szerkezet. A törvény a fokozatos rendszert fogadta el alapelvül, kissé más megközelítésben, mint az európaiak. Fokozatai voltak a *megfigyelés*, az *átnevelés*, a *próbára bocsátás* (más definícióval, mint az általában elfogadott értelmezés: nyílt intézetben végrehajtott, félig szabad megoldást jelentett).

A „próbára bocsátás”-hoz vezető átmenet egy úgynevezett *bizalmi fázis* kötötte össze az átneveléssel, melynek lépcsői voltak: őrzés nélküli munka a bv. intézetben; majd őrzés nélküli munka a bv. intézetben díjazás mellett; ezután szabad közlekedés az őrzött övezet (cordón de custodia) belsejében; ezt követően munkába járás és visszatérés a többi fogolytól eltérő időben; végül látogatók fogadása, pihenés.

A „bizalmi fázisba” kerülés feltétele a *concepto bueno* volt, az elélt megjavulásra képesnek minősítése.

Európában

Európa élvonalában az angolok, a hollandok és a skandinávok haladtak.

Az angol büntetés-végrehajtási rezsim óvatos kísérletezés után, az ötvenes években, zömében mezőgazdasági jellegű tele-

peken hozta létre első félig nyitott intézeteket, melyek a hetvenes évekre már kb. ötödét fogadták be az elítélteknek. Ma már az első ízben rövid távra elítéltek java része e nyílt rendszerben, helyi börtönben tölti szabadságvesztését.

A holland büntetés-végrehajtás 1957 óta rendelkezik nyitott börtönökkel (Eggelshofen, Hoam, Zutphen voltak az elsők). A zárt börtönben tanúsított fegyelmessé válás és javulásra való esély alapján egy e célra életre hívott bizottság döntött arról, hogy az elítélt, szabadságvesztés-büntetésé egyharmadának letöltése után, átkerülhet-e nyílt intézetbe. A holland intézetek a teljesen nyílt megoldás mintapéldái: a beutaltak napközben kint dolgoznak a városban, rendszeres bérezést kapnak, részesei a társadalombiztosításnak, felügyelet nélkül járnak munkahelyeikre, s csak estére kell megjelenniük szálláshelyükön („éjszakai börtön”).

A nyílt intézetek igazi otthona mégis a skandináv modell, mely nemcsak kísérletként, a büntetés-végrehajtás kiegészítő elemeként alkalmazza a nyílt intézeteket, de egyenesen a börtönügy fő princípiumává emelte azokat. Általánosan elismert a szakirodalomban, hogy a skandináv modell előfeltétele volt a rendkívüli gazdasági fejlődés, a békés történelem és a speciális bűnözési struktúra, melynek jellemzője az elenyészően kevés bűn. Dánia példáján: 1960 és 1978 között 270 százalékos volt a bűnözési ráta emelkedése, ezen belül azonban a szexuális bűnözés csak 1, az erőszakos cselekmények is csak 2 százalékkal voltak jelen. Ilyen kedvező körülmények között tűzték zászlajukra a skandináv államok a hagyományos börtönök visszaszorítását. Dániában 1974-ben a hosszabb időtartamra ítélték is 50 százaléknál nagyobb részben nyílt intézetben töltötték.

Nyitott, félig nyitott börtön...

A történeti fejlődés során kialakult a nyitott és félnyitott börtön. Maga a kettős megkülönböztetés is a fejlődés fokozatait jelzi, azt a folyamatot, mely a börtön lépésről lépésre történő kinyitásával eljutott a falak és kapuk nélküli végrehajtáshoz. A zárt és a nyitott intézetek közötti fokozatokat az enyhítés eszközeivel szokták kifejezni, mint a külső foglalkoztatás, vagyis munkavégzés intézeten kívül, felügyelet mellett; kijárás, azaz munkavégzés intézeten kívül, felügyelet nélkül; kilátogatás, külső rendezvényen (színház, sport, mozi stb.) való részvétel, felügyelet mellett vagy anélkül, eltávozások rendszere, szabadság.

Nyitott börtönnek tekinti a szakirodalom azt a büntetés-végrehajtási intézetet, melyben semmiféle fizikai kényszert nem alkalmaznak, beleértve a kerítés hiányát, a nyitott ajtókat és a speciális kezelőszemélyzetet is.

Félig nyitott az az intézet, melyben a biztonsági berendezések részben kiépítettek, miként a magas kőfal vagy drótkerítés, de az intézeten belüli mozgásszabadság megengedett.

Különleges megoldásként tartható számon a külvilág beengedése a büntetés-végrehajtás területére. Példának okáért szabad munkavállalókkal dolgoznak együtt a beutaltak a finn munkatelepeken vagy Németországban, ahol az intézeti munkahelyek üres helyeit külső munkásokkal töltik be, köztük olyanokkal is, akik már szabadultak, s tanulmányaikat bejáróként fejezik be. Göttingen-Leineberg intézetében bevett gyakorlat, hogy az intézet létesítményeit a környék lakóival közösen használják: az úgynevezett export-import modell-

ben az elítéltek kijárnak a különféle köz-művelődési intézményekbe, de uszodája, tornaterme, kultúrterme a lakosok rendelkezésére áll.

Szökésveszély

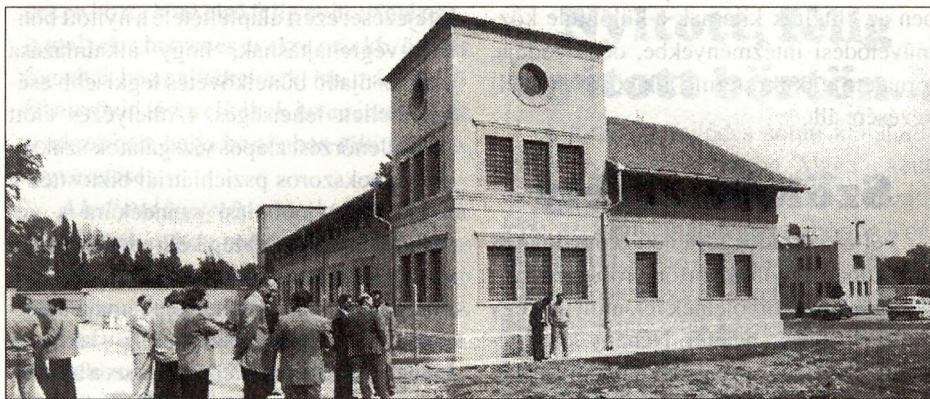
Fél évszázados történeti tapasztalatok birtokában a nyitott börtön problémái szélesebb kérdéskört ölelnek fel, mint ami egy rövid előadásba befér. Néhány lényegesebből szólván, mindenekelőtt megemlítendő a szökésveszély. Az *őrzés nélküli végrehajtás* a teljesen nyílt intézetekben állandó csábítást jelent a fogvatartottaknak. A legegyszerűbb választ adják a nyílt rezsimek a szökésre: az illetőt a zárt intézetbe történő visszakerülés feltétel nélküli szankciója, a nyitottság minden kiváltásának elvesztése, néhány skandináv államban a sarkkörön túlra helyezés fenyegeti. Gazdaságilag kevésbé fejlett országokban a végrehajtás minősége, a nyitott intézet kínálta életkörülmények és a külső életben várható feltételek közötti különbségek is kellő visszatartó erővel hatnak. E körbe tartozik annak megemlítése is, hogy a korai elgondolások nagy hatékonyságú komplex intézménye helyébe egy részlegesen alkalmazható modell lépett: az európai tapasztalatok szerint a nyitott rezsimek csak a bűnelkövetők bizonyos típusára vonatkozik, azokra, akikben a reszocializációs hajlam amúgy is erős volt. A nyitott büntetés-végrehajtás mellett mindenütt funkcionálnak a bűnözőtársadalom másik hányada részére rendszeresített szigorú, zárt intézetek.

A nyitott büntetés-végrehajtásnál az egyik legnagyobb gond nem is a rendszeren belül van, hanem azon kívül: *a lakosság meggyőzése, s a börtöntípus elfogadtatása*. A lakosság egyik fő érve veszélyérzetének

kifejezése: ezért alapfeltétele a nyitott büntetés-végrehajtásnak, hogy alkalmazása csak az újabb bűnelkövetés legkisebb esélye mellett lehetséges. (Áthelyezés előtt erős ellenőrzés, alapos vizsgálatok szükségesek, sokszoros pszichiátriai biztosíték a fogvatartott jobbulási szándékára s veszélytelenségére.) Meg kell(ett) küzdeni a társadalom hagyományos börtönfelfogásának módosításáért is. Régi témája a börtönügyi tudományosságnak a lakosság büntetésekről vallott elképzelése, a börtönnek, mint elszigetelő, „rossz” helynek tételezése, melynek módosítása nélkül lehetetlen a reszocializációs célok valóra váltása. Ahogyan nagy gond a valós (külső) életviszonyok és a belső, általános intézményi jellegből folyó ellátási kötelezettség garantálta életnívó közötti olló kinyílása is. A társadalom nehezen veszi tudomásul, hogy a bűnelkövető jobb körülmények között tölti büntetését, mint törvénytisztelő polgára. Ez az ellenkezés (sokszor demagóg kitélektől sem mentes érvelés) pedig fokozott propagandatevékenységet igényel a börtönügyi szakembereitől és pártolótól.

Előnyök, hátrányok

Relatív probléma a rendszer drágasága. Ez persze nem így önmagában igaz, hiszen a működő nyitott rendszerek, melyek őrszemélyzet nélkül, kevesebb biztonsági berendezéssel, a fogvatartottak önfenntartó munkájával funkcionálnak, nyilvánvalóan olcsóbbak a hagyományos intézetnél. Ugyanakkor speciális építkezési stílust igényelnek, erre nem jók a büntetés-végrehajtási intézetek (hacsak szerencse folytán nem jut birtokába a szovjet laktanyáknak, náci légereknek, melyek relatíve kis költ-

séggel átalakíthatók a jelzett célra); a hagyományos börtönépítészeti körülmények között nem érhető el ugyanaz a hatás és érzet, mint a speciális épületegyüttes esetében. (Általánosan elterjedt pl. a teleszerű berendezés és az úgynevezett pavilonstílus). Kissé gúnyos vélemény szerint a skandináv nyitott börtön egy gazdasági udvar és egy szanatórium keveréke.) A költségek emelkedéséhez járul még a személyzet összetétele és létszáma. Példának okáért a svéd büntetés-végrehajtásban a nyolcvanas években 48 elítélttel átlagosan 50 alkalmazott foglalkozott. Az alkalmazottak gyökeresen másfajta minőségi követelményt képviselnek. Mivel a nyitott börtönben a börtönfelügyelő úgymond nem hatalom, felfogásában nem a társadalom megvetését közvetíti, hanem partnere a fogvatartottnak a reszocializációs próbálkozásokban. Ez egy új típusú, toleráns, jól képzett, szakmailag teljesen mást jelképező személyzetet követel: egyfelől szinte a teljes személyi állomány kicserélését igényli, másfelől a viszonylagosan kis költséggel képzett őrszemélyzet helyére magasan kvalifikált, társadalomtudományokban jártas szakemberek kelleneek.

A nyitott börtön legnagyobb előnye-

ként fogalmazta meg a tudomány és a gyakorlat a humanizmus diadalra jutását a börtönügyben. A félnyitott és nyitott büntetés-végrehajtásban jutott a büntetőhatalom legközelebb az emberhez méltó szankciómodell kialakításában, itt a legnagyobb az esély a reszocializációra. A félnyitott és nyitott büntetés-végrehajtás keretei között lehet a leghatékonyabban kiszűrni a nem kívánatos és káros börtönártalmakat. Benne a zárt intézetnél összehasonlíthatatlanul nagyobb az esély a megjavításra (az értékelésnél tekintetbe véve persze a válogatás speciális szempontjait is). Minthogy a nyitott és félnyitott rendszerek egyik fő eleme a saját felelősségérzet növelése, a személyiségépítés komoly reményekkel startol e rezsimben. (Ezért találjuk a jogszabályokban és a gyakorlatban mindenfelé, hogy az elítélt csak saját beleegyezésével kerülhet ilyen intézetbe.) Ez akkor is érvényes, ha az illető a lehető legjobb esélyeket mutatja a javulásra, a visszatérésre, de kifejezett akarátának hiánya megakadályozhatja nyílt intézetbe kerülését.

A nyitott és részlegesen nyitott büntetés-végrehajtás perspektíváiról szólva le kell szögezni, hogy a nyitott börtön évszázadunkban kitörölhetetlen és mellőzhetet-

len elemévé lett a börtönügynek. Hol csak kísérleteznek vele, hol az intézeti lánc több mint felét adja. Ez vitathatatlanná teszi jelentőségét, beépülését a büntetés-végrehajtásba. A csökkent lelkesedés idején térfoglalása nagyon változó a legszélsőségesebb skandináv (50–60 százalék) és az azt elutasító rendszerek (kb. 10–15 százalék) között. Ennek illusztrálására néhány németországi adat az 1979/80-as statisztikákból (melyek az összes fogvatartotton belül a nyitott intézetben elhelyezettek százalékos arányát jelzik):

országos átlag:	8,5 százalék
ebből:	
Schleswig-Holstein	3,3 százalék
Hamburg	22,4 százalék
Alsó-Szászország	11,5 százalék
Hessen	0,6 százalék
Rajna-vidék	3,9 százalék
Saar-vidék	8,5 százalék

Zsákutca?

Ugyanakkor, mint Lőrincz József legutóbb megállapította: a nyitott büntetés-végrehajtás, ami szinte teljesen bevált a fiataloknál, nem alkalmazható minden kétely nélkül és korlátlanul a felnőtt bűnelkövetőknél. Nem hagyhatjuk említés nélkül azt sem, hogy 1980-ban már a svéd büntetés-végrehajtás zsákutcájáról beszéltek és cikkeztek, a „reszocializáció mítoszának megkopásáról” szóltak a tanulmányok és értékelések. A visszaesési mutatók ugyanis nem javultak, dacára a rendszer fenntartására fordított magas összegeknek. A szökésekről ugyan el lehetett mondani, hogy rátája nem magasabb az európai zárt-

intézeti átlagnál, de ez mégsem a várt eredmény egy ennél nagyobb reményekkel létrehozott intézetben! Emellett tartósan 80 százalék körüli a visszaesési mutató – még akkor is, ha ma már tudjuk, önmagában e rátából nem szabad kiindulni és nem is lehet egzakt minősítési megállapításokat tenni a büntetés-végrehajtás értékelésére vonatkozóan.

Maga a svéd büntetés-végrehajtás is újabb irányokban próbálkozik kitörni a zsákutcából. Egyes tendenciák arra utalnak, hogy erősödik a hagyományos börtönügyi vonulat: visszatérés tapasztalható a zárt intézet modelljéhez (szuperbörtönök, szigorúan zárt börtönök létesülnek). A reformerek pedig továbblépéseket követelnek: kitörést a nyíltság irányában! Kísérleteznek a „biztonsági felügyelettel”, melyet ők „szabad lábon büntetés-végrehajtásnak” neveztek (letöltés családnál, kollégiumban, egészségügyi intézményben, katonai szolgálat keretében).

Vagyis a nyílt büntetés-végrehajtás legalább olyan Janus-arcú, mint a legtöbb eddigi „új hullám” reformjelensége. A nyitott intézet csak a zárt intézet mellett vagy abban, tehát egységes szisztémát feltételezve funkcionálhat. A félnyitott és nyitott büntetés-végrehajtás misztifikált, megváltónak kikiáltott rendszere napjainkra praktikumában hasznossá szelődött, a gyakorlati szakemberek által adaptált, nélkülözhetetlen eleme lett a börtönügynek. Ha reálisan tekintünk rá, nem a csodaváró, hanem a higgadt alkalmazó és értékelő szemével, nem vitatható, hogy jelentős eszmei és gyakorlati hasznot hajt, s nem mellőzhető a 21. század küszöbén egy humanizált büntetés-végrehajtási rendszerben.

Dr. Mezey Barna

Rab-hierarchia

Erőszak és informális státusz a visszaeső elítélteknél

A büntetés-végrehajtási intézet az úgynevezett totális intézmények közé tartozik (Goffmann, 1961), amely – büntetés-végrehajtási célok érdekében létrehozott – formális szociális struktúrával rendelkezik. A formális struktúra egyrészt a felügyelet hierarchikusan felépített szervezetéből, másrészt – az ennek alárendelt – elítélt közösségvezetők (írnok, brigádvezető) és a tisztség nélküli elítéltek tömegéből tevődik össze. Létezik azonban a hivatalostól eltérő kapcsolatrendszer is, amely az elítéltek *informális struktúrája* vagy a *bentlakók társadalmá* néven közismert. Az informális csoportok működéséhez közös cél szükséges, ezenkívül közös értékek és normák hatnak, miközben végbermegy a státusz- és szerepdifferenciálódás.

Az informális struktúra céljai, érték- és normarendszerei jelentősen eltérnek a formális szervezet céljaitól és értékeitől (Harbordt, 1967), azonban – ha más motiváció alapján is –, mégis segítséget nyújtanak az intézmény normális működéséhez (Grosser, 1960, Cressey, 1960).

A formális irányítás kisebb kompromisszumai és az informális szervezet rendfenntartó törekvése okozza a rendszer stabilitását, amelyet a „status quo” elvnek nevezünk (Cloward, 1960, Kosewsky, 1975).

Az informális struktúrák működésének kétféle elméleti megközelítése ismeretes: a *deprivációs modell* és a *behozatali modell*. A deprivációs modell (Sykes, 1958, Goffmann, 1961. C. Tittle és D. Tittle, 1964, Steet et al., 1966) lényege, hogy az informális struktúra egy adaptív válasz a börtönélet deprivációira és azoknak egyéb következményeire. A behozatali modell teoretikusai (Schrag, 1961, Irwin és Cressey, 1964, Thomas és Forster, 1972, Thomas és Zingraff, 1976) viszont azt állítják, hogy ebben a kérdésben a leglényegesebb szerepe a bebörtönzés előtti tapasztalatoknak és a szocializációnak van, ezenkívül a fogolynak a szabad társadalom tagjaival való kapcsolata és a szabadulás utáni életéről alkotott elképzelése a fontos. Tehát, míg a deprivációs modell képviselői az informális strukturálódást a börtönéletből eredőnek, addig a másik táboréi az informális érték- és normarendszert, amelyet az elítéltek kintről hoztak be magukkal, késznek és adottnak tekintik.

A harmadik típusú kutatások a két elmélet integrációjával operáltak (Wheeler 1969, Bowker 1977, McEwen 1978).

A kezdeti kutatások (Sykes, Grosser, Schreg) a *szigorú rezsimű* ún. őrzésre orientált börtönökben erős és oppozíciós informális struktúrákat mutattak ki. Később bebizonyosodott, hogy ez a *kezelés-orientált* börtönökben, ahol az elítéltek attitűdje a börtönrel, a kezeléssel és a személyzettel szemben egyáltalán nem ellenséges, nem helytálló (Grusky, 1959, Berk, 1966, Feld, 1977).

E dolgozatban a börtön informális struktúrájának szociális státuszrendszerét vizsgáljuk (az informális szerepekkel itt nem foglalkozunk). Az informális struktúra hierarchikusan épül fel,

vannak alacsony és magas státuszok, sőt Clemmer (1940) rétegeket és osztályokat is feltételezett. A hierarchia magasabb státuszai az egyének számára nagyobb szabadságot, a javakból és privilégiumokból nagyobb részesedést, valamint saját maguk és társaik sorsának alakításában nagyobb kompetenciát biztosítanak.

Kérdésfeltevésünk az volt, hogy adott struktúrában a személy státuszát milyen tényezők határozzák meg. Az erre a kérdésre vonatkozó kutatások az erőszak sikeres – vagy sikertelen – használatának kiemelkedő szerepét hangsúlyozták ki (Polsky, 1962, Studt, Messinger, Wilson, 1968, Kosewsky, 1975, Feld, 1977, Toch, 1977, Boros, 1979). Feltételezésünk az volt, hogy az erőszak használata nem önmagában határozza meg egy személy pozícióját, hanem más, egyéb személyiség-tényezőkkel együtt. Vizsgálatunkban 7 tényező státuszképző szerepét vizsgáltuk meg. Közlebről az erőszak, az intelligencia, a börtöntapasztalat, az informális értékekkel és normákkal való azonosulás mértéke, a szociális ügyesség és a kapcsolatok, a személy kulturáltsága, végül az etnikai sajátosságok szerepét. Hipotézisünk kibővült azzal, hogy az erőszak státuszképző funkciója függ a börtönrendszer orientációjától, vagyis nyílt rendszerű, nevelés-orientált börtönökben az erőszak kisebb jelentőségű, míg az őrzésorientált börtönökben az erőszak sikeres alkalmazása magas státuszt biztosít.

A vizsgálat módszere

A vizsgálatot 1990-ben három büntetés-végrehajtási intézetben végeztük, amelyek közül egy őrzésorientáltak (A), egy nevelés-orientáltak (B) volt minősíthető, egy pedig átmenetet képezett a kettő között (C). Az intézetek besorolását három kritérium alapján végeztük el: az intézet zártsága, illetve nyitottsága, az intézeten belüli és kívüli mozgási lehetőségek, és az elítéltekkel való nevelői és pszichológiai foglalkozások aránya. Mindhárom bv. intézetben 30 személyt vizsgáltunk meg, akik közül 15 erőszakos, 15 pedig nem erőszakos visszaeső bűnelkövető volt.

Az intelligencia mérésére a Raven-próbát alkalmaztuk, a börtöntapasztalatot az eddig leltöltött összes börtönbüntetés idejével fejeztük ki. A szubkulturális normákkal való azonosulás mérésére kérdőívet készítettünk, amelyben a börtönélet 16 kritikus helyzetére kérdeztünk rá, a válaszlehetőségek 5 fokúak voltak, ezek közül egy a szubkulturális normának megfelelő volt, egy semleges, egy pedig a formális szabályok által elvárt viselkedést tükrözte. A kapott válaszokat ennek megfelelően pontoztuk, amelyeket összeadva számszerűleg kifejezhetővé vált az adott személy informális normákkal való azonosulási mértéke.

A szociális státuszba sorolást úgy oldottuk meg, hogy 9 fokú pontozóskálán 5 személlyel pontoztattuk a vizsgálati személyt tekintély, megbecsültség, tisztelet és népszerűség szempontjából. Pontozott önmaga, a nevelőtiszt, a munkáltató és két elítélttársa. A pontszámokból átlagolással 1 pontértéket képeztünk. Ugyanez az öt személy rangsorolta az illetőt a zárkötőzörségben, a munkabrigádban és a börtönön belüli baráti körében elfoglalt helye szerint. Ezekből osztályba sorolás után szintén 1 átlag pontértéket képeztünk. A szociális státusz mérésére mindkét mutatót felhasználtuk annak ellenére, hogy a különbség köztük minimális volt.

A vizsgált személy agresszivitásának mértékét az előbbiekhöz hasonlóan a már felsorolt 5 személy becsülte fel, kilencfokú skálán. (A vizsgált 7 tényezőtől fennmaradó utolsó három eredményeit itt nem ismertetjük.)

Eredmények

A szociális státuszra kapott pontszámok alapján mindhárom börtönben 2 csoportot képeztünk: a magasabb és alacsonyabb státuszúak csoportját. Börtönönként bemutatjuk a két csoport átlagait és szórásait a 4 vizsgált tényező szempontjából:

A (őrzésorientált)								
	erőszak		intelligencia		börtöntapasztalat		informális normakövetés	
	átlag	szórás	átlag	szórás	átlag	szórás	átlag	szórás
alacsony státusz	3,71	1,04	33,93	11,50	56,07	43,12	42,06	10,60
magas státusz	4,69	1,21	40,06	7,55	63,69	32,86	48,07	6,21
u-próba*	$\frac{-2,38}{p < 0,05}$		$-1,47$ $p > 0,05$		$-0,54$ $p > 0,05$		$-1,92$ $p > 0,05$	

- * Az u-próba eredménye +2 és -2 között nem szignifikáns.

B (nevelés-orientált)								
	erőszak		intelligencia		börtöntapasztalat		informális normakövetés	
	átlag	szórás	átlag	szórás	átlag	szórás	átlag	szórás
alacsony státusz	4,22	0,95	40,38	15,73	25,85	19,39	44,15	9,11
magas státusz	3,15	1,41	38,41	7,13	22,88	11,12	38,53	8,57
u-próba	$\frac{2,47}{p < 0,05}$		$0,41$ $p > 0,05$		$0,49$ $p > 0,05$		$1,71$ $p > 0,05$	

BÖRTÖNVILÁG

C (vegyes orientációjú)								
	erőszak		intelligencia		börtöntapasztalat		informális normakövetés	
	átlag	szórás	átlag	szórás	átlag	szórás	átlag	szórás
alacsony státusz	4,04	1,38	26,71	10,50	26,79	16,40	36,00	7,18
magas státusz	4,54	1,81	35,69	8,52	41,25	18,98	41,55	11,52
u-próba	-0,82 p > 0,05		<u>-2,58</u> p < 0,05		<u>-2,23</u> p < 0,05		-1,56 p > 0,05	

Az eredmények hipotézisünket túlnyomórészt igazolták: az őrzésorientált börtönben az erőszak szintje szignifikánsan nagyobb volt a magas státuszúaknál, mint az alacsony státuszúaknál; a nevelés-orientált börtönben az ellenkezőjét kaptuk, az erőszakosabb elítéltek alacsonyabb státuszba kényszerültek; a vegyes orientációjú börtönben nem volt szignifikáns különbség az erőszak szempontjából, azonban a tendencia az őrzésre koncentráló börtönhöz volt hasonló.

Az intelligencia és a börtöntapasztalat hasonló tendenciát mutatott az A és C börtönben azzal a különbséggel, hogy a vegyes orientációjú börtönben mindkettő szignifikánsan magasabb volt a magasabb státuszú elítéltek esetében. A börtöntapasztalat azért lényegesebb a C börtönben, mert itt alacsony és magas börtöntapasztalatú személyek kerültek össze (ezt az átlagok is mutatják) és ilyen esetben kulcs tényezővé válik a börtöntapasztalat. Az A börtönben mindkét csoport magas börtöntapasztalattal rendelkezik, itt más tényezők bizonyultak döntőnek.

Ugyanez a két tényező az előbbivel ellentétes eredményt mutatta a nevelés-orientált börtönben. Azt mondhatjuk, hogy itt az alacsony agresszivitású, nem túlságosan intelligens, csekély börtöntapasztalatú, a formális szabályoknak megfelelő viselkedésű személyek kerülnek magasabb státuszba.

Az informális normakövetés sehol sem hozott szignifikáns különbséget annak ellérére, hogy mindenütt a várt tendenciát mutatta.

Kutatási eredményként összefoglalva megállapítható tehát, hogy az erőszak lényeges eleme a börtönéletnek, rendező elvként szerepel, amely a strukturálódást segíti elő. Az erőszak mellett persze egyéb személyiségen belüli tényezők is lényegesek, mint például az intelligencia és a börtöntapasztalat. A börtönrendszer orientációjától függ az erőszak alacsony vagy magas státuszképző funkciója. Megállapításaink összhangban állnak a börtönvilág tapasztalati tényeivel.

Dr. Boros János

Felhasznált irodalom

- Berk, B.:** Amer. J. of Sociology 71, 522–534, 1966.
- Boros, J.:** Agresszivitás a börtönben. IM-kiadvány, 1979.
- Bowker L.H.:** Prisoner Subcultures Lexington Mass 1977.
- Clemmer, D.:** The Prison Community, Boston, 1940.
- Cloward, R.:** Social Control in the Prison. In: Theoretical Studies in Social Organisation of the Prison. New York 1960.
- Cressey, D.:** Limitations on Organisation of Treatment in the Modern Prison. In: Theoretical Studies... 1960.
- Feld, B.:** Neutralizing Inmate Violence. Cambridge, 1977.
- Goffmann, E.:** On the Characteristics of Total Institutions: The Inmate World. In: The Prison. New York, 1961.
- Grosser, G.:** External Setting and Internal Relations of of the Prison. In: Theoretical Studies... New York; 1960.
- Grusky, O.:** Amer. J. of Sociology 65, 59–67, 1959.
- Harbordt, S.:** Subkultur des Kerkers, Stuttgart, 1967.
- Irwin–Cressey:** Thieves, convicts and the Inmate Culture. In: The Other Side. New York, 1964.
- Kosewsky M.:** Analyse psycho-sociale de la situation carcerale.... Varsó, 1975.
- McEwen C.A.:** Designing Correctional Organization. Cambridge, 1978.
- Polsky, H.:** Cottage six. New York, 1962.
- Shrag, C.:** Some Foundation for a Theory of Corrections. In: The Prison. New York, 1961.
- Street et al.:** Organization for Treatment. New York, 1966.
- Studt et al.:** C–Unit: Search for Community in Prison. New York, 1968.
- Sykes, G.:** Society of Captives. Princeton, 1958.
- Thomas–Foster:** Prisonisation in the Inmate Contra–Culture. Social Problems 19,247–267. 1972.
- Thomas–Zingraff:** Pacific Sociological Review 19, 98–116. 1976.
- Tittle–Tittle:** Social Forces 43, 216–221. 1964.
- Toch, H.:** Police, Prisons, and the Problem of Violence, Rockville, Maryland 1977.
- Wheeber S.:** Socialization in Correctional Institutions In: Handbook of Socialization ed: Goslin Chicago 1969.

Alkalmazkodás

Hosszúidős elítéltek börtön-adaptációja

E dolgozat célja, hogy betekintést nyújtson a hosszúidős elítéltekre vonatkozó háború utáni szociológiai és pszichológiai szakirodalomba, valamint ismertesse a témában folyó hazai kutatás eredményeit.

A különböző büntetés-végrehajtási rendszerek megítélésében valamiért mindig kiemelt szerepet játszottak azok a börtönök, ahol a hosszú büntetésüket töltő elítéltek éltek. Ennek oka az lehet, hogy a szigorú ítélettel legtöbbször súlyos bűncselekmény társul, ami feltételezi, hogy ez a populáció nehezebben kezelhető. Az összefüggés ugyan nem ilyen egyszerű, hiszen, mint látjuk majd, a fogvatartottak börtön-adaptációja nem szükségszerűen problematikusabb a börtönnépesség többi részénél, ennek ellenére a speciális csoport a szakmai érdeklődés fókuszában áll.

A figyelmet már önmagában a populáció aránya is indokolná. Az Egyesült Államokban (ahol a büntetés-végrehajtási kutatások döntő többsége folyik) 22,8 százalék a népesség aránya (közel egymillió fogvatartottból)¹, ami durván a teljes magyar börtönpopuláció húszszorosa, míg Angliában és Walesben 12 százalék² (az angol börtönnépesség 1994 végén lépte át az ötvenezres „álmohatárt”).

Deprivációs elméletek

A hosszúidős fogvatartottak mégsem számarányuk, hanem a hosszú bezártságból

fakadó lélektani és társas viselkedésbeli változások miatt kerültek a kutatók figyelmének középpontjába. A börtönnel foglalkozó társadalomtudományi kutatások első igazán nagy hullámában (a negyvenes évektől kezdve) a vizsgálatok fő iránya azt próbálta feltérképezni, hogy miben állnak e változások, hogyan asszimilálódnak az egyén a börtönhöz, a külvilágtól elzárt, a társadalom többi intézményéhez nem hasonlítható világhoz. Ebből a szempontból nyilván azok a csoportok szolgálhattak ígéretes vizsgálati terepül, amelyeknél a hosszú idő fizikailag is lehetőséget nyújtott arra, hogy a folyamatok kibontakozhassanak.

Meghatározó művében *Donald Clemmer*³ a folyamatot „börtönösödés”-nek, prizonizációnak nevezi, amikor a bekerülő fokozatosan magáévá teszi a börtön formális, de főképp informális szokásait, törvényeit, kultúráját, s minden tekintetben rabná válik. E folyamatot a bevándorlók asszimilációjához hasonlítja. Nézete szerint minden fogvatartott ki van téve e hatásnak, és a prizonizáció okozta személyiségbeli változás lineárisan csakis a börtönben töltött idővel függ össze. Tehát ha valaki börtönbe kerül, óhatatlanul változáson megy át: magáévá teszi az intézmény és a rabtársadalom kultúráját, és ez a folyamat annál teljesebb, minél hosszabban van az illető

börtönben. A korszak más kutatói azt hangsúlyozták, hogy a bezártság együtt jár nem csupán kulturális, hanem viselkedési és érzelmi hanyatlással is.

Mások⁴ elvetették a lineáris összefüggést a börtönösödés és a bent töltött idő között. Úgy találták, hogy az egyénben lezajló változás fordított U-alakú görbével írható le, ami azt jelenti, hogy a börtönbe vonulás idején az antiszociális értékek idegenek a bekerülőktől, akik az ítélet középső szakaszában mélyen belemerülnek a börtön antiszociális kultúrájába, majd a szabaduláshoz közeledve egyre inkább eltávolodnak a börtön világától és ezzel párhuzamosan közelednek a szabad világ értékrendszeréhez, kultúrájához.

A fogva tartás és ezen belül a hosszú tartamú szabadságvesztés romboló hatását feltárni kívánó tanulmányok közül ki kell emelni *Erwin Goffman* ún. *mortifikációs elméletét*.⁵ Szerinte a totális intézményben (értve ezen azokat az intézményeket, ahol a napi tevékenység egyetlen autoritás alatt, központi terv szerint folyik, és az a bentlakók életének teljes egészét uralja) a beérkező önállósága olyan hatásnak, támadásnak van kitéve (az egyenruha, a hajnyírás, a személyes tárgyak elvesztése, az intim tér hiánya stb.), amelynek következtében erkölcsi tartásában elkerülhetetlen változás következik be, nem képes magát úgy tekinteni, mint korábban, belsővé teszi új, bentlakói identitását. Ennek következtében személyisége fokozatosan szétzilálódik, lepusztul.

*Grasham Sykes*⁶ nagyhatású munkájában csoportosította a deprivációs, megvonási hatásokat, amelyek – a szerző szavaiival – a „börtön kínjait” jelentik. A szabadság megvonása, a különféle javaktól és szolgáltatásoktól való megfosztottság, a

heteroszexuális kapcsolat hiánya, az autonómia deprivációja, valamint a személyi biztonság megvonása óhatatlanul jelen van a büntetőintézetben. E deprivációk kompenzálása a célja azoknak az informális rabtörvényeknek és az arra épülő társadalomnak, amelyek bizonyos fokig lehetővé teszik, hogy a rabok kielégítsék azon szükségleteiket, amelyekről az intézmény megfosztotta őket. Magyar viszonyokra adaptálva a „csicska”, a „menő” vagy „menősködő”, „köcsög”, „bika” társadalmi szerepei kijelölnek egy hierarchikus társadalmi teret, amelyben a formális rendszerben stílusvesztettek énképüket, önértékelésüket erősítő informális státuszt szerezhetnek.

Az említett elméletek – amelyeknek variációi uralják az ötvenes, hatvanas évek börtönszociológiai irodalmát – megegyeznek abban, hogy a börtönt mint társadalomtól alapvetően elzárt intézményt írják le, amely egyfajta sajátos társadalommal bír vagy azt termel ki magából, amely a bekerülő embert negatív változásra készíteti. A hosszúidős elítéltekkel kapcsolatban e kutatók a börtönben töltött idő és az antiszociális értékeket hordozó szubkultúrába való belesimulás egyenes összefüggését tételezték fel.

Import elméletek

A téma kutatói később felismerték, hogy a börtön nem annyira elszigetelt, zárt intézmény, mint azt korábban feltételezték. Nagyobb figyelmet fordítottak arra a társadalmi környezetre (mint börtönre ható, de attól független tényezőre), amelyből a fogvatartottak jönnek. Úgy találták, hogy a rabtársadalom tulajdonképpen a – börtönön kívül létező – bűnöző szubkultúra

módosult változata. Annak értékeit, normarendszerét hozzák be a börtönbe (innen ered ezen elméletcsoport elnevezése is: import teóriák). A korábban egységes masszának tekintett rabpopulációon belül vizsgálni kezdték az eltérő társadalmi, szociális, gazdasági és etnikai háttérű fogvatartottak különböző jellegű és mértékű börtönszocializációját és adaptációs stratégiáit. Ennek következtében a vizsgálatok konkrétabb és árnyaltabb képet adtak az egyes fogvatartott csoportokról. Érzékenyebben elemezték az egyes börtönrezsimek, körletek közötti különbségeket, tekintve, hogy a fogvatartottaknak nem általában a börtönrendszerhez, hanem egyes intézetekhez, sőt, azoknak egyes részeihez kell alkalmazkodniuk.⁷

A fogvatartottak – *Irwin*, a kaliforniai büntetés-végrehajtást érintő elemzése szerint⁸ – heterogénebbé válása azt eredményezte, hogy a korábbi szolidaritáson, a „status quo” fenntartásán alapuló, nagyrészt tolvajok alkotta, „tisztos iparos” rabtársadalom széttöredezett, elvesztette a belső életet szervező erejét.

Egyrészt a fiatal felnőttkorú, társadalmi kötődéssel egyáltalán nem rendelkező állami gondozott bűnözők aránya rohamosan emelkedett, aminek következtében egy agresszív, a börtöntársadalom hagyományait nem ismerő csoport jelent meg. Szintén destabilizáló hatása volt annak, hogy különböző – vidéki és városi – mexikói-amerikai etnikai csoportok klikkekké, majd gengékké szerveződtek, amelyeket más etnikai alapon szerveződő csoportosulások követtek. E gengék tevékenysége sok esetben szorosan kötődött a kábítószer börtönbeli kereskedelméhez, amely olyan hatalom-koncentrációt és szervezettséget feltételezett, amelyhez képest jelentőségüket

vesztették a más, korábbi hatalmi csoportosulások, kultúrák, informális hierarchiák. A bandákhoz és gengékhez kapcsolódó, a börtönben hatalmat, erőt és gazdasági forrásokat találó rabok a korábbinál is jobban kötődtek e nagymértékben kriminális szubkultúrához. Esetükben a börtön nem mint deprivációk, frusztrációk terepe jelentkezik, hanem mint a társadalmi érvényesülés amúgy elérhetetlen lehetősége. E fogvatartotti csoport tagjai számára a „balhész”, agresszív, erőszakos életmód egyben alkalmazkodási stratégiát is jelentett, amelyet „jailing”-nek neveznek (ebben a szlengben a jail szón börtönt értenek). E mélyreható változás következtében az intézetek belső élete is gyökeresen átalakult. A rabok korábbi passzív, „csak teljen az idő” szemléletét – amely a rezsime szempontjából is kényelmes volt – felváltotta egy aktív, konfliktusra, szélsőséges és terrorisztikus erőszakra épülő értékrend, amely a kábítószeres gazdaság, illetve az etnikai ellentétek területéről áterjedt a börtönélet más szegmenseire is.

Másrészt azáltal, hogy a büntetés-végrehajtás egyre több olyan, elsősorban oktatási, szakképzési és terápiás programot ajánlhatott fel, amelyek ténylegesen javították egyes fogvatartottak életesélyeit (vagy legalábbis jó pontot jelentettek nekik a feltételes szabadlábra bocsátásnál), kialakult egy olyan csoport, amely az e programokban való részvételt komolyan vette, és azt az adaptáció, a túlélés eszközeként tekintette. E „szorgoskodás” (gleaning) viszont elkötelezettséget jelentett a büntetés-végrehajtás által deklarált formális értékrend mellett, ilyenformán hozzájárult a korábban szolidáris és egységesen rezsimmelenes értékeket valló rabtársadalom további bomlásához.

Harmadrészt – és ez a tendencia a hosszúidős elítéltek esetében fontos – a korábbinál jobban artikulálódott egy olyan fogvatartotti csoport, amely első – és sokszor utolsó – bűntényes volt, nagyrészt életellenes vagy szexuális jellegű bűncselekményekkel. E csoport, súlyos cselekménye és hosszú büntetési ideje ellenére kevésbé vagy egyáltalán nem ment végig a börtön-szocializáció folyamatán, nem lett a szubkultúra része. A korábbi kutatások az adaptációs stratégiákat egyben társadalmi szerepekkel is azonosították, ami azt jelentette, hogy az egyének köthetők voltak bizonyos szerepekhez. Az importelméletek ezzel szemben azt hangsúlyozzák, hogy nem merev szerepekről van szó, hanem viselkedés-mintákról, amelyek lehetővé teszik, sőt valószínűsítik, hogy az egyén a börtönkarrier különböző stációjában más-más mintát követhet. *King* és *Elliot*⁹ egy olyan „opportunistá” csoportot is azonosított, amely egyszerre élt a szorgoskodás és a jailing adaptációs stratégiájával, tehát egyszerre vett részt – mint mintarab – a formális rezsím által felkínált programokban és a rabok titkos üzelmeiben.

Már a korai kutatások között is voltak olyanok, amelyek az adaptációs stratégiák közötti választás és a kriminális múlt, azaz az elkövetett bűncselekmény jellege között láttak összefüggést.¹⁰ *Cohen* és *Taylor*¹¹ (vizsgálatuk szempontunkból kiemelt jelentőségű, hiszen vizsgálati mintáját az angliai Durham börtön maximum-biztonságú körletének hosszúidős elítélteiből vette) a börtönbeli adaptáció választott módját a börtönön kívüli társadalomhoz és autoritásra irányuló attitűdökkel hozta kapcsolatba. Ennek értelmében úgy találták, hogy a társadalommal nyílt szembenállást kifejező bűncselekmények elkövetői (pél-

dául fegyveres rablás) a börtönben is konfrontációs stratégiákat alkalmaznak. Az inkább manipulatív elemeket igénylő elkövetői magatartás (szervezett bűnözés, védelmi pénzek, egyes gazdasági bűncselekmények stb.) inkább ún. *szimbiotikus stratégiaként* jelentkezik a börtönben, ami a felügyelet – konfliktust kerülő – manipulálásában, a törvényes panasz- és fellebbezési lehetőségek maximális kihasználásában ölthet testet. A hagyományos professzionális bűnözők, nagyrészt tolvajok, igyekeztek kívül maradni a rendszeren, sem konfrontálódni nem akarván vele, sem manipulálni azt. Ez a passzív és konform magatartást eredményező stratégia jól szolgálja a rezsím érdekeit is, de hosszú ítélet esetén e magatartás nehezen maradhat konzisztens. A hosszúidős populáció egyik jellegzetes csoportját képezik azok az egyszerű, szituációs bűnelkövetők (jellegzetes példa a házastárs sérelmére elkövetett emberölés), akik – nem lévén kriminális karrierjük – adaptációs stratégiák tekintetében sem követnek egységes mintázatot. *Cohen* és *Taylor* szerint a börtönben ugyanúgy, mint a szabad életben, passzív és visszahúzódó magatartás jellemzi a kényszeres szexuális deviánsok csoportját.

A börtönadaptáció, a szocializáció és a kontroll szempontjából lényeges lehet a rezsimmal szembeni konfrontáció gyakorisága, ami legkönnyebben a fegyelmi büntetések számával mérhető. Természetes, hogy e „mérőeszköz” nem tökéletes, hiszen például a manipulatív, szimbiotikus adaptáció ki-sebb valószínűséggel vezet fegyelmi büntetéshez, ugyanakkor nem feltétlenül tekinthető konformabbnak, mint a nyílt konfrontáció. Bár az ítélet hossza és a „jó magaviselet” közötti összefüggés irányára és erejére vonatkozóan eltérő vizsgálati eredmények

születtek, a kutatások azt mutatják, hogy a hosszúidősek kevesebb fegyelmi vétséget követnek el. Különösen akkor igaz ez, ha a hosszúidősek vizsgálati csoportjában életfogytos rabok is szerepelnek.¹²

A hosszúidősek konform alkalmazkodásának egyik legvalószínűbb magyarázata éppen az ítélet hosszában rejlik. Amíg ugyanis viszonylag rövid ideig a folytonos konfrontáció, a „balhé” követhető stratégia, hosszú éveken vagy évtizedeken keresztül olyan pszichés energiákat, én-erőt kíván, amely csak keveseknek adatik meg. Más szóval a rabok előbb-utóbb betörnek.

Az életfogytos populáció fegyelmi büntetéseinek viszonylagosan csekély száma azzal is magyarázható, hogy e csoport arányaiban kevesebb karrierbűnözőt tartalmaz, éppen az egyszeri, sokszor indulatilag motivált életellenes bűncselekményeket elkövetettek többsége miatt.

Újabb kutatások

Az újabb kutatások közül kiemelkedik *Toch, Adams és Grant* vizsgálata¹³, amelynek tipológiáját hazai vizsgálatunk adatainak feldolgozásakor leginkább hasznosítottuk. *Toch, Adams és Grant* pszichológiai fogalmi keretet használva átfogó és részletes modellt dolgozott ki a börtönbeli rosszul alkalmazkodó, *maladaptív viselkedési minták* leírására. A tipológia ismertetésére ehelyütt nincs lehetőség, csupán a típusok fő csoportjait említjük meg. *Toch, Adams és Grant* a maladaptív viselkedési típusokat (a viselkedés lélektani motivációja szerinti) öt csoportba sorolja. Az első csoportba azok a viselkedés-típusok kerültek, amelyek célok, vágyak elérésének azonnali, rövid távú elérését, teljesülését szolgálják, nem mérlegelve a hosszabb tá-

vú következményeket. A második csoport jellemzője, hogy a viselkedés az önértékelés minden áron – többnyire agresszív módon – való javítását célozza, akár a mások általi elismertség keresésével (amit a magyar rabnyelv „menősködés”-nek nevez), akár az alacsony önértékelés ellen való túlkompenzáló viselkedéssel. A harmadik viselkedési csoport mozgatórugója az autonómia keresése. Az egyén – egyfajta leválási problémaként – képtelen az autoritással (adott esetben a rezsimmel) normális viszonyban élni, az ahhoz való viszonyát érzelmi, indulati elemek határozzák meg, akár a túlzott gyermeki jellegű kötődésben, akár az állandó lázadásban. A negyedik típus azokat a maladaptívokat foglalja magába, akik egyfajta fizikai menedéket keresnek. A fogvatartott célja, hogy a fenyegető környezetből visszavonuljon, megszökjön. Az ötödik típuscsoportban az egyén mentális épségét, a realitással való kapcsolatát látja veszélyeztetve. *Toch, Adams és Grant* eredményei szerint függetlenül a börtönben eltöltött időtől, a maladaptív viselkedés egyértelmű csökkenést mutat. Vagyis, legalábbis értelmezésük szerint, a börtön nem antiszociális, autoritáshoz, kívüllághoz alkalmazkodni képtelen személyiséget termel, mint azt mások feltételezték, hanem éppen ellenkezőleg, egyfajta szociális érettséget alakít ki.

Kérdés, hogy a börtön tekintélyelvű, merev és természetellenesen korlátozó rezsimjéhez való konform magatartás kialakulása mennyiben tekinthető pozitív változásnak, vagy mennyiben a normális – jelen esetben maladaptívként tekintett – pszichés védekező mechanizmusok leépülésének. Jelenleg azonban nem célunk a kritikai értékelés.

Általában elmondható, hogy a kutatások újabb, jelentős vonulata nemcsak azt a feltételezést nem támasztja alá, hogy a börtönbüntetés során a fogvatartottak elkerülhetetlenül és kivétel nélkül elmerülnek az intézmény antiszociális szubkultúrájában, hanem megkérdőjelezi azt is, hogy a szabadságvesztés kizárólag romboló hatással volna a személyiség és a társas-viselkedési képességek tekintetében.¹⁴

Meg kell említeni, hogy a vizsgálatok egy másik csoportja merőben ellentétes eredményekről számol be. Ez az ellenséges viselkedés hosszuidőseknél tapasztalható növekvő tendenciájában, az érzelmi elsivárosodásban, a motiváció csökkenésében, a jövőkép beszűkülésében, növekvő apátiában jelentkezik.¹⁵ *Sluga* ausztriai vizsgálata szerint az izoláció fokától függően, négy-hat év eltelte után egy úgynevezett funkcionális pszicho-szindróma jelentkezik, melynek alkotóelemei a kényszeres gondolkodás, a bizonytalanság, regresszív viselkedés és érzelmi zavarok.¹⁶

Vizsgálat a szegedi fegyházban

A Szegedi Fegyház és Börtön teljes életfogytiglani szabadságvesztésre ítélt populációján jelenleg is folyó *longitudinális vizsgálat* egyik célja e csoport alkalmazott adaptációs stratégiáinak felmérése. Egy 58 fős almintán mélyinterjú módszerével többek között azt vizsgáltuk, hogy a kérdezettek én-prezentációjában megjelennek-e a más – részben fentebb ismertett – kapcsolódó vizsgálatokban szereplő stratégiák. Tekintve, hogy az interjú módszer egy speciális (vizsgálati) szituációban mutatott attitűd, érték, norma és én-

prezentáció mérését teszi lehetővé, maga a viselkedés ezáltal csak közvetetten vizsgálható. A felvételi módszer és az almintá elemzésa kvalitatív elemzést tett lehetővé. (A későbbiekben elképzelhető egy, az interjúk alapján kidolgozott adaptációs teszt kidolgozása, amely kvantitatív eredményekkel is szolgálhat.)

Alkalmazkodási stratégiák

A szegedi vizsgálat – részben módszertanából következően – nem tárt fel egymástól, a viselkedésben élesen elkülönülő adaptációs stratégiákat. Különösen nem olyanokat, amelyek komplementer módon egymást kölcsönösen kizáró adaptációs módokra utalnának. Ugyan az empirikus anyag ennek korrekt bizonyítására nem elégséges, sejtésünk az, hogy ilyen kikristályosodott, empirikusan mérhető változóként értelmezett adaptációs stratégiák a vizsgált populációban nem léteznek. E sejtést a következők támasztják alá. Ha az adaptációs viselkedési stratégiák kikristályosodott formában léteznének, akkor azok – nyelvileg objektívalódnak, tehát valamilyen módon elnevezett – társadalmi szerepekként, szociális típusokként vagy akár egyes egyénekhez köthetően bukkannának fel, ami nem történt meg. A változóként való értelmezés akadálya az a tény, hogy a vizsgálati személyek egyidőben több, sokszor egymásnak ellentmondó alkalmazkodású viselkedésről számolnak be, aminek következménye – technikailag – az, hogy az egyén az adaptációs változó egyszerre több értékét veszi fel, ami az egyértelmű megfeleltetést kívánó függvényszerű összefüggést kizárja.

Adaptációs modell

Az egymást kölcsönösen kizáró adaptációs stratégiák gyakori említése az interjúkban – melyeket lentebb részletesen tárgyalunk – arra is következtetni enged, hogy e stratégiák nem a viselkedésben, hanem a börtön szimbolikus terében mozognak. Ilyen értelemben helyesebb *adaptációs mintákról* beszélni, nem pedig stratégiákról. A stratégia többé-kevésbé tudatos, tervezett, konzisztens viselkedést feltételez, melynek szembeszökő hiánya a vizsgálat egyik fő tanulsága. Az adaptációs minták – a továbbiakban e fogalmat használjuk – azokra a szimbolikus struktúrára utalnak, amelyek kijelölnek bizonyos – megerősített vagy büntetett – véleményeket, én- prezentációs módokat, attitűdöket. Ezek nem szükségszerűen képeznek koherens rendszert, értékeik lehetnek egymásnak ellentmondóak. Többdimenziós komplex szimbolikus térképként értelmezhetőek, melyekben mitologikus elemek, a tömeg- és a szubkultúrák különböző szféráiból jött rögzült vélekedések, szerepelvárások, pszichológiai énvédő eljárások keverednek. Mint ilyenek, létük független attól, hogy a valóságban – tehát viselkedésként – milyen mértékben és formában manifesztálódnak. Más szavakkal az adaptációs minták támpontot jelentenek arra vonatkozóan, hogyan kell vagy kellene alkalmazkodni a helyzethez, a társakhoz, a rezsimhez, függetlenül attól, hogy ez a valóságban kivihető-e és a cselekvő akar-e, képes-e eszerint tenni. Tekintettel az adaptációs minták fentebb említett különböző eredetére, a normáktól való eltérés szankcionáltsága is igen különböző.

A vizsgálat alapján javasolt elméleti modell kétszintű. Az interjúkban jól körvo-

nalazódnak egyes területek, amelyeket a kérdezettek problematikusnak éreztek, sokszor kérdés nélkül is szóba hoztak. Egyes csomópontok kijelölik a börtönélet azon szféráit, amelyek adaptív magatartást igényelnek. Más szóval léteznek olyan szükségletek, motivációk, amelyekről a fogvatartottak úgy érzik, hogy a börtön körülményei között kielégítetlenek maradnak, sérülnek vagy más módon kielégíthetőek. E területeket adaptációs mezőknek (továbbiakban mezők) nevezzük, amelyek modellünk első szintjét képezik.

A fentebb definiált adaptációs minták (továbbiakban minták) a mezőkben szereplő szükségletek kielégítésének kulturálisan elfogadott vagy tiltott lehetséges módjait tartalmazzák. A minták pozitív és/vagy semleges és/vagy negatív értékeket vesznek fel aszerint, hogy a minta tartalmát megerősítik vagy tagadják. Mind a pozitív, mind a negatív mintaérték lehet kulturáli-

san elfogadott vagy tiltott. Ezt az én-prezentációkban való megjelenéssel mértük, azt feltételezve, hogy amit a kérdezett önmagáról elmond, az kulturálisan elfogadott, megengedett, amit magával kapcsolatban elutasít, az tiltott.¹⁷

A minták szoros kapcsolatban lehetnek más mezőkben szereplő mintákkal, vagy maguk is több mezőben szerepelhetnek. Előfordul, hogy más mezőben a hasonló vagy azonos minták egymással ellentétes értékeket vesznek fel, ami azt jelenti, hogy ami az egyik mezőben megengedett adaptációs válasz, az a másikban tiltott. Ennek következtében, a mintákon keresztül, maguk a mezők kerülnek konfliktusba egymással, vagyis nem lehet az egyik szükségletet úgy kielégíteni, hogy a másik ne szenvedne kárt.

Autonómia-mező

A mezők bizonyos értelemben a szabadságvesztés és a börtön okozta – a hosszúidős elítéltek esetében fokozottan jelentkező – deprivációkra reflektálnak, amíg a minták – az említett sokrétű eredet következtében – belső eredetű és kintről hozott elemeket egyaránt tartalmaznak. Ilyen értelemben a modell a fentebb említett deprivációs és import elemek szintézisét is lehetővé teszi.¹⁸ A következőkben röviden számba vesszük az adaptációs mezőket és az azoknak megfelelő adaptációs mintákat. A szereplő interjú-idézetek – a hely korlátozottsága miatt – csak illusztratív célt szolgálnak.

Az autonómia a cselekvés függetlenségének, szabadságának igénye, a társakkal és a rezsimmel szemben. Tekintve, hogy a rezsím alig befolyásolható külső környezetként jelenik meg, az autonómia-törekvések fő terepe a zárka és az ott lévő társak.

„Vannak emberek, akiknek szükségük van arra, hogy magány legyen, hogy csönd legyen, (...) hogy el tudjanak gondolkodni, meg elmélkedni...”

„Nem azt jelenti, hogy a közösségből kivonom magamat (...) csinálom azt, amit kell, de van egy olyan időszak, amikor magam elé vonom a könyvet, lássák aztat, hogy én akkor olvasok.”

A korlátozott proxemikai tér következtében erősen sérül az intimitás és a személyes tér, amelynek hiánya minden további autonóm cselekvést akadályoz. A behatárolt tér következtében a személyes térért folytatott játszma zéró összegű, vagyis az egyik oldalon keletkező nyereség a másik veszteségével jár együtt. A tér feladása, sérülése, ami lehet a napi tevékenység tényleges, fizikai tere, mint az asztal melletti szék étkezésekor, de ugyanúgy a hangos rádiózás, tévzés, csámcsogás, horkolás, WC-használat, kiprovokált beszélgetés (e példák mind szerepeltek az interjúkban) csak a másik rovására akadályozható meg.

Ennek következtében az autonómia-mező adaptációs mintája az agresszió. Autonómiát csak agresszív eszközökkel, pontosabban erőszakkal vagy avval való fenyegetéssel lehet szerezni. A minta csak pozitív értéket enged meg, vagyis a kérdezettek közül senki sem ismerte el, hogy ő valaha is alulmaradt volna az autonómiáért folytatott küzdelemben.

Szexuális integritás

Az egyik érzelmileg legintenzívebben töltött terület, amely a heteroszexuális kapcsolatoktól való megfosztottságból ered és a homoszexuális viselkedéshez való viszonyban tematizálódik.

A megfelelő minta az extrém, valószínűleg a homoszexualitástól való szorongásból eredő homofóbia.

„Maga tudja, mi az, hogy kétéltű. És én meg gyűlölöm őket. Ha rajtam múlna, kiűriténém őket, mer tényleg, de már nem is tudom mit csinálnák, mikor már meglátom, akkor már remegek, már félek az idegtől. Ki kíváncsi rá mit csinálnak. Hun belevájuk a kújába, az ember szól nekik, följebb áll nekik, pakulj fel, és az ember leüti, mindjárt bűnvádi!”

A korábbi kutatásoktól eltérő sajátosság, hogy nem tesznek különbséget aktív és passzív fél között, tehát nemcsak a „köcsög”, de a „bika” szerepet sem váltalta senki. Ennek értelmében a minta szigorúan csak pozitív értéket enged meg, vagyis nyílt, agresszív homofóbiát. A homoszexuális viselkedést emberi hitványságnak, jellemhibának tekintik, ami a válaszolókkal nem történhet meg.

Szociális-gazdasági státusz mező

A szociális-gazdasági státusz két alapvető komponensből, a rezsím által felkínált kiemelt státuszokból (információt vagy extra anyagi javakat szolgáltató „princ”, „rabminiszter” állások) és a fogvatartotti csoportban elfoglalt társadalmi helyből áll. A két komponens korántsem ellentétes, sőt inkább szorosan összefügg. Az interjúkból az tűnik ki, hogy a javakkal való ellátottság – vagyis a gazdasági státusz – messze nagyobb szerepet játszik, mint bármely más tényező. A mezők közül a szociális-gazdasági státusz az, amely leginkább függ a börtön előtti vagy azon kívüli tényezőktől. Az iskolai végzettség (amely jó munkahellyé konvertálható) vagy a kapcsolattartók által juttatott javak lényeges előnyt jelentenek.

Ily módon kialakul egy gazdaságilag tagolt társadalom, melyet az egyik kérdezett három osztályra, a marlborósok, a symphonikusok és a cigarettával nem rendelkezők csoportjára osztott. A megfelelő minta a szociabilitás, a szociális intelligencia.

„Teljesen idegen emberek vannak összegzárva, mert egyik ember innen jött ilyen szokásokkal, ilyen mentalitással, a másik onnan, olyan szokásokkal, mentalitással (...) Namost egy olyan közösségben, ahol mindenki az önkontroll hiánya miatt került abba a közösségbe (...) tehát a társadalmi normákat nem tudta elfogadni (...), akkor nagyon nehéz betartani azokat a normákat, amik nincsenek törvénybe rögzítve. Hogy kialakuljon egy olyan zárka (...) nagyon sokat fel kell adni magunkból és el kell fogadni másokat. Hogyha ezt valaki meg tudja csinálni, akkor aránylag nyugodtan elvan.”

Meglepő módon az instrumentális erőszak, amely más vizsgálatokban a státusz megszerzésének elsődleges eszközeként szerepelt, itt csak mint a társas manipuláció egyik, végső eszköze jelent meg. A fizikai erő tehát esetenként előnyt jelent, de háttér és szociális ügyesség hiányában nem elegendő a magasabb státusz megszerzéséhez. A konzisztensen alacsony státuszú gyengék viszont nagyobb eséllyel válnak ragadozó jellegű erőszak áldozatává, ilyenkor azonban nem csak státuszuk, de autonómiájuk, sőt, szexuális integritásuk is sérülhet.

A szituáció sajátága, hogy a legkisebb konfliktus (például egy „beszólás”) is a szociális státusz megkérdőjelezésével járhat és a legalacsonyabb státuszba való csúszás veszélyével fenyeget. Ezért, bár a kérdezettek kivétel nélkül a konfliktusok békes megoldásának hívei, a legtöbb konfliktus óhatatlanul tettelegességbe torkollik.

„...megpróbáltam először szóbelileg el-

intézni, megmagyarázni, megértetni vele, hogy ezt így kellett volna, tehát nem tettleges-séggel rögtön, hogy na, most megmutatjuk, hogy én erősebb vagyok vagy mit tudom én."

Úgy fogalmazhatnánk, hogy a felfelé mozgás mintája inkább a szociabilitás, míg bizonyos helyzetekben a lefelé mozgás elkerüléséhez erőszak szükségeltethet.

A szociális-gazdasági mezőben az adaptációs minta pozitív és negatív értéket egyaránt megenged. Kivételt képez az említett „halmazott hátrányos helyzet”, amely egyetlen kérdezett énprezentációjába sem fért bele, valószínűleg az autonómia és a szexuális integritás mezők sérülése miatt.

A javakkal, illetve hatalommal nem bírók elismerik megfosztottságukat, de azt nem saját maguknak, hanem a körülményeknek tulajdonítják. Vagyis a gazdagok a kapcsolattartóik kiszípolozása által jutnak cigarettához, ami erkölcstelen, hiszen az otthoniaknak is kell a pénz, a magasabb iskolai végzettségűek tudáskeresősek, hajbókolnak az őrségek. Az alacsony gazdasági státuszúak sok esetben a szolidaritás hiányaért is a gazdasági rétegzettség teszik felelőssé.

...az egész börtönviszonylatban nagyon, de nagyon megváltoznak az emberek, nincsen meg az az összetartás mint régebben ami volt (...) és így nagyon ilyen ellenségezettséget vált ki, mindegyik saját magának akar mindent."

A családi háttér még mint az adaptációt nehezítő tényező is felbukkan: *„Annak nehez, akinek családja van, és olyan helyen nevelkedett fel, és olyan szülei vannak, hogy jó modorú felnevelkedése volt neki."*

A magas státuszban lévők saját maguknak, elsősorban intelligenciájuknak tulajdonították sikereiket, primitívnek, erőszakosnak minősítve a szegények, gyengék próbálkozásait, őket téve felelőssé ala-

csony státuszukért, esetleges viktimizációjukért: *„Tehát van tudomásom arról, hogy vannak nyuszik, akiket igenis terrorizálnak (...) de azt is tudom, hogy az embernek itt is megvan a lehetősége, hogy változtasson. Tehát nem tartom törvényszerűnek azt, hogy én ilyen szerepet játszok ebben a börtönben, most azokról beszéltek, akik ilyen inzultusnak vannak kitéve."*

Ez az adaptációs minta tehát mind a magas, mind az alacsony státuszúaknak felkínál racionalizációs ideológiákat.

Helyzet-racionalizációs mező

A vizsgált populáció, sajátos helyzetéből adódóan kénytelen szembenézni azzal, hogy életének jelentős részét börtönben kell töltenie. Magának a tudatnak az elviselése, lélektani feldolgozása komoly energiákat köt le, még akkor is, ha az idők során az egyén a körülményekbe beletörődni látszik. Döntenie kell, hogy helyzetén változtatni akar-e vagy belenyugszik. E döntésének következményei a mentális integritás mezőben jelennek meg. A racionalizáció tárgya a bűncselekmény elkövetése, a büntetőeljárás és az ítélet jogossága.

A megfelelő adaptációs minta tartalmaz egyfajta politikai-ideológiai nézetrendszert, amely az elkövetett bűncselekményt is ebbe a térbe tolja át. Szinte toposz-szerűen kerül elő az a vélemény, hogy az igazi bűnözők a parlamentben ülnek (a toposz-szerűséget az is erősíti, hogy a politikai elit más csoportjai, a politikai pártok, a kormány, a végrehajtó hatalom sosem kerültek elő), ők követnek el igazi bűnöket. Másik toposz a rendszerváltásban való csalódottság.

...nincsen igazságos ítélkezés, míg ezek

a régi bírók vannak, nem azt mondom, hogy szemellenzõt hordanak, hanem a kommonizmust.”

„Kádár Jánosnak volt õ is az embere (az ügyész), tehát õ is egy hazatérõ, míg ezeken függ a mi sorsunk, addig itt változás nem lesz, mer õneki nem a változás a lényeg, hanem az, hogy az embereket ide behozzu.”

A minta pozitív értékéhez tartozik a cselekmény tagadása vagy súlyának bagatellizálása. Ez utóbbira alapot és bizonyítékot mások cselekvéseivel való összevetés nyújt. Az ezen mintát követõk mind számos példát tudnak felhozni arra, hogy az övéknél sokkal súlyosabb bûncselekményeket elkövetõket sokkal enyhébben büntették. Érdekes és ugyancsak a minta toposz-jellegét támasztja alá, hogy az ítéletüket súlyosnak tartók nagyon kis szórással tizennégy évet tartottak volna jogosnak. Ezen adaptációs minta viselkedésszintû megnyilvánulása lehet a különbözõ beadványok, fellebbezések ipari méretû termelése, melyet más kutatások „kampányolás”-nak neveznek.¹⁹

A minta semleges értéket is felvehet, vagyis sokan egyáltalán nem kérdõjelezik meg bentlétüket.

Mentális integritás

Az életfogytos elítéltek körében a beláthatatlanul hosszú idõ következtében erõs szorongás él a mentális képességek, a viselkedés normális kontrollja, az épelméjûség megõrzése miatt. Ez szorosan kapcsolódik a létperspektíva kilátástalanságával.

„Nem szabad egy olyan távval foglalkozni, ami énelõtem is áll, (...) életfogyt, húsz év, nem szabad ilyenl foglalkozni, mert elõbb-utóbb bezsong az ember.”

A vonatkozó minta a kibírás reményére

vagy reménytelenségére vonatkozó vélekedéseket tartalmazza. A pozitív érték az az én-erõs, belülrõl vezérelt program, amely aktív erõfeszítéseket kíván tenni, hogy integritását megtartsa. Ez relatíve reményteljes lét-perspektívával párosul, ami a harcot motiválja.

„...a lényeg az, hogy a padlónál lejjebb nem eshet az ember, és én most a padlón vagyok... és a padlóról mindig föl lehet kelni.”

Ezen mintaérték gyakori eleme a szellemi tréning, tanulás, különösen a nyelvtanulás. A körülményeket ignorálva lehetőség van értelmes, emberhez méltó életet élni.

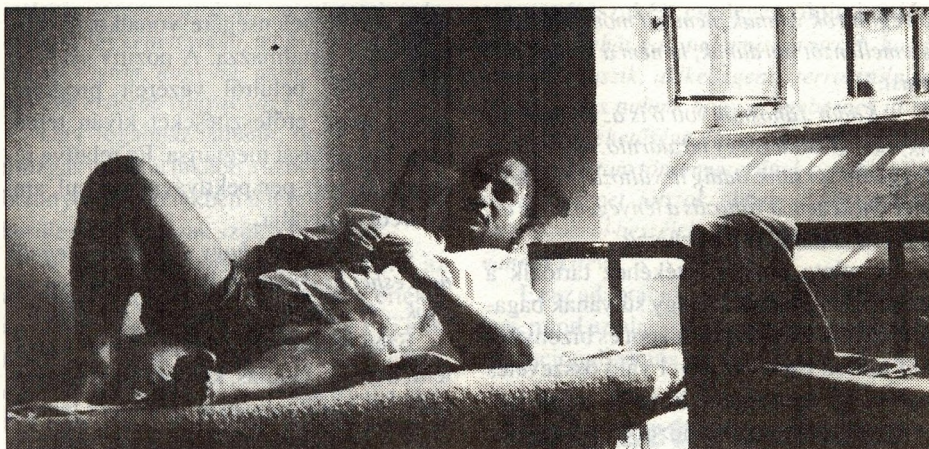
„...az élet értelme itt az, hogy az ember megvalósítsa õnmagát, ez lehet hogy így hülyén hangzik, hogy az ember ezt itt mondja, de lehet (...) úgy alakítani, hogy fejlõdjön az ember.”

A minta negatív értéke elkerülhetetlennek tekinti a leépülést. Ennek rövidtávú következményeként az önkontroll elvesztését látja (az állandó és kezelhetetlen idegesség, „az ideg”), amely más mezõk pozitív mintakövetését teszi problematikussá. A hosszútávú következmények között a szellemi leépüléstõl, illetve megõrüléstõl való félelem szerepel.

„Hát próbálok normális maradni, de azt hiszem, hogy ez nem nagyon sikerül, mert míg a régi idõkben fél óra alatt megfejtettem egy rejtvényt, most van amikor egy egyszerű kis piti szõn kell gondolkozni.”

Érdekes módon az õrület (de legalábbis annak tettetése) az alkalmazkodás járható útjaként is felmerült, jelen esetben az autonómia védelmében:

„...fõlveszek valamilyen mimikrit (...) talán már elértem, hogy sokan mondják rólam, hogy õrüilt vagyok (...) van amikor megzavarják az embert abban, amit szívesen csinálna, akkor mondjuk azt mondtam, hogy: lezûg az

élet habzó tengerén a lét hideg sáfárja, (...) és akkor azt mondta, nézd az őrült G., és otthagytott."

Érdekes, hogy a minta mindkét értéke megengedett, azaz sokan vállalják, hogy a mentális integritás kérdésében gondjaik vannak. Inkább az én-erősek csoportja számít kisebbségnek. Ez persze önmagában nem meglepő, de hangsúlyozni kell, hogy nem valós érzések és félelmek, hanem az én-prezentáció síkján mozgunk. Végigtekintve a mezőkön, ez az egyetlen minta, amely belülről, az egyénből fakadó gyengeséget, negatív elemet megenged.

Autoritás mező

Totális intézményről lévén szó, elkerülhetetlen, hogy a fogvatartottak valamilyen viszonyba kerüljenek a fogvatartókkal, akik az autoritást képviselik. Ki kell alakítani egy olyan egyensúlyi állapotot, amely még nem jelent meghódolást, talponyalást, az autonómia teljes feladását, de nem jár túl sok felesleges konfrontációval.

A mezőnek a konformitásra vonatkozó adaptációs minta felel meg. A pozitív érték ez esetben a konformitás.

„Én mindig egy csendes voltam (...) nem egy őrjöngő, dühöngő típus vagyok (...) ha a börtönben van valami gondom, találok rá orvosságot (...) ott van a nevelő, ha ő nem tud segíteni, akkor ott van a parancsnok úr (...) nem szabad nagyhangúnak lenni, meg nagy hősnék, szép lehet valaki, de okos nem. Főleg börtönviszonylatban (...) De a zárkában lehet okos, csak a felügyelettel szemben ne legyen túl okos."

A konformitás motivációja viszont nem egy interiorizált érték, hanem kívülről jövő kényszer. A behódolás tehát nem a rezsim által közvetített értékeknek szól, hanem a fenyegető büntetésnek, illetve a várható privilégiumoknak. Ennek következtében a konform magatartás nem erkölcsi, hanem kalkulált, racionális kategóriaként jelentkezik, így összeegyeztethető marad más (például a szociális-gazdasági vagy autonómia) mezőkben követett mintákkal:

„Itt a börtönben a nézeteltérés mindennapos dolog, csak az ember úgy van vele, hogy még hogyha tudja is, hogy ő a jobb, mondjuk ő az erősebb, az embernek nem szabad agresszívan hozzáállni a dolgokhoz, mert az ember nagyon sokat veszíthet itt a börtönben."

Az interjú-szituációban (ez esetben

alapvető fontosságú, hogy az interjúkat a bv. testület tagja készítette) bár megjelent, de ritka volt a tisztán nonkonform, az autoritást elutasító álláspont, ami ebben a mintában a negatív érték. Feltételezzük, hogy ez inkább a kutatási módszer fogyatékoságából ered, mintsem az ilyen irányú attitűd hiányából.

A kutatás végül is azt igazolta, hogy a Szegedi Fegyház és Börtönben életfogytiglani szabadságvesztésre ítélt fogvatartottak körében folytatott interjúkból – mint énpresentációs dokumentumokból – feltárhatóak bizonyos problematizált alkalmazkodási csomópontok, melyeket adaptációs mezőknek neveztünk. E mezőkön belül

kulturálisan rögzült adaptációs minták voltak kimutathatóak, amelyek a problémákra adott lehetséges válaszokat tartalmazták. A modell egy szimbolikus struktúrát ír le, amely külső, bizonyos értelemben normatív keretet ad az elítéltek reálisan lezajló adaptációjához. Figyelembe véve, hogy e szimbolikus keret sok dimenzióban (autonómia, szexuális integritás, autoritás) teljesíthetetlen vagy egymásnak ellentmondó maximákat fogalmaz meg, ez érzelmi, mentális zavarok, frusztrációk és társas konfliktusok forrása lehet, melynek tisztázása a szegedi kutatás folytatásának feladata lehet.

Huszár László

Jegyzet

1. **The Corrections Yearbook – Adult Corrections – 1994.** Criminal Justice Institute, South Salem, New York p. 19.

2. **Dodd, T., Hunter, P.:** The National Prison Survey 1991. 1992 OPCS – HMSO, London. p. 8. Az adatok tájékoztató jellegűek, mivel a hosszú ítélet fogalma az eltérő feltételes szabadon bocsátási rendszerek miatt nem egységes.

3. **Clemmer, Donald:** (1940) The prison community. Boston. Christopher Publishing Company.

4. **Wheeler, Stanton:** (1961) Socialization in correctional communities. American Sociological Review 26. 697–712.,

Garabedian, Peter G.: (1963) Social roles and processes of socialization in prison community, Social Problems. 11. 139–152, support of anticipatory socialization: **Leger, R. G.:** (1978) Socialization

patterns and social roles: A replication. Journal of Criminal Law and Criminology. 1978. 69. 627–634.

5. **Goffmann, Erving:** (1961) Asylums: Essays on the social situation of mental patients and other inmates. Garden City, New York, Doubleday. Ch I. On the Characteristics of Total Institutions.

6. **Sykes, Gresham M.:** (1958) The society of captives: A study of a maximum security prison. Princeton. Princeton University Press.

7. **King, R. D., Elloitt, K. W.:** (1977) Albany: Birth of a prison – end of an era. London. Routledge, Kegan Paul.

8. **Irwin, John:** (1970) The felon, Englewood Cliffs. New Jersey. Prentice Hall., **Irwin, John:** (1980) Prisons in turmoil. Boston. Mass. Little. Brown.

9. **King, Elliott** op. cit.

10. **Schrag, Clarence:** (1961) A preliminary criminal typology. *Pacific Sociological Review* 1961. 4. 11–16.
11. **Cohen, S, Taylor L.:** (1972) Psychological survival: The experience of long-term imprisonment. Penguin, Harmondsworth.
12. **Zink, T. M.:** (1958) Are the prison troublemakers different? *Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*. 48. 433–434. **Brown, V. J.:** (1977) A study of selected factors associated with formal normative inmate behaviour at the Maryland State Correctional Institution. PhD. thesis South Dakota University, Ann Arbor, MI. University Microfilm. International. **Flanagan, T. J.:** (1980) Long-term prisoners: A study of the characteristics, institutional experience and perspectives of long-term inmates in state correctional facilities. PhD. thesis. (State University of New York. Albany) University Microfilm International. Ann Arbor. MI.
13. **Toch, Hans, Adams, Kenneth, Grant, Douglas J.:** (1989) Coping: Maladaptation in prisons. Transaction publishers. New Brunswick, New Jersey.
14. **Bolton, N. et al.:** (1976) Psychological correlates of long-term imprisonment. IV. A longitudinal analysis. *British Journal of Criminology* 16. p. 38–47. **Ferracuti, F., Dinitz, S., Piperno, A.:** Mental deterioration in prison. Program for the study of crime and delinquency. Ohio State University Columbus OH. **Flanagan, T. J.:** (1981) Dealing with long-term confinement: Adaptive strategies and perspectives among long-term prisoners. *Criminal Justice and Behaviour*. Vol. 8. No. 2. 201–222.
15. **Sapsford, R. J.:** (1978) Life-sentence prisoners: Psychological changes during sentence. *British Journal of Criminology* 18. p. 128–145.
16. **Sluga, W.:** (1977) Treatment of long-term prisoners considered from medical and psychiatric points of view. In: Council of Europe, European Committee on Crime Problems: Treatment of long-term prisoners. Strasbourg. p. 35–42.
17. **Például:** a szexuális integritás között az adaptációs minta homoszexuálisok gyűlölete, melynek pozitív értéke a homoszexuálisok irányában érzett gyűlölet, negatív értéke e gyűlölet hiánya. Adott esetben csak a pozitív érték megengedett, vagyis minden kérdezt a nevezett csoporttal szembeni ellenszenvéről számolt be.
18. Ebben az értelemben Slosar módosult társadalom-koncepciójával rokon. **Slosar, J. A. Jr.:** (1978) Prisonization, friendship and leadership. Lexington MA. D. C. Heath.
19. **Irwin, John:** (1980) op. cit.

Harcolnom kellett!

Huszonnégy év a rács mögött

Idestova 4 esztendeje, hogy – mint bűnügyi újságíró – járom a honi bv. intézeteket. Mégis, amikor kilépek egy-egy börtön kapuján, mintha álomból riasztottak volna. Kutatom, keresem magamban a fel-felderengő emlékképeket, fényévnyi távolságra látszik, amit pedig percekkel azelőtt valóságként érzékelttem, tapasztaltam. S minduntalan megkérdem magamtól: meg lehet-e szokni a börtönt? Az évekig, netán évtizedekig tartó bezártságot, egyhangúságot, az idő monoton pergését rövid létünk homokóráján. El lehet-e viselni a reménytelenséget? Sok száz elítélttel beszéltem már, s rá kellett jönnöm, álmohasonlatom – paradox módon – fordítva is igaz: aki hosszú ideje él elkülönítve a társadalomtól, annak a kinti, régi élete vész lassacskán elérhetetlen messzeségbe. Némely filozofusok azt vallják, az egyéni szabadság sem megélhető, képzet csupán, hiszen az ember mindenképpen kényszerközösségben él, nem válogathatja meg szomszédait, munkatársait, s nem maga dönti el, milyen világba szülessen. Minden determinált körülötte. Adott tehát a kérdés, mi a különbség közösség és közösség között? Hogy börtönbe a bűnelkövető kerül, bírósági ítélet alapján, tiszta sor, de mi történik vele azután? Mit tehet a börtön személyzete, a nevelő, s nem utolsósorban mit tehet maga a fogvatartott, hogy emberként, s ne fékevesztett fenevadként szabaduljon majd?

Minden további meddő elmélkedés helyett átadom a szót, egy „szakembernek”, aki 24 évet töltött a rácsok mögött.

– Meg lehet-e szokni a börtönt? Nézzen rám, csupa csont és bőr vagyok, lötyög rajtam a nadrág, remeg a kezem, Noxyron nélkül aludni sem bírok. Pedig látott volna két évtizeddel ezelőtt! Csupa erő, csupa izom voltam, s ma, 45 évesen úgy érzem, évszázadokig éltem. Éltem? Vegetáltam. Tudja, elsősorban belülről emészti, rágja szét magát az ember, nem, nem a bűntudat miatt, az néhány év után elmúlik, elfelejtődik. Elfelejtődnek a régi arcok, hangok, emlékek, néha-néha éjszaka előjönnek ugyan, de semmi hatással nincsenek már rám. El kell mondanom, bár nem kérdezte, én a szüleimet öltem meg, azért kaptam életfogytiglant. A bűncselekményem eleve meghatározta itteni viselkedésemet is, hiszen mindenki úgy tekintett rám, mint valami eltaposandó féregre, tehát amikor Szegedre kerültem, harcolnom kellett. A felügyelet soha nem érdekelt, de a zárkatársak! Elviselhetetlenek voltak. Akkor azt hittem, az állandó zrikálás, tetlegességig fajuló molesztálás jót tesz nekem, legalább erős maradok, ha beleköp valaki az ételembe, én is az övébe, így tovább... Magam se vettem észre, mennyire elvadultam, fogda fogda után, végül már meg akartam halni, az IMEI-ben kezeltek hónapokig. Persze ez eleinte volt, időközben rájöttem, semmivel sem kell törődni, süketnémának, vaknak kell lenni, csak úgy lehet ép ésszel kibími.

Szerencsém is volt, a szakmámmal alkalmazni tudtak a bútorgyárban, eszelősen dolgoztam, csak a munka a munka, ha az nem lett volna, most nem beszélhetne velem.

Nem is tudom, hányan örültek meg körülöttem, a leépülés úgy tíz év után kezdődik, szép lassan, alattomosan, először csak apró jelei vannak, pontosan el tudom mondani magának, hogyan pusztul le valaki: egy barátom, zárkatársam példáján. Feltűnt, hogy nem mosakodik, erőszakkal kellett a zuhanyzóba vinnünk, nem tiltakozott, csak bárgyún vi-gyorgott, később a leveleit se bontotta föl, nem beszélt senkivel, sokszor megfenyítették, az örök azt hitték, szórakozik velük, kapott valami parancsot, oda se nézett, bámult a sem-mibe. Többször kezelték Pesten, az elmemegfigyelőben (ahová én öngyilkossági kísérle-tért kerültem), de mindig megállapították róla: normális. Telitöltték gyógyszerekkel, de az sem használt. Egy hajnalon arra ébredtünk, hogy négykézláb járkal a zárkában és vo-nít, mint egy kutya. Akkor újra elvitték, azóta sem tudom, mi lett vele, állítólag szabadult. Mihez kezdett vajon a szabadsággal? Sokat tépelődtem rajta, mitől bolondulhatott meg. Szerintem van olyan lelkületű ember, aki egyszerűen nem bírja elviselni a bezártságot, a monoton-ságot, s ez teljesen független attól, mit követett el. Az ilyen, ha hosszú ítéletet kap, halálra van ítélve, hiszen ha túléli is a büntetést, mi lesz belőle? Élő halott.

Szóval, nekem nagyon nehezen ment a beilleszkedés, alig múltam 21 éves, meny-asszonyom volt, a törvénnyel azelőtt nem volt semmi dolgom. (Az, hogy az alkoholista szüleimet megöltem, még nem tett engem bűnözővé, az a fél perc, az a néhány késszúrás mégis végérvényesen tönkretette az életemet.) Amint mondtam: kénytelen voltam véde-kezni, többen a szerelmükkel is üldöztek, nem, nem akartak megerőszakolni, ahhoz én na-gyon jó kondiban voltam. Ha hiszi, ha nem, szerelmesleveleket kaptam, udvaroltak ne-kem... Eleinte csudálkoztam, de ma már tudom, szörnyű az a szexuális nyomorúság, ami egy fegyintézetben van, sokan behülyülnek az onanizálásba, éjszakánként női neveket sutto-gva verik a micsodájukat, s ez még a jobbik eset. Laktam olyan zárkában is, ahol két férfi házaspárként viselkedett, minden szégyenérzet nélkül, nyíltan csókolóztak, szeret-keztek. Védekezni azért kellett, hogy én ne legyek aberrált! Mikor már 15 éve bent vol-tam, azon vettem észre magam, hogy nézegetem a zuhanyzóban a fiatalabb fiúkat. Akkor nagyon megrémültem. Sikerült is legyőznöm magamban a kísértést, minden alkalmat megragadtam a testmozgásra. De hiába edzi magát az ember, fölfúvódnak az izmai, aztán ahogy öregszik, összelöttyed, elsatnyul, mint a kiszúrt léggömb.

És ami még jellemző: az ember elveszíti önmagát, az egyéniségét. Meló fillérekért, döglés, meló, döglés, tévé örökösen, lassított futószalagon mennek a percek, nem, azt nem lehet megszokni, hogy gép lesz belőlünk, érzéketlen gépezet, amit már nem is mi irányí-tunk. Be vagyunk programozva. Az agresszivitás egyre nő, sokan azzal próbálják bizo-nyítani önmaguk előtt a létezésüket, hogy kötekednek, verekszenek, nincs barát, cimbo-ra, csak érdekek vannak, érdekek és ellenségek.

Hónapok múlva szabadulok és megvallom, nagyon félek. Jobban félek, mint amikor lecsuktak. A külvilág valami félelmetes, távoli, ismeretlen dolog számomra, tulajdonkép-pen azt mondhatnám, kezdődik büntetésem második szakasza, de most, érzem, nem saját magam ellen kell majd harcolnom. Minden és mindenki ellen, mint eltévedt kutatónak az őserdőben...

Novák Béla Dénes

Közbiztonságunk

A büntetés-végrehajtás szerepe

A közbiztonság megszilárdítása, az állampolgárok biztonságérzetének javítása érdekében tett kormányzati erőfeszítések jelentős feladatokat adnak a rendvédelemnek. A sok esetben nagy felháborodást keltő bűneseteknél a figyelem elsősorban a felderítésre irányul. Ugyanakkor hajlamosak vagyunk megfeledkezni arról, hogy a közbiztonság, a köznyugalom fenntartásában és megszilárdításában jelentős szerepe van az igazságügyi tárca által irányított büntetés-végrehajtásnak is, amely a célok megvalósításával közvetetten és közvetlenül befolyásolja az ország közbiztonságát.

A szervezet már a büntetőeljárásban részt vesz az őrizetben, foganatosítja az előzetes letartóztatást, végrehajtja a szabadságvesztés-büntetést. Új feladata az idegenrendészeti őrizet.

A fogvatartottak döntő többségét a szabadságvesztésre ítélték és az előzetesen tartóztatottak alkotják. Részarányuk 1994 júniusában 70 százalék, illetve 27 százalékos volt (1. sz. melléklet). A bűnözési statisztika változása a büntetés-végrehajtásnál is érzékelhető. Magyarországon – ha az utóbbi években csökkenő mértékben is – a büntető igazságszolgáltatáson belül jelentős szerepe van a szabadságkorlátozással együtt járó büntetéseknek és intézkedéseknek. A jelenleg mintegy 13 000 fogvatartott száma az ország népességéhez és a nyugat-európai normákhoz viszonyítva magas (2. sz. melléklet). A százezer lakosra jutó fogvatartottak száma az 1994. június 30-ai állapot szerint megközelítette a 130 főt.

Az elmúlt években a kormányhatároza-

tokban megfogalmazottak megvalósítását gátolta, hogy a működéshez szükséges személyi és tárgyi feltételek nem fejlődtek olyan mértékben, mint ahogy azt a bűnözés struktúrájának, a fogvatartottak összetételének alakulása, valamint a jogszabályokban bekövetkezett változások megkívánták volna. Ez annak ellenére igaz, hogy közben korszerűsödött a büntetés-végrehajtás szervezeti struktúrája, átalakult a létszámában növekedett személyzete, szakszerűbbé vált a fogvatartottakkal való bánásmód.

A működést nehezíti, hogy – a rendőrségtől eltérően – nem született törvény a büntetés-végrehajtás jogállásáról, szervezeti és működési rendjéről. Emiatt alkotmányos aggályok merülhetnek fel a kényesítő eszközök, köztük a lőfegyver használatával kapcsolatban. Alkalmazására történő felhatalmazás ugyanis nem törvényen, hanem alacsonyabb szintű jogszabályon (miniszteri rendeleten) alapul. Indo-

kolt, hogy minél előbb kerüljön a parlament elé a büntetés-végrehajtásról szóló törvény tervezete.

A jogbizonytalanságot fokozza, hogy nem született meg a rendvédelmi szervek tagjainak szolgálati viszonyát szabályozó új törvény. A büntetés-végrehajtás az alkotmányban nincs nevesítve.

Az intézetekben szabadon tevékenykedhetnek a karitatív szervezetek, az egyházak a bűnmegelőzéssel, a bűnelkövetők reszocializációjával összefüggő feladatok megoldásában. Együttműködési megállapodás jött létre a rendőrséggel is.

A büntetés-végrehajtás feltételrendszerében az elmúlt évtizedekben a minimális fejlesztés eredményeként javultak a fogvatartás körülményei, nőtt a fogvatartottak ellátásának színvonala. Több ezer új férőhely létesült a legrosszabb állapotban lévő, emberi tartózkodásra alkalmatlan szálláskörletek helyett. Ugyanakkor az Európa Tanács ajánlása és a jelenleg hatályos jogszabályok alapján a büntetés-végrehajtás befogadóképessége csökkent.

Intézményrendszer

A magyar jogban a bíróságok a büntetés kiszabásakor meghatározzák azt a végrehajtási fokozatot is, amelyben az elítéltnak le kell töltenie büntetését. Ez részben már behatárolja az elhelyezési lehetőségeket. A Btk.-ban meghatározott három végrehajtási fokozaton belül számos további differenciálási szempont szerint kell az elítélteket elhelyezni (például: nem, életkor, egészségi állapot, őrzési csoport).

Az összes fogvatartott kb. 30 százalékát az előzetesen letartóztatottak teszik ki. Elhelyezésüket a bíróság illetékessége szerin-

ti megyei intézetben kell megoldani, biztosítva a büntetőeljárás sikere érdekében a bűntársak elkülönítését is. A három végrehajtási fokozat létszáma arányában eltérő (fegyház 25 százalék, börtön 58 százalék, fogház 7 százalék). Nem egyenletes a különböző típusú büntetés-végrehajtási intézetek elhelyezkedése sem az ország különböző régióiban. További gond, hogy az országban a bűnözéssel legfertőzöttebb terület Budapest és Pest megye, valamint az északkeleti régió. Ugyanakkor az említett országrészekben van a legkevesebb férőhely.

A nem jogerős elítélteket nem lehet a végrehajtó intézetekbe szállítani. Ennek következtében egyre nehezebb az előzetesen letartóztatottak elkülönítése. A büntetőügyek tárgyalása elhúzódik, ez tovább növeli a megyei intézetek zsúfoltságát.

A rendőrségi fogdák zsúfoltsága miatt állandósult az a gyakorlat, hogy az eljárás alá vont személyt még a nyomozás befejezését megelőzően átadják a büntetés-végrehajtási intézetnek. Ezzel a feladatok is növekednek, mert külkórházi őrzésük és szakértői vagy egyéb okból történő előállításuk is a büntetés-végrehajtásra hárul.

A törvény kimondja, hogy az elítélteket lehetőleg a lakóhelye közelében lévő intézetben kell elhelyezni. A jelenlegi centralizált és specializált intézményrendszerben erre csak részben van lehetőség. Különösen igaz ez az egyes kategóriákra (nők, fiatalok, átmeneti csoport), mert ezekből az intézettípusokból csak egy-egy van az országban.

Az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásának bevezetése az intézményrendszer további differenciálását igényli. A hétvégi eltávozási lehetőséget, a látogatók intézeten kívüli fogadását, a külső munkáltatást – csak erre a célra specializáló-

dott, lakóhely közelében lévő – Európában régóta ismert nyitott vagy félig nyitott intézetben lehet alkalmazni. Ilyen intézetet csak a Baracska Országos Büntetés-végrehajtási Intézet alegységében sikerült önerőből a büntetés-végrehajtásnak kialakítania.

Az intézetek törekednek ilyen körletrészek létrehozására, a feltételek megteremtése azonban központi támogatást igényel. Szükséges az intézményrendszer korszerűsítése: a meglévő intézetek profiljának módosításával; új, viszonylag kevesebb férőhellyel rendelkező fiókinézetek létesítésével; regionális körzetek kijelölésével.

A cél az, hogy minden országrészben (régióban) valamennyi intézettípus megtalálható legyen. A fejlesztésnél célszerű lenne ismételten megvizsgálni egy Központi Kivizsgáló Intézet létrehozásának lehetőségét. Ennek üzemeltetése – a differenciált elhelyezés érdekében – feltétlenül indokolt, mivel jelenleg és az intézményrendszer fejlesztését követően is a fogvatartottak célszerű elhelyezését csak megfelelő klasszifikációval lehet megoldani.

Szükséges a hazai és a nemzetközi privát tőke bevonása a program finanszírozásába. Célszerű, hogy a büntetés-végrehajtás intézményrendszerének fejlesztésével párhuzamosan kerüljön sor a rendőrségi fogdák állapotának felújítási, átalakítási, bővítési lehetőségeinek vizsgálatára is. A törvényben előírt követelmények teljesítése, új intézetek létesítése nélkül nem képzelhető el.

A személyzet helyzete

A büntetés-végrehajtásnál dolgozók rendszeresített létszáma 1994. december 31-én 6790 volt. Közülük 1304-en tiszti,

4511-en tiszthelyettesi, 975-en közalkalmazotti beosztásban vannak. A személyzet 39 százaléka biztonsági területen, 25 százaléka büntetés-végrehajtási osztályokon, 24 százaléka gazdasági osztályokon, 8 százaléka az egészségügyben, 2 százaléka személyzeti és szociális osztályokon, 2 százaléka parancsnokként és egyéb munkakörökben dolgozik.

A kormány 1992-ben 100 fős, 1993-ban 500 fős fejlesztést adott. Ez a létszámnövekedés azonban csak azt tette lehetővé, hogy az új bíróságokra és ügyészségekre az előállítási feladatokat teljesíteni tudjuk. Az elmúlt években a szolgálati feladatokat csak közel 400 ezer óra többletszolgálattal lehetett megvalósítani, amely 200 fő éves foglalkoztatásának felel meg. A többletszolgálati idő megváltására biztosított bruttó 200 Ft-os órabér, az alacsony összeg és az állomány kifáradása miatt hosszabb távon nem jelenthet megoldást.

A feladatok nagyságára jellemző, hogy az intézetek 1994-ben mintegy 15 ezer személyt fogadtak be, 16 ezret szabadítottak. Az elmúlt évben intézeten kívülre 40 947 főt állítottak elő és az intézetek között 43 831 főt szállítottak. Közterületen közel 100 ezer főt kellett különböző célból mozgatni. A szállító járművek 2 395 795 km-t futottak. E tényszámok alapján is érzékelhető az állomány leterheltsége, illetve magyarázható a járműpark gyorsabb amortizációja.

A fogvatartottak intézeten kívüli mozgatása a személyi feltételek hiánya miatt kockázattal jár (például a 45 személyes autóbuszon a szállítást a gépjárművezetővel együtt mindössze 3 fő biztosítja).

A létszám gondokat 1995. január elsejétől tovább növelte, hogy az 1993. évi LXXXVI. törvénnyel a büntetés-végrehajtás feladatkörébe (is) utalt idegenrendésze-

ti őrizet végrehajtásához a szervezet nem kapott létszámfejlesztést.

A végrehajtó állomány leterheltsége jelentősen meghaladja a kötelező havi óraszámot (174 óra/fő).

Nemzetközi adatok alapján kedvezőnek tekinthető, ha a személyzet létszáma megközelítően azonos a fogvatartottakéval. Míg Magyarországon a személyzet egy tagjára átlagosan 2,2 fő fogvatartott jut, addig például Olaszországban 1 fő, Észak-Írországban 0,6 fő.

A személyi állomány anyagi és szociális helyzete fokozatosan romlik. (3. sz. melléklet). A büntetés-végrehajtás számára 1990-től adott bérfejlesztés fokozatosan csökkent és az utolsó két évben minimális volt. Emiatt egyre nehezebb a szakképzett személyeket megtartani, illetve a fluktuáció miatti hiányokat pótolni. A fluktuáció mértéke meghaladja a létszám 10 százalékát. Aggasztó a személyzet egészségügyi helyzete. Az 1994-ben nyugállományba helyezettek közül 46,5 százalék egészségügyi okok miatt került nyugállományba.

Veszélyes helyzetet teremthet, hogy a fogvatartottakkal közvetlen kapcsolatban lévő örök, felügyelők fluktuációja felgyorsult. Ezért a biztonsági területen dolgozók kevés tapasztalattal végzik munkájukat. Az intézetek többségében az örök és felügyelők átlagos szolgálati viszonya csupán 3–4 év.

Az elvándorlás más területen is tapasztalható, így a büntetés-végrehajtás nem képes felvenni és megtartani a kívánalmaknak megfelelő végzettségű és képzettségű szakembereket. Jellemző, hogy 1991 óta a gazdasági vezetők 70 százaléka, az informatikai szakemberek 40 százaléka cserélődött ki.

Gondot okoz továbbá, hogy a személyzet büntetés-végrehajtási szakmai képzettsége nem éri el a kívánt szintet.

Biztonsági rendszer

Az intézetek működtetésének és biztonságának fontos eleme a megfelelő légkör, a fogvatartottakkal való törvényes bánásmód és a tevékenységek szabályozottsága.

A biztonságot is – mint a büntetés-végrehajtás egyéb területeit – csak nagy erőfeszítésekkel lehet fenntartani. Annak ellenére, hogy eddig még nem következett be a közrendet és közbiztonságot súlyosan veszélyeztető cselekmény, mégis fokozottan kell számolni annak előfordulásával. Ennek okai a következők: A számszerűségében növekvő, struktúrájában átalakuló bűnözés egyre nagyobb veszélyt jelent a büntetés-végrehajtási intézetek biztonságára és általában a közbiztonságra. A bűncselekmények elkövetőit egyre inkább a szervezetség és a fokozódó brutalitás jellemzi. A „maffia” jellegű bűnözés megnehezíti a büntetőeljárás lefolytatását, az igazság feltárását, az elkövetők törvényes felelősségre vonását. Egyes bűnözők a büntetésükre nézve súlyos terhelő bizonyítékokkal és ismeretekkel rendelkeznek, ezért fennáll a veszélye a személy likvidálásának vagy erőszakos kiszabadításának. Hazánk is célpontjává válik a nemzetközi bűnözésnek, és egyre inkább a kábítószer-kereskedelemnek is. A börtönökben is megjelent a kábítószer. Az államhatár könnyebb átjárhatósága következtében jelentősen megnőtt a nem magyar állampolgárságú bűnelkövetők száma, és fokozódott a nemzetközi bűnbandák tevékenysége. A fogvatartottak egy része sajátos módon reagál a megváltozott társadalmi körülményekre. Lehetőséget látnak arra, hogy demonstratív fellépéseikkel, erőszakos cselekményeikkel nyomást

gyakoroljanak az igazságügyi, büntetés-végrehajtási szervekre, a jogszabályi háttér vagy a fogva tartási körülmények számukra kedvező módon történő megváltoztatása reményében. Az elmúlt időszakban több tömeges rendbontás, zárkatorlaszolás, hivatalos személy elleni erőszak, és terrorjellegű bűncselekmény fordult elő.

Figyelemre méltó, hogy a fogvatartottak között a visszaeső bűnelkövetők aránya meghaladja a 60 százalékot. A biztonsági rendszer lényeges elemei, a biztonsági létesítmények és a berendezések jelentős része elavult, hiányos, felújításra és kiegészítésre szorul. Az intézetek egy részében az őrtornyok nem biztosítanak megfelelő lehetőséget, és nem nyújtanak védelmet az ott szolgálatot teljesítő őrnek. Szűkek, levegőtlenek, berendezéseik hiányosak vagy elhasználódtak. Folyamatos felújításuk, illetve átépítésük indokolt. Több objektumban az őrszolgálati helyiségek közterülettel határosak, ezért könnyen támadhatók. Az objektumok védelme, a be- és kiléptetés biztonságának növelése érdekében indokolt a bejárati kapuknál lévő őrhelyek golyóálló üvegezése, kapukeretes fémkereső berendezések telepítése, illetve röntgensugaras csomagvizsgáló rendszeresítése. (Ez utóbbival még a legszigorúbb kategóriájú intézetekben sem rendelkeznek.)

A bűnözésben bekövetkezett változások indokoltá tették, hogy valamennyi büntetés-végrehajtási intézet rendelkezzen különleges biztonságú körletrésszel, illetve zárkával. Itt azokat a fogvatartottakat kell elhelyezni, akik az intézet biztonságát súlyosan veszélyeztetik, illetve akiknek az élete, testi épsége mások által veszélyeztetett. Az eddigi tapasztalatok alapján az ilyen jellegű elhelyezés kialakítása zárkánként közel 3 millió forintba kerül.

A fogvatartottak bizonyos csoportja számára biztonsági beszélőhelyiséget, illetve beszélőfülkét kell rendszeresíteni. Ezek telepítése az előzetesen letartóztatottnaknál és a fegyház fokozatban elengedhetetlen. Anyagi fedezet hiányában eddig csupán öt intézetben tudtak átlagosan egymillió forintos összegért ilyen helyiséget kialakítani.

Az elhelyezési körleteken a nyílászárók az eltelt 100 év alatt elhasználódtak. Reteszelésük nem biztonságos, akár belülről is nyithatók. Nem felelnek meg a tűzvédelmi előírásoknak sem, cseréjük a nagy költség miatt csak lassan halad. Egy – a jelenlegi követelményeknek is megfelelő – ajtó elkészítése és beszerelése közel 60 ezer forint. Az intézetekben lévő biztonsági rácsok többsége lágy vasból készült, könnyen átvágható. Folyamatos cseréjük szükséges. A bástyafalak és kerítések általában megfelelnek a követelményeknek, de folyamatos felújításuk, karbantartásuk komoly anyagi és munkaráfordítást igényel.

A biztonság fokozása érdekében szükséges a hagyományos szögesdrótot a költségesebb, de jóval nagyobb biztonságot nyújtó vágópengés dróthengerre cserélni. A bástyafalak és kerítések mentén kiépített világítási rendszerek elavultak, nagy az energiafelvételük.

A biztonsági rendszerhez tartozó korszerű elektronikai berendezések és védelmi eszközök alkalmazásával az intézetek biztonsága nagymértékben növekszik, ezért rendszeresítésük és fejlesztésük elengedhetetlenül fontos. Jelenleg a büntetés-végrehajtási intézetek közel 50 százaléka rendelkezik egységes és komplex szolgáltatást nyújtó elektronikai védelmi rendszerrel. A tapasztalatok kedvezőek. Vala-

mennyi intézetben indokolt megfelelő differenciálással a komplett rendszert, vagy – az intézet adottságainak megfelelően – a rendszer egyes elemeit alkalmazni. A büntetés-végrehajtás az eltérő feladatoktól függetlenül – más fegyveres szervezetekkel alapvetően azonos fegyverzetrel volt ellátva. A jórészt ezek értékesítéséből származó bevételek felhasználásával megkezdődött a korszerűbb, a szolgálati feladatok ellátását jobban szolgáló fegyverek és fegyverzeti anyagok beszerzése.

A fogvatartottak szállítását speciálisan kialakított, megfelelő biztonságot garantáló gépjárművekkel kell végrehajtani. A járműpark elavult. A több mint tízéves átlagéletkorú nagyobb járművek sem a biztonsági, sem a közlekedésbiztonsági előírásoknak nem felelnek meg, cseréjük indokolt. A még szükséges 16 db szállító jármű beszerzése darabonként több mint 15 millió forintba kerül.

Lakás-gazdálkodás

A kormány privatizációs programjával összefüggésben 1994. december 31-re a büntetés-végrehajtás rendelkezésében lévő, önkormányzati tulajdonú lakásállomány 37 százalékkal csökkent. Ez a tendencia némileg mérséklődött, de további csökkenés várható. A meglévő lakások az állomány 16 százalékának elhelyezését lehetővé tennék, de nem mobilizálhatók, azokban jórészt nyugdíjasok laknak.

A büntetés-végrehajtási szervek 1994. december 31-én 357 lakásigényt tartottak nyilván, amelyek 37 százaléka a fővárosra korlátozódott. Az igénylők 67 százaléka egyáltalán nem rendelkezik lakással.

Központi beruházásból bérbe adható

lakáshoz nem jutunk. A lakástörvény hatálybalépésével megszűnt a fegyveres erőket és a rendvédelmi szerveket megillető, jogszabályban biztosított bérlőkiválasztási jog. Az állomány lakásgondjai megoldását az is hátráltatta, hogy az országgyűlés az elmúlt két évben kizárólag lakásberuházásra éves szinten 10-10 millió forintot adott. Az 1994. évi keretet utóbb elvonták. Dolgozóink önerős lakáshoz jutását így csak saját bevételeinkből – a korábbi években biztosított munkáltatói kölcsönök törlesztőrészeleiből – támogathattuk. 1994-ben a nyilvántartott 131,5 millió forint kölcsönigényhez képest 9,1 millió forintot tudunk lakáscélú támogatásként biztosítani. Az egy főre jutó kölcsön 176 ezer forint volt.

A lakással nem rendelkező büntetés-végrehajtási dolgozók lakásproblémája megoldása érdekében – a költségvetési források ismert csökkenését is figyelembe véve – elengedhetetlenül szükségesnek tartjuk 200 millió forint költségvetési támogatás folyamatos, évenkénti biztosítását lakásberuházásra.

A költségvetési helyzet

Az egyre növekvő feladatokat 1990-től folyamatosan romló reálértékű költségvetési támogatásból kellett finanszírozni. Az elmúlt időszakban a büntetés-végrehajtás felélte tartalék készleteit, így a tárgyi, személyi feltételek biztosításának komoly költségvetési korlátai vannak.

A büntetés-végrehajtási tevékenység jellegéből következik, hogy viszonylag nagy számú épületben sok ember ellátásáról kell gondoskodni. Az ehhez kapcsolódó költségek (például: energiaárak, közüzemi díjak, élelmiszer- és gyógyszerárak

stb.) elkerülhetetlenül jelentkeznek. Mivel a büntetés-végrehajtás az áremelkedések kompenzálására az utóbbi időben nem kapott támogatást, ezért az ellátás színvonal a folyamatosan romlik, az igények csak korlátozottan kielégíthetők.

Az elmondottak számszerűsítéséhez az 1994–1995. évi lényeges költségvetési adatok a következők.

Az 1994. évi költségvetésnek – 9378,7 millió forint – 44,9 százalékát a bérek és járulékai, 51,8 százalékát a dologi kiadások, 3,3 százalékát a felújítási kiadások tették ki. Ezeken felül beruházásra 319,8 millió forint felhasználása történt meg.

Az 1995. évi költségvetés szerkezete az előző évitől eltér, így közvetlenül nem hasonlítható össze az előző évvel. 1995-től a személyi juttatások körében megjelennek olyan tételek is, melyek 1994-ig a dologi kiadások körében kerültek rögzítésre. Így az 1994-ben bér, bérjellegű és dologi kiadások adatai közvetlenül nem vehetők össze az 1995. évi megváltoztatott struktúrával.

1995-ben a költségvetési törvény alapján rendelkezésre álló összegnek – 9309 millió forint – 58 százaléka személyi juttatásokra és járulékaira, 32,6 százaléka dologi kiadásokra, 8,1 százaléka felújításra és felhalmozásra fordítható. Az átadott pénzeszköz 1,3 százalék. Beruházásra, lakástámogatásra 380 millió forint áll rendelkezésre.

A szűkös költségvetési lehetőségek mellett az állandósult és folyamatosan szigorodó takarékosági intézkedések betartásával is csak folyamatos likviditási gondok között tartható fenn az intézetek működőképessége úgy, hogy közben részfeladatok (például karbantartás, beszerzés stb.) elmaradnak. Emellett a havi pénzellá-

tási rendszer a takarékos beszerzés lehetőségét jelentős mértékben korlátozza.

Főbb célok

A szervezet és az állomány jobbiztonságának érdekében minél előbb el kell készíteni, a kormány és a parlament elé kell terjeszteni a büntetés-végrehajtás jogállását, szervezeti működési rendjét, valamint a rendvédelmi szervek szolgálati viszonyát rendező törvényeket.

A feladatok szakszerű ellátásához megfelelően kiképzett, egzisztenciálisan rendezett körülmények között élő állomány szükséges. A korrupciótól mentes állomány megtartása érdekében jelentősen javítani kell a létszámviszonyokat, az illetményrendszert, a szociális körülményeket és a lakáshoz jutást. Létre kell hozni a személyzet kiképzését biztosító központi iskolát.

Az intézményrendszer hosszú távú fejlesztése mellett tovább már nem halasztható Budapesten vagy a környékén egy – minimálisan 500 fő befogadására alkalmas – intézet felépítése, továbbá a meglévő intézményhálózat folyamatos felújítása.

Az intézetek külső és belső biztonsága az őrzésvédelmi és személyi biztosító rendszerek korszerűsítése, a hír- és gépjárműtechnikai eszközök továbbfejlesztése elengedhetetlenül szükséges. A működőképesség fenntartása miatt indokolt, hogy a költségvetési támogatás növekedésének üteme feleljen meg az éves inflációs rátának. Minimális elvárás, hogy az új feladatokkal azonos időpontban kapja meg a szervezet a működéshez indokolt személyi és tárgyi feltételeket.

Dr. Estók József

I. sz. melléklet

A fogvatartottak megoszlása a fogva tartás jogcíme szerint

év	szigorított őrizet	munka-terápiás	szigorított javító-nevelő	kényszer-egyoézkeztelt	szabály-sértő	előzetesen letartóztatott	szab. vesztésre ítélt	összesen
1979	850	373	0	213	1142	1923	12 263	16 764
1980	879	573	0	229	957	2539	12 351	17 528
1981	776	694	0	247	1016	2783	13 365	18 881
1982	665	673	0	272	1034	3209	13 920	19 773
1983	640	643	26	249	1426	3611	14 534	21 129
1984	663	579	32	227	1633	3690	15 060	21 884
1985	587	578	260	250	1902	3958	15 481	23 016
1986	471	630	743	231	1709	3834	17 194	24 812
1987	380	574	637	225	1646	3131	15 950	22 543
1988	325*	525	605	223	1236	28291	15 178	20 921
1989		192**	348	199	155	2402	12 632	15 928
1990			78	146	30	3246	8819	12 319
1991			86***	152	68	4264	10 240	14 810
1992				143	74	4272	11 424	15 913
1993				130	119	3557	9390	13196
1994				121	196	3433	8944	12 694

*Az 1989. évi LIV. törvény megszüntette a szigorított őrizet jogintézményét.

**Az 1990. évi XIV. törvény megszüntette a jogintézményt.

*** A 13/1992. (08. 07.) igazságügy-miniszeri Utasítással a büntetés félbeszakítva, majd az 1993. évi XVII. törvény a jogintézményt végleg megszüntette.

MŰHELY

2. sz. melléklet

A fogvatartottak létszámának alakulása 1945 és 1994 között

1945*	8657	1970	18 374
1946	9612	1971	19 946
1947	12 398	1972	20 013
1948	12 690	1973	18 540
1949	13 655	1974	17 770
1950	18 834	1975	18 154
1951	29 283	1976	20 357
1952	15 183	1977	19 673
1953	22 837	1978	19 150
1954	22 511	1979	16 764
1955	37 027	1980	17 532
1956	24 904	1981	18 881
1957	nincs adat	1982	19 775
1958	18 760	1983	21 299
1959	16 073	1984	21 884
1960	13 684	1985	23 016
1961	15 770	1986	23 678
1962	13 072	1987	22 543
1963	13 683	1988	20 821
1964	13 888	1989	15 928
1965	16 699	1990	12 319
1966	18 169	1991	14 810
1967	17 369	1992	15 913
1968	15 974	1993	13 196
1969	16 822	1994	12 697

* Minden évben a december 31-ei létszám szerepel.

3. számú melléklet

A büntetés-végrehajtás bérfejlesztésének mértéke éves megoszlásban

1990. szept. 1-től 25%	1992-ben 10%
1991-ben 20%	1993-ban bérfejlesztés nem volt
<p>1993. május 1-jétől A KIÉT központi béropolitikai keretből 1,97%</p> <p>1994-ben a jóváhagyott költségvetésben a személyzet részére előirányzott bérfejlesztés nem volt.</p> <p>1994. jan. 1-jétől 2000 Ft/fő/hó rendfokozati illetményemelés. (A fegyveres szervek részére a központi költségvetés terhére 1993 májusától a rendfokozati illetmények biztosítva lettek.)</p> <p>A hivatásos állomány és a közalkalmazottak bruttó havi átlagilletménye 1995 február elsejétől az alábbiak szerint alakult: tisztek 54 377 forint; tiszthelyettesek 33 737 forint; közalkalmazottak 27 837 forint.</p>	

Közérdekű munka

Dolgozatom a közérdekű munka végrehajtásával összefüggő problémákat érinti. Ennek tükrében szeretném érzékeltetni, mi az oka annak, hogy Magyarországon e büntetés nem népszerű. E rövid írás nem a teljesség igényével készült, nem tűz maga elé tudományos igényeket és célokat. Mindössze a fővárosban elrendelt és végrehajtható ügyeket érinti. Ezekről kívánom tájékoztatni a jogalkalmazókat és e büntetés végrehajtóit. Tanulmányomban felhasználtam és idézem dr. Kelemen Ágnes 1987. évi angliai tanulmányútján szerzett tapasztalatait.

A jogi szabályozás lényege

„A közérdekű munkát (community service) Angliában kezdetben kísérletként hat körzetben vezették be. Fokozatosan terjesztették ki a nagyvárosi kerületekre és néhány mezőgazdasági körzetre. 1979-ben tették általánossá a felnőttkorú elkövetőkre, később leszállították a korhatárt 16 évre. A szankció lényege, hogy arra kötelezi az elkövetőt, fizetség nélkül végezzen munkát a közösség részére. A határozat előfeltétele az elkövető alkalmassága és egyetértése, valamint az, hogy megfelelő munkalehetőség álljon rendelkezésére az adott területen. A büntetés minimum 40, maximum 240 óra, amit 12 hónapon keresztül kell teljesíteni. A határozatban meg kell állapítani azt a területet, helyiséget, ahol a végrehajtásra sor kerül, és ahol az elkövető lakik. A munkát szervező irányításával kell végezni, aki meghatározza a konkrét feladatokat. A bíróság, mielőtt e büntetési nemet alkalmazza, kötelezően beszerzi a környezettanulmányt, amely tisztázza a vádlott körülményeit, és azt, hogy alkalmas-e a munka elvégzésére. Fel kell mérni az adott területen van-e megfelelő munka, biztosítható-e a hatásos felügyelet. A munka kijelölésénél figyelembe kell venni az elkövető képzettségét, egészségi állapotát, a munkavégzés időpontjának meghatározásánál a munkaviszonyban végzett munkát, az esetleges iskolai tanulást vagy a családdal szembeni kötelezettségeket. Az elítélt köteles lakóhelyének változását bejelenteni. Ha az elítélt megszegi az előírt feltételeket vagy nem megfelelően dolgozik, figyelemztetésben részesítik, ezt követően a megfelelő indok nélküli ismételt és súlyosabb mulasztások esetén a probation officer (pártfogó) a bírósághoz fordul további intézkedésért. A bíróság 400 fontig terjedő bírságot szabhat ki vagy visszavonhatja a határozatot és kiszabhatja a bűncselekményért egyébként eredetileg alkalmazható büntetést, intézkedést.”

Angliában tehát valóságos gyakorlat ez a büntetési nem. 1979-ben a bíróságok összesen 15 700 határozatot hoztak, ez a szám 1985-ben 38 300-ra emelkedett. Ez a büntetés a nem kis súlyú bűncselekményekért alkalmazott büntetések és intézkedések tíz százaléka.

A húsz év körülieknél a határozatok mintegy 50%-ában alkalmazzák, a 40 éven felülieknél viszonylag kis számban, a nőknél pedig körülbelül 5 százalékban születik ilyen ítélet. Csaknem minden bűncselekményfajtánál, de különböző arányban veszik számításba a közérdekű munkát. Döntő szempont a mérték meghatározásánál, hogy szabadságvesztés vagy pénzbírság alternatívájaként alkalmazza-e a bíróság. Tapasztalataik szerint a nagyon hosszú tartam (1 év a maximum) túlmegy a tűréshatáron és veszélyezteti az eredményes végrehajtást. A szabályok megszegésére leggyakrabban 9-10 hónap után kerül sor.

Itthon – „vagylagos”

Magyarországon a közérdekű munkát az úgynevezett „*vagylagos*” büntetési nemhez sorolják. Kisebb súlyú bűncselekményt elkövetőknél alkalmazzák. 1993 óta nem alakult még át „valóságos” gyakorlattá. A főváros területén 1993-ban 19 ügyben, 1994-ben 64 ügyben, 1995 első negyedévében 20 ügyben rendelték el. Az ügyeket áttekintve kilencven százalékban lopás vétsége miatt, 4 esetben csalás vétsége, 6 esetben közokirat-hamisítás büntette miatt Magyarországon mintegy 50%-ban 40 napot, 25%-ban 60 napot ítélt meg a bíróság, a fennmaradó 25% 10, 20, 30 nap, mindössze egyetlenegy büntetésnél szerepelt 100 napos büntetés.

A végrehajtás szabályainak megszegésére 40%-ban úgy kerül sor, hogy az elítélt a büntetést meg sem kezdte, hanem rögvest kivonta magát a végrehajtás alól. A fennmaradó 60% pedig büntetésének a feléig sem ér el. A krízis 10–15 nap után „áll be”. Az elkövetők ötven százaléka 30 éven aluli, huszonöt százalékuk 30 és 40 év közötti, a másik huszonöt százalék 40 év feletti. Iskolai végzettségük: hetvenöt százalék 8 általánost végzett, húsz százalék nem végezte el a 8 általánost, négy százalékuk analfabéta, és mindössze egy százalékuk érettségizett.

Magyarországon az 1993. évi XVII. törvény kiiktatta a szigorított javító- nevelő munkát a büntetési nemek köréből, a javító-nevelő munkának pedig csak a közérdekű munkaként végrehajtandó változatát hagyta meg úgy, hogy a közérdekű munkát önálló büntetési nemként szabályozta. A bíróság ítéletében kötelezi az elkövetőt, hogy „*köteles a részére meghatározott munkát végezni*”. Az elítélt személyi szabadsága egyébként nem korlátozható. A közérdekű munkát minimum hetenként legalább egy napon, a heti pihenőnapon vagy a szabadnapján díjazás nélkül végzi. A közérdekű munka legrövidebb tartama egy nap, leghosszabb tartama száz nap. Az ítélet meghozatalakor a bíróság nem szerez be környezettanulmányt. A végrehajtás helyét nem az ítélet, hanem a büntetés-végrehajtási bíró jelöli ki. A munkahely kijelölésekor a hivatásos pártfogó tesz javaslatot a büntetés-végrehajtási bírónak. Ha az elítélt a munkakötelezettségének önként nem tesz eleget, a közérdekű munka, illetőleg ennek hátralévő része helyébe szabadságvesztés lép. Ezt a szabadságvesztést fogházban kell végrehajtani. Az „átváltoztatásról” a hivatásos pártfogó javaslatára és az ügyész indítványára – az elítélt meghallgatása alapján – a büntetés-végrehajtási bíró dönt.

Gyakorlati alkalmazása

Angliában e büntetési nem bevezetésére alapvetően azért került sor, mert a kormányzat büntetőpolitikájának egyik fontos eleme, hogy a kis és közepes súlyú bűncselekményt elkövetőket (mintegy 2 évig terjedő kiszabandó szabadságvesztésig) a bíróságok csak végső esetben ítélik szabadságvesztésre. Ennek elsődleges oka az, hogy a börtön nem alkalmas az elkövető megnevelésére, magas a börtönben lévők száma, ezen túlmenően a végrehajtás igen költséges. A büntetést igen jelentős konkrét hátránynak tekintik; a büntetés lényegesen korlátozza az elítélt szabadidejét a huzamos ideig tartó tétlenség nélküli munka miatt.

A közérdekű munka alkalmazásának lehetőségét és eredményességét alapvetően a jól szervezett és gondosan ellenőrzött végrehajtás határozza meg. *„Angliában nagy hagyománya van és igen jól kiépítették az úgynevezett Probation Service-ket (nálunk ilyenek a hivatásos pártfogók). A Probation Service-nek számos feladata van. A bíróságoknak »reportokat« (környezettanulmányt) készítenek, súlyosabb ügyben a bíróságok ugyanis nem szabnak ki büntetést részletes környezettanulmány nélkül. Évi kb. negyedmillió az ilyen környezettanulmányok száma. Hetezer szakmailag képzett probation officer dolgozik, közülük 5 545 főfoglalkozású, mellettük 1500 részfoglalkozású alkalmazottat, továbbá mintegy 4000 fős kiegészítő személyzetet foglalkoztatnak. Például 1985-ben 110 000 elítélttel volt dolguk. Végrehajtják a próbára bocsátásra vonatkozó határozatot, felügyeletet gyakorolnak a felfüggesztett szabadságvesztésre ítélték jelentős részénél, foglalkoznak a feltételes szabadságra bocsátottakkal, valamint azokkal a volt elítéltekkel, akik a segítségüket igénylik. Ide tartozik a közérdekű munka végrehajtása is. Erre a célra külön és kizárólag ezzel foglalkozó részlegeket hoztak létre!*

Vezetője az úgynevezett Senior Probation Officer. Az ő irányítása alatt dolgoznak a Probation Officer-ek és a munkákat közvetlenül szervező és irányító »supervisorok«. Megfelelő adminisztratív apparátussal rendelkeznek. Gépkocsi áll rendelkezésükre a munkahelyek szervezésére és ellenőrzésére. E szervezet deríti fel azokat a helyi lehetőségeket, a munkahelyeket, ahol a közérdekű munkára sor kerül. Ugyancsak ők ellenőrzik és irányítják a munkavégzést. Az elítéltekkel és a kedvezményezettekkel napi kapcsolatban vannak, konkrétan irányítják őket.

Magyarországon a hivatásos pártfogók végzik a közérdekű munka végrehajtásával kapcsolatos feladatokat. Angliai kollégáikhoz hasonlóan végrehajtják a bíróságok próbára bocsátásra vonatkozó határozatait, felügyeletet gyakorolnak a felfüggesztett szabadságvesztésre ítéltknél, foglalkoznak a feltételes szabadságra bocsátásokkal, valamint azokkal a volt elítéltekkel, akik a segítségüket igénylik. A közérdekű munka végrehajtásával kapcsolatban nem hoztak létre kizárólag ezzel foglalkozó részleget. Ebből következik, hogy ha nincs „külön részleg”, nincs vezető sem, akinek irányításával dolgoznak, és nincs a munkát közvetlenül szervező és irányító „supervisor” sem. Megfelelő adminisztratív apparátussal, hivatali gépkocsival nem rendelkeznek. Nem ők irányítják a munkák végzését hanem a munkahelyi vezetők, nincsenek napi kapcsolattartásban az elítélttel munka közben. Csupán a munka kijelölésénél és elindításnál veszik fel a kapcsolatot az elítélttel és a munkahellyel. Ellenőrzést 3 hónap után végeznek személyesen, azt nézik, a

munkahely eleget tesz-e kötelezettségének. A köztük lévő kapcsolat a „Nyilvántartó karton” feljegyzéseiből ismerhető meg.

„A megyékben és a fővárosban működő munkaügyi központok rendszeresen tájékoztatják a megyei (fővárosi) bíróságot azokról a munkahelyekről, amelyek a közérdekű munka végzésére elítéltek kijelölését igénylik.” A Bv. tvr. e paragrafusa nem érvényesül a gyakorlatban, bár van egy névsor, ami összesen 10 munkahelyet tartalmaz. Ezek a munkahelyek elsősorban kórházak, bölcsődék. Persze itt igen sok a kiszolgáltatott személy, ilyen területen nem látnak szívesen úgynevezett „bűnözőket”, vagyon ellen vétőket egyáltalán nem foglalkoztatnak. A hivatásos pártfogók „ügyeskedése” révén 2 működő munkahely van, melynek kijelölése általában igen eredményes. Az egyik a Kamilla Kft., a másik a Volánbusz Rt., átmenetileg szóba jön az Igazságügyi Sport Klub.

Szociális intézményeknél, például öregek napköziotthonaiban nagy riadalmat keltenek, ha „bűnözők” segítenének az ápolásban, illetve a sétáltatásnál. Angliában ezt sikeresen megoldják, nálunk azonban sok „megcsontosodott” szokás él, nincs olyan nagy tolerancia, mint Angliában, ahol alapvetően szociális területen keresnek és találnak munkavégzési lehetőséget.

A vádlott alkalmassága

Angliában a vádlott alkalmasságának jogszabályban elrendelt kötelező vizsgálata fontos szerepet tölt be a közérdekű munka alkalmazásánál. A bíróságok ezt a kérdést rendkívüli alapossgal vizsgálják. Az alkalmasság megítélésénél a Probation Service környezetanulmányának döntő jelentősége van. Kötelezően be kell szerezni tehát a környezetanulmányt, melyben a Probation Service Officer bizonyítékokkal alátámasztottan nyilatkozik arról, hogy az elkövetőt a személyi körülményei alkalmassá teszik-e a büntetésre, és az adott területen van-e megfelelő munkalehetőség. Az elkövető életvezetésében, életkörülményeiben bizonyos fokú stabilitás szükséges. Ez a stabilitás megítélhető abból, hogy az elkövetőnek van-e állandó lakóhelye, állandó munkája, vagy ha munkanélküli, ez mennyire függ össze saját életvezetésével és mennyire a munkanélküliség általános problémáival. Van-e az elkövetőnek családi háttere. Részletes vizsgálat tárgyát képezi a vádlott egészségi állapota, nincs-e olyan betegsége, amely a munka végzésében jelentősen akadályozná, netán a munkavégzést kizárná. Részletesen vizsgálják az elítélt elmeállapotát, nem pszichopata-e, van-e kábítószer- vagy alkoholfüggősége.

Magyarországon az ítélelhozatalkor nem vizsgálják meg részletesen, hogy az elítélt alkalmas-e a büntetési nemre. Környezetanulmányt sem készíttetnek a hivatásos pártfogókkal. A munkahely kijelölésénél ugyan figyelembe veszi a pártfogó az elítélt egészségi állapotát, szakmai képzettségét, és a büncselekmény jellegét, de sok esetben a büntetés végrehajtásakor derül csak ki az elítélt gyógyíthatatlan betegsége, vagy hogy az elítéltnek nincs biztos háttere, hajléktalan, az állandó bejelentett lakása fiktív. Állandó munkahellyel nem rendelkezik, megélhetését alkalmi munkákból fedezi. A vizsgált aktákból megállapítható, hogy hatvan százalékuk hajléktalan, súlyosan beteg, vagy azért nem lehet végrehajtani a közérdekű munkát, mert alkalmi munkákból tartja fenn magát, és a

„közérdekű munkát végző napokon” rendszeresen kap olyan jól fizető alkalmi munkát, amelyből megélhetését biztosítja, így érthető, ha kivonja magát a végrehajtás alól. Felkutatása nehézkes, mert hajléktalan, bejelentett lakással nem rendelkezik.

A munka jellege

„Angliában a közérdekű munka hatásosságának szempontjából alapvető jelentőséget tulajdonítanak a munkák jellegének. Alapvető elv, hogy az elvégzendő munkákból a közösségnek és az elkövetőnek is előnye származzék. Erre a célra elsősorban a szociális, egészségügyi területek és a fiatalokkal foglalkozó intézmények a legalkalmasabbak. Az elkövető oldaláról nézve ez a munka részben reparációs jellegű a társadalom részére, és lehatóséget nyújt a társadalomnak okozott hátrány jóvátételére.”

Magyarországon az eddig vizsgált anyagok között a munkahelyek és munkakörök sajnálatosan nem olyanok, amelyek a társadalom részére reparációs jellegűek. Többnyire „háztakarítói” „utógondozó” munkakörök. Érezhető, ezek az „ingyenesség” mellett megszégyenítőek, lealacsonyítóak. 1994-ben mindössze 3 olyan munkakör akadt, amely nem ilyen megszégyenítő: gépiró, éjjeliőr, és szobafestő. Természetesen ennek oka az is, hogy az elítéltek között elvétve lehet találni szakképzett személyt.

Megállapítható, hogy a főváros területén elrendelt közérdekű munkák mindössze negyven százaléka eredményes. A személyek életkörülményeit vizsgálva megállapítható, hogy ők többnyire 30 év alattiak, biztos családi háttérrel, bejelentett lakással, és főleg állandó munkahellyel rendelkeznek. Az „átváltoztatásra” okot adók 30–40 év közöttiek, sőt 40 év felettiak, többnyire hajléktalanok, állandó munkahelyük nincs, egészségtelen az életvitelük, alkoholisták.

Az angliai tapasztalatokat vizsgálva megállapítható, e büntetés eredményessége abban rejlik, hogy a végrehajtás körülményei imponálóan jók, legalábbis a magyar hivatásos pártfogók szemszögéből. Egyetérttek dr. Kerecsi Klára kriminológussal abban, hogy e szabadságelvonással nem járó szankciókat úgy építette be a jogalkotó a büntetési rendszerbe, hogy mindeközben elfelejtette megteremteni, a működés szakmai, gazdasági, infrastrukturális hátterét, következésképp a pártfogókra hárította át a feltételek megkeresését, megteremtését. E feladatnak, különösen a megváltozott társadalmi körülmények között, a pártfogók nem tudnak megfelelni. Ha a végrehajtás során továbbra is csak a hivatásos pártfogók „ügyességére” számíthatunk, nem remélhető, hogy e büntetési nem sikeres és eredményes lesz Magyarországon.

Az eredményességen azonban változtatni lehetne az ítékezés és a végrehajtás során egyaránt. Elsősorban változtatni kellene az elkövetők körét illetően. A büntetést, az angliai példát követve, elsősorban a középkorú vagy fiatalabb és stabilabb háttérrel rendelkező elkövetők esetében lenne célszerű alkalmazni. Az elkövetők „alkalmasságát” is figyelembe kellene venni, hiszen a vizsgálat is mutatja, hogy e büntetést nem célszerű alkoholisták, lumpen, hajléktalan elkövetővel szemben alkalmazni. Az ítékezésnél a végrehajtás eredményessége érdekében „környezettanulmányt” kellene beszerezni a hivatásos pártfogóktól.

Dr. Takács Jolán

Idegenőrizet

A végrehajtás kezdeti tapasztalatai

A büntetés-végrehajtás hagyományos feladatai a közelmúltban ki-
 egészültek egy államigazgatási jellegű szankció végrehajtásával.
 1995 januárjában a Nagyfai Országos Bv. Intézetben ugyanis meg-
 kezdődött az idegenrendészeti őrizet végrehajtása. Írásomban az
 erre vonatkozó jogi szabályokat, az előkészületeket és az eddigi ta-
 pasztalatokat tekintem át.

Jogi szabályozás

Az idegenrendészeti őrizet államigazgatási eljárás keretében, bírói kontroll mellett, külföldiekkel szemben alkalmazott szabadságot korlátozó szankció. Relatíve határozatlan tartamú és a jogerősen kiszabott kiutasítás végrehajtását hivatott biztosítani. Az idegenrendészeti őrizet jogintézményét a külföldiek beutazásáról, magyarországi tartózkodásáról és bevándorlásáról szóló 1993. évi LXXXVI. törvény (a továbbiakban Itv.) vezet be (hatálybelépés: 1994. május 1.).

A törvény nem rendelkezett az őrizetek jogi helyzetéről, a végrehajtás főbb szabályairól, így nem adott iránymutatást arra sem, milyen szabályok szerint kell az őrizetet a bv. intézetben végrehajtani. Ezt részben a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. tv. pótolta, amely – módosítva az idegenrendészeti törvényt – kimondta, hogy az idegenrendészeti őrizetet bv. intézetben *az elzárás szabályainak megfelelő alkalmazásával* kell végrehajtani. Egyben felhatalmazta az igazságügy-minisztert, hogy az érdekelt miniszterekkel egyetértésben az idegenrendészeti őrizet bv. intézetben történő végrehajtásának részletes szabályait rendelettel határozza meg.

Elrendelhetőségének feltételeit, az idegenrendészeti őrizetes jogait és kötelességeit a 64/1994. (IV. 30.) Korm. rendelet (a továbbiakban: kormányrendelet) határozta meg. Az Itv. tartalmazza elrendelésének feltételeit, az eljárást, a végrehajtás helyét. Az idegenrendészeti őrizet jogerősen kiutasítottakkal szemben rendelhető el a kiutasítás végrehajtásának biztosítására, és legfeljebb a kiutasítás végrehajtása feltételeinek megteremtéséig tarthat.

Az őrizetet az idegenrendészeti hatóság öt napra rendelheti el, melyet a bíróság hosszabbíthat meg. Ha az őrizet tartama a harminc napot meghaladja, az őrizet fenntartásának szükségességét a bíróság havonta felülvizsgálja, hat hónapon túli őrizet elrendelése a megyei (fővárosi) bíróság jogosult. Az őrizetet az elrendelő idegenrendészeti hatóság is megszüntetheti, ha a kiutasítás feltételei megteremtődtek.

Az Itv. szerint az őrizetet általában rendőrségi fogdában, kivételesen bv. intézetben kell végrehajtani. A kormányrendelet fogalmazza meg, mely esetekben hajtható végre az őrizet bv. intézetben: ha az őrizet időtartama a harminc napot meghaladja, ha a bíróság kezdeményezésére, a jogerős bírósági ítélettel megállapított kiutasítás mellékbüntetés végrehajtása érdekében rendeli el a hatóság, illetve ha ez a közbiztonság fokozott védelme érdekében szükséges.

A kormányrendelet tág teret ad az idegenrendészeti hatóságok számára az értelmezésre, különösen amiatt, hogy például nem fogalmazza meg, mit kell „*a közbiztonság fokozott védelmén*” érteni. Támpontként az Itv. szolgálhat azzal, hogy „*kivételesen*” hajtható végre bv. intézetben az idegenrendészeti őrizet.

Aggályosnak tartjuk, hogy ugyanazon jogintézmény végrehajtása, a végrehajtás helyétől függően, eltérő szabályok szerint működik: a rendőrségi fogdán az őrizetnek, illetve az előzetes letartóztatás rendőrségi fogdában történő végrehajtásáról szóló külön jogszabály rendelkezéseit kell alkalmazni, míg bv. intézetben az elzárásra vonatkozó szabályok szerint kell végrehajtani. Szerencsésebb lett volna egységes, komplex jogi szabályokat alkotni, tisztázva az idegenrendészeti őrizet jogi jellegét, pontosan körülírva a végrehajtás szabályait.

Az idegenrendészeti őrizet bv. intézetben történő végrehajtásának szabályozásáról szóló 1/1995. (I. 6.) IM-rendelet (a továbbiakban IM-rendelet) ez év januárjában lépett hatályba. A hatálybalépést hosszadalmas egyeztetés előzte meg a társszervekkel. Nehézséget okozott, hogy az igazságügy-miniszter részére adott felhatalmazás azt tette lehetővé, hogy az elzárásra vonatkozó szabályozásra alapozzuk a tervezetet. A többször módosított 9/1980. (XII. 18.) IM-rendelet szolgált alapul.

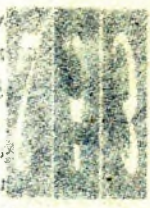
Az elzárás szabályainak adaptálása során több vitatott kérdés merült fel:

- *a végrehajtás helyéül kijelölendő intézetek,*
- *a befogadás feltételeinek meghatározása,*
- *az őrizetes előállítás,*
- *az őrizetes egészségügyi ellátása, eljárás kórházi ápolás szükségessége esetén,*
- *foglalkoztatás,*
- *tartási költség viselése,*
- *az engedély nélküli eltávozás esetén követendő eljárás.*

Az IM-rendelet egyértelműen rendelkezik a vitatott kérdésekben. Konkretizálja, hogy a bv. intézet az őrizetet akkor hajtja végre, ha az illető 30 napot már rendőrségi fogdán töltött (kivéve a bíróság által jogerősen megállapított mellékbüntetés végrehajtása érdekében, illetve a közbiztonsági okból elrendelt őrizetet).

Az IM-rendelet szerint két intézet szolgál az idegenrendészeti őrizet végrehajtására: *a Pálhalmi Országos Bv. Intézet* (nőknek) és *a Nagyfai Országos Bv. Intézet* (férfiaknak), egyes esetekben azonban a bv. országos parancsnoka – az elrendelő hatóság egyidejű értesítése mellett – más intézetet is kijelölhet.

Az IM-rendelet adaptálja az elzárás szabályait, figyelemmel az idegenrendészeti őrizet sajátosságaira. Az eltérésre példaként említem, hogy egyes esetekben az intézet parancsnoka félbeszakítja, illetve félbeszakíthatja az elzárást (kórházi ápolás esetén, vagy

Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

Second block of faint, illegible text, continuing from the top section.

СВЯТЫЙ ПИСЬМЕН

Third block of faint, illegible text, appearing to be a list or index of items.

Fourth block of faint, illegible text, possibly a concluding section or signature area.

A két érintett intézet a rendelkezésére álló jogszabályok alapján megkezdte személyi állománya felkészítését az őrizetesek fogadására. Úgy az intézetek, mint a BVOP illetékes főosztályai felvették a kapcsolatot a Kerepestarcsei Községi Szállás parancsnokával, konzultációra hívták, illetve tapasztalatszerzés céljából meglátogatták a szállást.

Az idegenrendészeti hatóságok nem tudták prognosztizálni az őrizetesek várható létszámát. Tapasztalatunk szerint azokat az őrizeteseket szállították át a bv. intézetbe, akik már hosszabb időt eltöltöttek a rendőrségi fogdán.

A Nagyfai Országos Bv. Intézet 1995. január 25-étől 13 őrizettest fogadott be, míg a Pálhalmi Országos Bv. Intézetben még nem került sor befogadásra. A rendelkezésre álló információk szerint a befogadott személyek között *bosnyák, iraki, marokkói, palesztin, rúndai, jugoszláv* állampolgárságuk vannak. Az őrizetesek létszáma időközben kilenc főre csökkent. Közülük egy őrizettest betegség, másikat büntetőeljárás lefolytatása miatt elszállított az idegenrendészeti hatóság. Egy őrizetes a kórházból engedély nélkül eltávozott, másikuk esetében pedig végrehajtották a kitoloncolást, hazájába, Albániába szállították.

A kialakított körletrészen e néhány őrizetes jól elhelyezhető, csoportosításuk jól megoldható. Az idegenrendészeti őrizetesek érkehetnek olyan országokból is, hogy potenciálisan különböző, például trópusi fertőző betegségek hordozói lehetnek. A soknemzetiségű, többnyire alacsony higiénés szemléletű emberek közösségbe zárása komoly közegészségügyi garanciákat kíván. Erre figyelemmel az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat szakmai állásfoglalása és az 1/1995. (I. 6.) IM-rendelet 3. § (2) bekezdése alapján a befogadás feltételül megkívánjuk az orvosi igazolást, mely szerint az őrizetes nem szenved bizonyos betegségekben. A kezdeti időszakban a társszervek csak részben csatolták az igazolást, emiatt a befogadás körül nehézségek támadtak. Úgy tűnik, ez a probléma mára megszűnőben van.

Az intézetben az őrizetesek hangulata rendkívül feszült, ez különféle önkárosító cselekményekben, rongálásban is megnyilvánult. Két őrizetes kórházi kezelésre szorult idegentest nyelése miatt. Több alkalommal elkülönítés vált szükségessé verekedés miatt. Az őrizetesek panaszták, hogy „börtönben” vannak, holott nem követtek el bűncselekményt. Kifogásolják az eljárás elhúzódsát, illetve az idegenrendészeti hatóságok eljárását. Nincs elég információjuk ügyük állásáról, úgy érzik, nem foglalkoznak velük.

A gondok megoldása érdekében az intézet parancsnoka több alkalommal megkereste az illetékes idegenrendészeti hatóságokat az őrizetesek problémáival, ennek érzékelhető volt a kedvező hatása. Az intézet és a hatóságok közti nagy távolság azonban nehézkessé teszi a kapcsolattartást. A Határőrség a bv. intézetben elhelyezett őrizetesek ügyeinek intézésére a Kiskunhalasi Határőr Igazgatóság idegenrendészeti osztályát jelölte ki annak érdekében, hogy előmozdítsa a gyorsabb ügyintézését.

A gondokat a Legfőbb Ügyészség büntetésvégrehajtás-felügyeleti osztályára is továbbítottuk.

Az őrizetesek magyarországi kapcsolatai minimálisak. Csomagot nem kapnak, látogatójuk elvétele akad. Letéti pénzüik kevés, illetve időközben elfogyott. Néhányan jelezték, hogy külföldre szeretnének telefonálni. Ezt egyelőre az intézet technikai adottságai nem teszik lehetővé. A vallásgyakorlás lehetősége adott. Az intézet nagy találékonyság-

gal igyekezett beszerezni az ehhez szükséges tárgyakat (imaszőnyeg, biblia). Az ide kerülők napi életét nehezíti, hogy nincs lehetőségük értelmes, hasznos tevékenységre, egész napjuk „szabadidő”. A szabadidő értelmes eltöltésének lehetővé tétele az egyik legaktuálisabb feladat. Televíziót, videót közös helyiségben nézhetnek. Szabad levegőn tartózkodásuk megoldott, bár a sportolási lehetőségek szűkösek.

A bv. országos parancsnoka intézkedése alapján 1995 májusától elkülönített pénzösszeg áll rendelkezésre az idegenrendészeti őrizet végrehajtásával összefüggő dologi kiadásokra, tolmácsolási költségekre. Ebből az összegből az intézet előfizethetett idegennyelvű újságokat, könyvet, világvevő rádiót, parabolaantennát vásárolhattak.

Az őrizetes jogosult ételmezésének saját költségen történő kiegészítésére. Az intézet az őrizetek körletén boltot nyitott, de sajnálatos módon többeknek már egyáltalán nincs pénzüik. Leginkább a cigarettát hiányolják.

Felmerült az igény arra, hogy az őrizetek hasznos tevékenységet folytatva pénzhez juthassanak. A hatályos jogszabályok azonban a munkáltatást nem teszik lehetővé. Kéressük a lehetőséget arra, hogy például szakköri keretek között elfoglalhassák magukat és ezért cserébe munkajutalmat kaphassanak.

A mindennapi élethez szükséges kommunikációt jól megoldották, az intézetben idegen nyelvet beszélő munkatársak közreműködésével. Szükség esetén Szegedről hívnak tolmácsot. Tapasztaltuk, hogy a bíróság és az idegenrendészeti hatóság magyar nyelven küldi meg határozatait és tolmácsot sem biztosít.

Számítottunk arra, hogy nagy érdeklődés kíséri majd az őrizet bv. intézetben történő végrehajtását. Valóban, az intézetet meglátogatták a sajtó képviselői, megjelent néhány cikk, riport.

1995. március 9-én és május 4-én az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága budapesti és pécsi irodájának magasrangú tisztviselői – kérelmükre – őrizeteket hallgattak meg, és tájékoztak az őrizet bv. intézetben történő végrehajtásáról. Aggályukat fejezték ki amiatt, hogy az őrizetek büntetés-végrehajtási intézetben töltik az őrizetet, pedig nem követtek el bűncselekményt. Részletesen érdeklődtek az iránt, milyen esetekben kerül sor a bv. intézetben történő végrehajtásra, különös tekintettel az ún. közbiztonsági okra. Ugyancsak aggályosnak tartották az őrizet hosszú idejét.

Az őrizetes jogosult kapcsolatot tartani nagykövetsége és konzuli képviselete tagjával. Ez – tekintettel arra, hogy gyakran az őrizetes kiléte is ismeretlen – nehézségekbe ütközik. Konzuli látogatásra eddig két esetben került sor.

Látogatást tett viszont az intézetben a Csongrád Megyei Bíróság két bírása, akik az idegenrendészeti őrizettel összefüggő ügyekben eljárnak.

A kilátástalan helyzetben lévő, súlyos egyéni problémákkal is küzdő őrizetek kezelése új, rendkívül nehéz feladat a büntetés-végrehajtás számára. Nem hasonlítható az előzetes letartóztatásban lévő, illetve szabadságvesztést töltő külföldiek ügyéhez. Nehezíti a kontaktusteremtést az, hogy eltérő nemzetiségű, vallású, magyarul nem, vagy alig beszélő emberekről van szó. Gondot okoz az is, hogy a fogva tartó intézmény nem rendelkezik információval a fogva tartás alapjául szolgáló eljárásról, arra nincs befolyása. Az eljárás eközben hónapokig, esetleg évekig elhúzódhat.

A két érintett intézet a rendelkezésére álló jogszabályok alapján megkezdte személyi állománya felkészítését az őrizeteselek fogadására. Úgy az intézetek, mint a BVOP illetékes főosztályai felvették a kapcsolatot a Kerepestarcsei Községi Szállítás parancsnokával, konzultációra hívták, illetve tapasztalatszerzés céljából meglátogatták a szállást.

Az idegenrendészeti hatóságok nem tudták prognosztizálni az őrizeteselek várható létszámát. Tapasztalatunk szerint azokat az őrizeteseleket szállították át a bv. intézetbe, akik már hosszabb időt eltöltöttek a rendőrségi fogdán.

A Nagyfai Országos Bv. Intézet 1995. január 25-étől 13 őrizeteseleket fogadott be, míg a Pálhalmi Országos Bv. Intézetben még nem került sor befogadásra. A rendelkezésre álló információk szerint a befogadott személyek között *bosnyák, iraki, marokkói, palesztin, ruandai, jugoszláv* állampolgárságúak vannak. Az őrizeteselek létszáma időközben kilenc főre csökkent. Közülük egy őrizeteselet betegség, másikat büntetőeljárás lefolytatása miatt elszállított az idegenrendészeti hatóság. Egy őrizeteselet a kórházból engedély nélkül eltávozott, másikkal esetében pedig végrehajtották a kitoloncolást, hazájába, Albániába szállították.

A kialakított körletrészen e néhány őrizeteselet jól elhelyezhető, csoportosításuk jól megoldható. Az idegenrendészeti őrizeteselekek érkehetnek olyan országokból is, hogy potenciálisan különböző, például trópusi fertőző betegségek hordozói lehetnek. A soknemzetiségű, többnyire alacsony higiénés szemléletű emberek közösségbe zárása komoly közegészségügyi garanciákat kíván. Erre figyelemmel az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat szakmai állásfoglalása és az 1/1995. (I. 6.) IM-rendelet 3. § (2) bekezdése alapján a befogadás feltételül megkívánjuk az orvosi igazolást, mely szerint az őrizeteselet nem szenved bizonyos betegségekben. A kezdeti időszakban a társszervek csak részben csatolták az igazolást, emiatt a befogadás körül nehézségek támadtak. Úgy tűnik, ez a probléma mára megszűnőben van.

Az intézetben az őrizeteselek hangulata rendkívül feszült, ez különféle önkárosító cselekményekben, rongálásban is megnyilvánult. Két őrizeteselet kórházi kezelésre szorult idegentest nyelése miatt. Több alkalommal elkülönítés vált szükségessé verekedés miatt. Az őrizeteselekek panaszolták, hogy „börtönben” vannak, holott nem követtek el bűncselekményt. Kifogásolják az eljárás elhúzódsát, illetve az idegenrendészeti hatóságok eljárását. Nincs elég információjuk ügyük állásáról, úgy érzik, nem foglalkoznak velük.

A gondok megoldása érdekében az intézet parancsnoka több alkalommal megkereste az illetékes idegenrendészeti hatóságokat az őrizeteselek problémáival, ennek érzékelhető volt a kedvező hatása. Az intézet és a hatóságok közti nagy távolság azonban nehézkessé teszi a kapcsolattartást. A Határőrség a bv. intézetben elhelyezett őrizeteselek ügyeinek intézésére a Kiskunhalasi Határőr Igazgatóság idegenrendészeti osztályát jelölte ki annak érdekében, hogy előmozdítsa a gyorsabb ügyintézt.

A gondokat a Legfőbb Ügyészség büntetvégrehajtás-felügyeleti osztályára is továbbítottuk.

Az őrizeteselek magyarországi kapcsolatai minimálisak. Csomagot nem kapnak, látogatójuk elvtve akad. Letéti pénzüik kevés, illetve időközben elfogyott. Néhányan jelezték, hogy külföldre szeretnének telefonálni. Ezt egyelőre az intézet technikai adottságai nem teszik lehetővé. A vallásgyakorlás lehetősége adott. Az intézet nagy találékonyság-

gal igyekezett beszerezni az ehhez szükséges tárgyakat (imaszőnyeg, biblia). Az ide kerülők napi életét nehezíti, hogy nincs lehetőségük értelmes, hasznos tevékenységre, egész napjuk „szabadidő”. A szabadidő értelmes eltöltésének lehetővé tétele az egyik legaktuálisabb feladat. Televíziót, videót közös helyiségben nézhetnek. Szabad levegőn tartózkodásuk megoldott, bár a sportolási lehetőségek szűkösek.

A bv. országos parancsnoka intézkedése alapján 1995 májusától elkülönített pénzüsszeg áll rendelkezésre az idegenrendészeti őrizet végrehajtásával összefüggő dologi kiadásokra, tolmácsolási költségekre. Ebből az összegből az intézet előfizetett idegen nyelvű újságokat, könyvet, világvevő rádiót, parabolaantennát vásárolhattak.

Az őrizetes jogosult ételmezésének saját költségen történő kiegészítésére. Az intézet az őrizetek körletén boltot nyitott, de sajnálatos módon többeknek már egyáltalán nincs pénzük. Leginkább a cigarettát hiányolják.

Felmerült az igény arra, hogy az őrizetek hasznos tevékenységet folytatva pénzhez juthassanak. A hatályos jogszabályok azonban a munkáltatást nem teszik lehetővé. Keressük a lehetőséget arra, hogy például szakköri keretek között elfoglalhassák magukat és ezért cserébe munkajutalmat kaphassanak.

A mindennapi élethez szükséges kommunikációt jól megoldották, az intézetben idegen nyelvet beszélő munkatársak közreműködésével. Szükség esetén Szegedről hívnak tolmácsot. Tapasztaltuk, hogy a bíróság és az idegenrendészeti hatóság magyar nyelven küldi meg határozatait és tolmácsot sem biztosít.

Számítottunk arra, hogy nagy érdeklődés kíséri majd az őrizet bv. intézetben történő végrehajtását. Valóban, az intézetet meglátogatták a sajtó képviselői, megjelent néhány cikk, riport.

1995. március 9-én és május 4-én az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága budapesti és pécsi irodájának magasrangú tisztviselői – kérelmükre – őrizeteket hallgattak meg, és tájékoztak az őrizet bv. intézetben történő végrehajtásáról. Aggályukat fejezték ki amiatt, hogy az őrizetek büntetés-végrehajtási intézetben töltik az őrizetet, pedig nem követtek el bűncselekményt. Részletesen érdeklődtek az iránt, milyen estekben kerül sor a bv. intézetben történő végrehajtásra, különös tekintettel az ún. közbiztonsági okra. Ugyancsak aggályosnak tartották az őrizet hosszú idejét.

Az őrizetes jogosult kapcsolatot tartani nagykövetsége és konzuli képviselete tagjával. Ez – tekintettel arra, hogy gyakran az őrizetes kiléte is ismeretlen – nehézségekbe ütközik. Konzuli látogatásra eddig két esetben került sor.

Látogatást tett viszont az intézetben a Csongrád Megyei Bíróság két bírója, akik az idegenrendészeti őrizettel összefüggő ügyekben eljárnak.

A kilátástalan helyzetben lévő, súlyos egyéni problémákkal is küzdő őrizetek kezelése új, rendkívül nehéz feladat a büntetés-végrehajtás számára. Nem hasonlítható az előzetes letartóztatásban lévő, illetve szabadságvesztést töltő külföldiek ügyéhez. Nehezíti a kontaktusteremtést az, hogy eltérő nemzetiségű, vallású, magyarul nem, vagy alig beszélő emberekről van szó. Gondot okoz az is, hogy a fogva tartó intézmény nem rendelkezik információval a fogva tartás alapjául szolgáló eljárásról, arra nincs befolyása. Az eljárás eközben hónapokig, esetleg évekig elhúzódhat.

Az őrizet végrehajtása során különös gondot kell fordítanunk az emberi jogok biztosításra. Fontos ezért az őrizetesekek hangsúlyozott elkülönítése a bűncselekmény miatt fogva tartottaktól, valamint eltérő rezsimszabályok kialakítása. Egyelőre kis létszámú idegenrendészeti őrizettest tartunk fogva bv. intézetben, ám már az eddigi tapasztalatok is mutatják, hogy a velük való foglalkozáshoz nagyobb létszámú, speciálisan kiképzett személyzet szükséges. Biztonsági szempontok is ezt indokolják, hiszen gyakoriak az indulati cselekmények, agresszív megnyilvánulások. A nyelvi nehézségek miatt az őrizetesekekkel való érintkezés gyakran metakommunikáció útján történik. Sajátos képzettséget és személyiséget igényel a más kultúrájú, nyelvű, vallású emberekkel való toleráns bánásmód.

A büntetés-végrehajtás a személyi és tárgyi feltételeket nagy erőfeszítések árán ugyan megteremtette, és ez az őrizetesekek jelenlegi létszámához viszonyítva elegendő, de ha növekszik a létszám, minőségileg rögvest megváltozik a helyzet. Különösen fontos, hogy az ügy szem előtt legyen, mert az idegenrendészeti őrizet végrehajtásának módja Magyarország nemzetközi megítélését is befolyásolhatja.

Dr. Müller Anikó

Jogszabálymutató

1. A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvénnyel módosított 1993. évi LXXXVI. törvény, a külföldiek beutazásáról, magyarországi tartózkodásáról és bevándorlásáról.

2. A 100/1994. (VI. 29.) kormányrendelettel módosított 64/94. (IV. 30.) kormányrendelet a külföldiek beutazásáról, magyarországi tartózkodásáról és bevándorlásáról szóló 1993. évi LXXXVI. törvény végrehajtásáról.

3. A 9/1994. (IV. 30.) BM-rendelettel módosított 9/1994. (IV. 30.) BM-rendelet a külföldiek beutazásáról, magyarországi tartózkodásáról és bevándorlásáról szóló 1993. évi LXXXVI. törvény, valamint a 64/1994. (IV. 30.) kormányrendelet végrehajtásáról.

4. Az igazságügy-miniszter 1/1995. (I. 6.) IM-rendelete az idegenrendészeti őrizet büntetés-végrehajtási intézetben történő végrehajtásának szabályairól.

5. A többször módosított 9/1990. (XII. 18.) IM-rendelet az elzárás végrehajtásának szabályairól.

6. A legfőbb ügyész 6/1995. Legf. Ü.-utasítása a büntetés-végrehajtás törvényességének ügyészi felügyeletéről szóló 11/1983. Legf. Ü.-utasítással módosított 1/1990. Legf. Ü.-utasítás módosításáról.

Milyen a bánásmód?

Ügyészi vizsgálat a bv. intézetekben

A Legfőbb Ügyészség tavalyi második félévi munkaterve előírta a fogvatartottakkal való bánásmód törvényességének vizsgálatát. A vizsgálat azt firtatta, vajon az elítéltekkel és kényszergyógykezeltekkel való bánásmód 1994-ben megfelel-e a nemzetközi egyezmények kívánalmainak és a hatályos jogszabályok előírásainak. A vizsgálat kiterjedt valamennyi büntetés-végrehajtási intézetre.

A vizsgálat fontosságát és időszerűségét – az említettekén kívül – az adta, hogy 1994. március 1-jén lépett hatályba Magyarországon a Strasbourgban 1993. február 9-én aláírt „A kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről” szóló európai egyezmény (továbbiakban konvenció), amelyet a köztársasági elnök 271/1993. számú határozatával megerősített.

A konvencióba ütköző cselekmények megelőzésére felállított európai ellenőrző bizottság időszakonként vagy a körülmények miatt szükség szerint megvizsgálja a részes államokban a szabadságuktól megfosztott személyekkel való bánásmódot. A Magyar Köztársaság, mint részes állam, a konvenció végrehajtásáról időszakos jelentésekben köteles beszámolni a nemzetközi fórumoknak.

Az 1979. évi 11. számú törvényerejű rendeletet (továbbiakban: Bv. tvr.) módosító 1993. évi XXXII. törvény, amely a büntetés-végrehajtás szabályozásában figyelembe vette az Európa Tanács miniszteri bizottságának az Európai börtönzabá-

lyokra vonatkozó ajánlásait, a fogvatartottakkal való bánásmód alapvető követelményeinek megfogalmazásánál is szem előtt tartotta a kínzás elleni konvenció előírásait. E bánásmód akkor tekinthető törvényesnek, ha megfelel mind a hatályos jogszabályi rendelkezéseknek, mind a nemzetközi egyezményekben megfogalmazott kívánalmaknak. A főügyészségek a 11/1993. Legf. Ü. számú utasítással módosított 1/1990. Legf. Ü. számú utasítás vonatkozó előírásainak megfelelően folyamatosan vizsgálják a fogva tartás rendjét, ezen belül különösen a fogvatartottakkal való bánásmód törvényességét. E törvényességi vizsgálatoktól függetlenül 1994. november 2-ától az Európa Tanács ellenőrző bizottsága is vizsgálta hazánkban a kínzás elleni konvenció végrehajtását.

A büntetés és az intézkedés csak a bíróság jogerős határozata alapján, jogszabályban meghatározott módon hajtható végre (Bv. tvr. 1. § /1/ bekezdés), amely az alapvető emberi jogokba történő beavatkozást jelenti. Ezért garanciális jelentősége van a Bv. tvr. 2. § /1/ bekezdésében rögzített

TAPASZTALATCSERE

alapelvnek, mely szerint az elítélttel szemben csak az ítéletben és a törvényben meghatározott joghátrányok alkalmazhatók. Általános nemzetközi megítélés szerint egy ország jogállamiságának meghatározó kritériuma; miként bánik a bűncselekményt elkövetőkkel, illetve az azok elkövetésével gyanúsított fogvatartottakkal. Ahol az egyes emberek alapjogai korlátozás alá esnek, a legmesszebbmenőig védelmet kell nyújtani a visszaélések ellen. A személyi szabadság korlátozása folytán a fogvatartott számára biztosítani kell az állam védelmét a törvénysértő bánásmóddal szemben.

Az elítélt emberi méltóságát tiszteletben kell tartani, nem lehet őt kínzásnak alávetni, kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmódban részesíteni, rajta orvosi kísérletet vagy beleegyezése nélkül tudományos vizsgálatot vagy kísérletet végezni (Bv. tvr. 21. §/1/ bekezdés). A fogvatartottak emberi méltóságának, önérzetének tiszteletben tartása a szükséges tárgyi feltételeken kívül a személyi állomány megfelelő kiválasztásával, képzésével, valamint a fogva tartásért felelős vezetők határozott fellépésével érhető el. A vizsgálati tapasztalatok azt mutatják, hogy a fogvatartottak emberi méltóságát a bv. intézetekben általában tiszteletben tartják, ezzel kapcsolatos panaszt csak elvétve tárt fel a vizsgálat. Olyan esetről nem tudunk, amikor a fogvatartotton a törvényi rendelkezés megsértésével orvosi kísérletet vagy beleegyezése nélkül tudományos vizsgálatot vagy kísérletet végeztek volna. Előfordult azonban bánásmóddal kapcsolatos *orvosi mulasztás*. Az egyik speciális feladatokat ellátó országos bv. intézetben például a fogvatartottak azt sérelmezték, hogy szándékos öncsonkítási sérüléseik ellátásakor a

sebek összevarrásánál nem kaptak fájdalomcsillapítót és egyéb érzéstelenítést sem, holott kifejezetten kérték. A fogvatartottak állítása szerint az őket ellátó orvos az érzéstelenítést arra hivatkozással tagadta meg, hogy ha az öncsonkítási cselekmény elkövetésekor nem éreztek fájdalmat, akkor ne fájjon nekik a seb összevarrása sem. Az Ügyészségi Nyomozó Hivatal azonban hivatali visszaélés büntette, valamint foglalkozás körében elkövetett szándékos veszélyeztetés büntette miatt folytatott nyomozást – figyelemmel az igazságügyi orvosszakértői intézet szakértői véleményére is – bűncselekmény hiányában megszüntette.

Az érzéstelenítés szándékos elmulasztása, kétségkívül, *orvosetikai vétségnek* minősül, ezért az Ügyészségi Nyomozó Hivatal a nyomozást megszüntető határozat egy példányát megküldte az Igazságügyi Minisztérium Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság egészségügyi főosztálya vezetőjének, hogy folytassa le a fegyelmi eljárást. Ezt követően az eljárás alá vont orvos munkaviszonyát megszüntették.

Megállapításaink szerint a bv. intézetek személyzetének eljárása *általában megfelel* a határozott és emberséges fellépés követelményének. Olyan esetet a vizsgálatok nem tártak fel, amikor a rendet és a fegyelmet kegyetlen vagy megalázó bánásmóddal érték volna el. Több főügyészség is megállapította, hogy a személyzet munkájában e tekintetben az elmúlt időben pozitív változás tapasztalható.

Egy másik országos bv. intézetben több fogvatartott panaszolta a katonás fegyelmet, a jelentéstételi kötelezettséget, az alakírást. Az alakias magatartás – amely messze elmarad a honvédségnél megköve-

teltektől – nem számúzhető a bv. intézetekből, annak mértéke azonban a büntetés-végrehajtási fokozat és az általános fegyelmi helyzet függvényében változhat. Az ügyészi vizsgálat szerint a fogvatartottak panaszában foglaltak nem sértik a bánásmódra vonatkozó jogszabályi rendelkezéseket.

Kényszer

A büntetés-végrehajtási testület tagja hivatásának jogszerű teljesítésekor intézkedéseinek a megengedett kényszerítő eszközök alkalmazásával is jogosult érvényt szerezni (Bv. tvr. 20. § /3/ bekezdés). A kényszerítő eszközök felsorolását a Büntetés-végrehajtási szabályzatról szóló, többször módosított 8/1979. (VI.30.)IM. számú rendelet tartalmazza. Leggyakrabban testi kényszer, könnygázosító palack, valamint bilincs alkalmazására került sor.

A Bv. szabályzat 17. § /1/ bekezdése értelmében kényszerítő eszköz az elítélttel szemben, illetőleg az elítélt őrzését vagy biztonságát fenyegető veszély elhárítása érdekében csak előzetes figyelmeztetés után alkalmazható. A figyelmeztetés alkalmazásától csak akkor lehet eltekinteni, ha azt a körülmények nem teszik lehetővé.

Olyan esetet a vizsgálatok nem tártak fel, amikor a fenti jogszabályi rendelkezések megsértésével alkalmaztak volna kényszerítő eszközt. Általában csak a fogvatartott támadásának, dühöngő vagy ön- és közveszélyes megatartásának megelőzése, megszüntetése érdekében került sor. Csak addig és olyan mértékben, amíg az intézkedés eredményessége és a veszély elhárítása indokolja. A részletes szabályokat a büntetés-végrehajtási testület biztonsági szabályzatának kiadásáról szóló 102/1989. (IK. 2.) IM-utasítás tartalmazza. A hatályos jogszabályi rendelkezések értelmében az alkalmazás megtörténtét írásban kell rögzíteni és annak jogszerűségét ki kell vizsgálni. A jegyzőkönyvek általában tartalmazták az előírt adatokat, az intézkedések jogszerűsége kivizsgálásának megtörténtét. A vizsgálat azonban eseti hibákat és hiányosságokat is feltárt. Egy megyei bv. intézetben lefolytatott vizsgálat megállapításai szerint az 1994-ben bilincs alkalmazásáról készült jelentések túlnyomó része nem tartalmazza a Biztonsági szabályzat 183. § /3/ bekezdés f.) pontjában előírtakat, a bilincselés módjának, időtartamának feltüntetését. A mulasztást a főügyészség kifogásolta.

Az ország egyik legnagyobb bv. intézetében 1992 szilveszterén gumibotot használtak egy fogvatartottal szemben. A bv. dolgozó ütött, következményeként egy elítélt homlokán és a hátán bőrelszíneződés, vérömleny keletkezett. A kényszerítő eszközök alkalmazásáról készült jegyzőkönyv második oldalát azonban – amely a jogszerűség parancsnoki megállapítását rögzíti – a vizsgálat napjáiig sem töltötték ki.

A biztonsági szabályzat 182. §-a előírja, hogy a kényszerítő eszközök alkalmazá-

sát követően *orvossal meg kell vizsgáltatni* a fogvatartottat. A vizsgálat eredményét a *jelentés megfelelő rovatában rögzíteni* kell. Ha a kényszerítő eszköz testi sérüléseket okozott, a testületi tag köteles elsősegélyt nyújtani, a sérült ellátásáról gondoskodni. Eseti hiányosságot e rendelkezés végrehajtásának gyakorlatában is feltárt a vizsgálat. Egy másik megyei bv. intézetben 1992. március 8-án került sor testi kényszer alkalmazására. Az eszköz alkalmazása – az ügyészi vizsgálat megállapítása szerint is – jogszerű és indokolt volt. Az orvosi vizsgálatra azonban csak 1993. március 23-án, tehát az esetet követő 17. napon került sor.

A szolgálatot teljesítő bv. őrmestert bilincs indokolatlan használata miatt megrovás fenytéssel sújtották. A dühöngő, ön- és közveszélyes fogvatartottat könnygázszóró palack alkalmazásával térítette észre. Az intézet parancsnoka tettét jogszerűnek minősítette ugyan, az alkalmazás szakszerűtlen módja miatt azonban az eljáró bv. dolgozó ellen fegyelmi eljárást indított.

Hangnem

A büntetés-végrehajtási intézetek személyi állományának hangneme általában megfelelő, a vizsgálatok azonban ettől eltérő eseteket is feltárnak.

Akadtt fogvatartott, aki arról panaszkodott, hogy a felügyelők megengedhetetlen hangnemben beszéltek vele. Az elítélt panaszát a parancsnok kivizsgálta és megállapította, hogy az egyik bv. törzsőrmester időnként valóban megengedhetetlen hangnemet használt, ezért a bv. dolgozót figyelmeztetésben és kioktatásban részesítette.

Egyetlen megyében merült csak fel, hogy a hosszú ideje fogvatartottakkal bánó

személyzet esetenként túlonult sértő hangot használ. A fiatalok fogvatartottakat általában tegeznek, elvéve akad olyan eset, amikor magázzák őket. Gyakori, hogy már korábban is fogva tartott, majd ismét fogdába vagy a bv. intézetbe visszakerültek ugyancsak tegeznek. Előfordult, hogy a külföldi fogvatartottat nem a nevével szólították, hanem úgy, hogy „jöjjön a román”. Az elítélt ezt sérelmezte, ezért a főügyésznek választ kért az intézet parancsnokától, aki az ügyészi jelzésre csupán azt közölte, hogy a fogvatartott panasza megalapozatlan. Azt azonban nem említette, hogy a megállapítást milyen vizsgálatra alapozta.

Érdekes, hogy a fogvatartottak – büntető feljelentésnek nem minősülő – panaszai általában nem a bv. intézet személyzetének magatartására vonatkoznak, főként a folyamatban lévő nyomozáskor a kihallgató vagy előállító rendőrök eljárását sérelmezik. Azok a bűncselekmények, amelyek konkrét esetekben a kínzás elleni konvenció megsértését is jelenthetik – az élet elleni bűncselekményeken kívül – a *kényszervallatás* (Btk. 227. §), a *hivatalos eljárásban történt bántalmazás* (Btk. 226. §), a *jogellenes fogva tartás* (Btk. 228. §), az olyan *hivatali visszaélés*, amely a fogvatartottakkal való bánásmóddal összefüggésbe hozható (Btk. 225. §). A Btk. e paragrafusai szabályozott hivatali bűncselekmények miatt 1993-ban 214, 1994. I. félévében 114 személlyel szemben indult büntetőeljárás. Ebből 1993-ban 189, 1994. első félévében pedig 103 esetben került sor vádemelésre Magyarországon.*

E témakörben a nyilvántartás azonban korántsem egységes. Ezért nem lehet minden esetben megnyugtatóan megállapítani, miként oszlanak meg a hivatali bűncselek-

* A Legfőbb Ügyészség számítógép-központjának kimutatása.

mények a büntetés-végrehajtási intézetek és a rendőrségi fogdák őrsemélyzete között.

Azokban a bv. intézetekben, ahol van ilyen kimutatás, a vizsgált időszakban 43 büntetés-végrehajtási dolgozóval szemben indult büntetőeljárás, ebből 17-szer került sor a nyomozás megtagadására, 13 esetben szüntették meg a büntetőeljárást, 1 esetben történt vádemelés, a többi ügy folyamatban van. A számok azt mutatják, hogy az őrsemélyzettel szemben törvénysértő bánásmód miatt indult büntetőeljárások viszonylag nagy száma ér véget nyomozás megtagadásával, illetve megszüntetéssel.

Ez részint a feljelentések megalapozatlanságára, részint – miként több főügyészségi jelentés is rámutatott – arra vezethető vissza, hogy amikor a fogvatartottak az Ügyészségi Nyomozó Hivatalnál vagy a bv. felügyeleti ügyésznél feljelentést tesznek, nem rendelkeznek megfelelő bizonyítékokkal, sok esetben a feljelentő állításán kívül más bizonyíték nincs.

Fegyelmi eljárás

Az egyes büntetés-végrehajtási intézetek gyakorlata az eljárásokat illetően merőben eltérő. Nincs egységes gyakorlat, vajon el kell-e rendelni, illetve le kell-e folytatni a fegyelmi eljárást minden esetben, ha a büntetés-végrehajtás, illetve a rendőrség személyi állományába tartozó dolgozóval szemben azonos cselekmény miatt már büntetőeljárás indult. Nem terjedt el széles körben az a helyes gyakorlat, hogy akkor is fegyelmi eljárást kell indítani, ha a durva bánásmód miatt az illetővel szemben már megkezdődött a büntetőeljárás. Persze akad ilyen is. Az egyik országos bv. intézetből például 1993-ban egy bv. őrmestert

az igazságügy-miniszter fegyelmi büntetéssel elbocsátott. 1994-ben az elítélttel való tiltott kapcsolat miatt egy felügyelői beosztásban lévő bv. törzsőrmestert pedig az elítélttel történt magánmunka végeztetése miatt ezer forintos pénzbírságra büntettek.

A Büntetés-végrehajtási Testület Fegyelmi szabályzatáról szóló 108/1982. IM. számú utasítás 4. §-a értelmében: „Fegyelemsértést az követ el – amennyiben cselekménye súlyosabb elbírálás alá nem esik –, aki a szolgálati rendet és fegyelmet vétkesen megszegi, a beosztásával járó jogokkal és lehetőségekkel visszaél, szolgálatban vagy szolgálaton kívül a hivatásával, beosztásával, a rendfokozatával összeegyeztethetetlen magatartást tanúsít.” E rendelkezés nem igazán egyértelmű szövegezése hozzájárult a fegyelmi eljárások körében tapasztalt helytelen gyakorlat kialakulásához. A rendelkezések helyes értelmezéséből csak az következik, hogy a súlyosabb cselekményt (bűncselekményt) is megvalósító fegyelmi vétség esetén a büntetőjogi felelősségre vonás sem maradhat el, nem pedig az, hogy ilyen esetben a büntetőeljárás kizárja vagy feleslegessé teszi a fegyelmi eljárás lefolytatását. Hasonló módon pontatlan fogalmazás az IM-utasítás 37. § (1) bekezdése, amikor kimondja, hogy: „Fegyelmi eljárást akkor lehet indítani, ha a vezetőnek beosztottjával kapcsolatban feljelentés, bejelentés, panasz vagy saját észlelése alapján (a továbbiakban: feljelentés) olyan cselekmény jut tudomására, amely szabálysértés, fegyelemsértés alapos gyanújára utal...”. A felsorolt esetekben tehát nem lehet eltekinteni a fegyelemsértés kivizsgálásától, ezért a rendelkezéseknek nem lehetőségként, hanem kötelező formában kellene tartalmazniuk a fegyelmi eljárás megindítását. Ez következik

az IM-utasítás 5. §-ának alábbi szövegéből is: „A fegyelemsértés elkövetőjét felelősségre kell vonni...” Bűncselekmény elkövetését csak jogerős bírósági ítélet állapíthatja meg, arról fegyelmi eljárás keretében nem lehet határozni. A fegyelmi eljárás lefolytatása azonban nem azonos a büntető-eljárás lefolytatásával, a fegyelmi felelősség megállapítása és a büntetőjogi marasztalás közé nem tehető egyenlőséggel. A büntetőjogi felelősségre vonás nem szükségképpen feltétele, előkérdése a fegyelmi felelősség megállapításának.

A fegyelmi eljárásban nem arról kell állást foglalni, hogy az illető elkövette-e valamely bűncselekmény törvényi tényállását és ezért büntetőjogi felelősséggel tartozik-e, hanem arról: tanúsított-e az illető olyan magatartást, amellyel a szolgálati rendet és a fegyelmet vétkesen megszegte, a beosztásával járó jogokkal és kötelezettségekkel visszaélt, s emiatt szolgálati hivatalával összeegyeztethetetlen módon járt el. Ha a fegyelmi eljárás megállapít ilyen magatartást, alkalmazni kell a szükséges fegyelmi szankciót. Az IM-utasítás 57. § (1) bekezdés a.) pontja lehetővé teszi a fegyelmi eljárás felfüggesztését, ha a cselekmény elbírálása olyan előzetes kérdésektől függ, amelyek eldöntése bíróság vagy más hatóság hatáskörébe tartozik. A vizsgálatok megállapítása szerint számos esetben előfordult a fegyelmi eljárás e rendelkezés szerinti felfüggesztése, és így megtörtént, hogy hónapokig, illetőleg egy évet meghaladóan is késett a fegyelmi felelősség megállapítása, a szükséges fegyelmi szankció alkalmazása.

Az egységes gyakorlat kialakítása érdekében indokolt az IM-utasítás vonatkozó rendelkezéseinek felülvizsgálata.

A vizsgálati tapasztalatok azt mutatják,

hogy a bv. intézetek parancsnokai a személyi állománnyal szemben általában határozottan fellépnek a törvénybe ütköző bánásmód esetén, az ilyen jellegű panaszok megnyugtató kivizsgálása is megtörténik. A fellépés azonban nem tekinthető következetesnek azokban az esetekben, amikor a fegyelmi eljárás lefolytatása az előző pontban részletezettek szerint elmarad. Megállapítható, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben fogva tartottaktól általában megkövetelik a büntetés és intézkedés végrehajtása rendjének megtartását. Ennek ellenére több esetben jogszabályellenesen részesítették kedvezményben a fogvatartottat, kivételeztek vele. Előfordult tiltott összefonódás, kapcsolat is az őrszemélyzet és a fogvatartott között. Így például egy bv. főtörzsőrmester az elítélt csomagjában talált készpénzt a vonatkozó előírások megszegésével átadta az elítéltnak, majd egy óra múlva a fogvatartottól ezer forintot kért kölcsön, amit a későbbiekben 2 deci kenyér és 2 üveg sör formájában törlesztett. Egy másik elítélt 1994 októberében az intézet üzeméből lopott munkaruhát ajánlott fel egy bv. törzsőrmesterek, amit a bv. őrfogadott és a lakására vitt. Másutt a bv. őrmester a szolgálati lakásához tartozó kertben az elítélttel térítés ellenében gaztalanítási és egyéb kertészeti munkát végeztetett. Az említettekkel szemben büntető, illetve fegyelmi eljárás indult.

Hátrányos megkülönböztetés

Olyan esetet a vizsgálatok nem tártak fel, amikor a fogvatartottat a Bv. Tvr. 2. § (3) bekezdésébe ütköző módon nemzetiségi és etnikai hovatartozása, vallási vagy politikai meggyőződése, származása, neme,

illetőleg vagyoni helyzete miatt hátrányos megkülönböztetés érte volna. Ezzel kapcsolatos panasz is csak ritkán fordult elő. Így például egy elítélt 1993-ban azért tett panaszt, mert állítása szerint Jehova tanúhoz tartozása miatt őt hátrány érte. A lefolytatott vizsgálat megállapításai szerint a fogvatartott panaszja nem volt megalapozott, az intézet ugyanis lehetővé tette a valósággyakorláshoz fűződő jogok érvényesülését.

A kényszergyógykezeltekkel szemben 1993–1994-ben kényszerítő eszköz alkalmazására nem került sor, a fogvatartottak a bánásmód körébe tartozó panaszt vagy feljelentést nem terjesztettek elő. A vizsgált időszakban velük szemben törvénysértő bánásmód miatt egyetlen büntetőeljárás indult. 1993. december 19-én a szolgálatban lévő segédorvos dulakodott a kényszergyógykezelttel az orvosi kezelőhelyiségben, majd a beteget halántékon ütötte, mert az nem volt hajlandó a nyugtató-injekciót elfogadni és belerúgott a gyógyszereszekrény üvegajtájába. A segédorvos az esetet követően a közalkalmazotti jogviszonyát jogellenesen megszüntette. Az intézet feljelentése alapján a bíróság ítéletében hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás vétségében mondta ki az orvos bűnösségét, ezért pénzbüntetésre ítélte.

Összefoglalva megállapítható, hogy a fogvatartottakkal való bánásmód – a vizsgálatok során feltárt eseti hibáktól, hiányosságoktól, valamint a helyenként előforduló helytelen gyakorlattól eltekintve – általában megfelel a nemzetközi egyezményekben megfogalmazott kívánalmaknak, valamint a hatályos jogszabályokban előírtaknak. A fogvatartottak elhelyezésének körülményeit – mivel nem a bánásmód részét képezik – a vizsgálat és annak meg-

állapításai nem érintették. Az emberi jogok megnövekedett jelentőségére figyelemmel fokozott súlyt kell fektetni a fogvatartottakkal való bánásmód törvényességére, különös tekintettel az emberi jogi nemzetközi dokumentumokban is rögzített elvekre. Minden érintett hatóságnak következetesen fel kell lépnie a törvénysértő bánásmód ellen, külön intézkedésekkel kell elősegíteni annak megelőzését. A jövőben az eddigieknél még fokozottabb hangsúlyt kap a bv. felügyeleti ügyészek ellenőrző tevékenysége.

A törvénysértő bánásmód elleni fellépés csak akkor lehet következetes, ha minden esetben sor kerül a szükséges (büntető és fegyelmi) eljárás lefolytatására és bizonyítottság esetén a megfelelő felelősségre vonásra. Az ellenkező gyakorlat a törvényességet súlyosan veszélyeztető helyzetet eredményezhet. Ezért alapvető garanciális érdekek fűződnek a fegyelmi eljárások egységes gyakorlatának kialakításához. Elősegítése érdekében indokolt a fegyelmi szabályzat vonatkozó rendelkezéseinek felülvizsgálata.

A vizsgálatról készült feljegyzéseket a főügyészségek megküldték az érintett szervek vezetőinek. A megállapított törvénysértések, hiányosságok és mulasztások megszüntetése érdekében a szükséges intézkedéseket megtették. Az összefoglaló jelentést a Legfőbb Ügyészség megküldte az Igazságügyi Minisztériumnak, valamint az IM Bv. Országos Parancsnokságának is, amelynél kezdeményezte az intézetek gyakorlatában feltárt hiányosságok megszüntetését és megelőzését. Az Igazságügyi Minisztériumnál pedig szorgalmazta a büntetés-végrehajtás fegyelmi szabályzatának felülvizsgálatát.

Dr. Lajtár István

Zsúfoltság

Befogadóképesség • Normák • Elhelyezhető létszám

A büntetés-végrehajtási intézetekben elhelyezhető fogvatartottak száma (befogadóképesség) két szempontból is fontos. Egyrészt az intézet jellegének, szervezetének, a költségvetési juttatások mértékének meghatározásánál alapul szolgál, másrészt a fogvatartottak elhelyezésében, irányításában szerepet játszik, mivel ennek figyelembevételével történik a fogvatartottak csoportosítása. Mindezekon túlmenően a befogadóképesség ismeretében tudjuk csak regisztrálni, hogy egy intézet adott esetben elhelyezési problémákkal küzd-e, zsúfolt, vagy rendelkezik-e szabad kapacitással. Az elhelyezhető létszámot jogszabályban rögzített norma alapján képezzük, amely jelenleg $m^2/fő$ egységben van meghatározva. [6/1990 (IK. BV. Mell. 1.) IM-utasítás.]

A négyzetméter/fő norma bevezetését megelőzően az elhelyezési norma $m^3/fő$ egységben volt megállapítva, illetve az adott intézetben elhelyezhető fogvatartottak mozgásterét 6-8 $m^3/fő$ egységben szabályozta a 101/1981. (IK. 2.) IM-utasítás 366. paragrafusa, ennek megfelelően az elhelyezési körülmények kedvezően alakultak (a norma alapján), mivel a zárkák általában régi kialakításúak (kis alapterület, nagy belmagasság) a bv. intézetekben.

Az európai börtönügyi ajánlások a fogvatartottak elhelyezését illetően a négyzetméter/fő mértéket fogalmazzák meg. Az ajánlásokban foglaltakra tekintettel, és az elhelyezési körülményeket jobban kifejező $m^2/fő$ meghatározásra figyelemmel a büntetés-végrehajtás 1990. május 31-től áttért a 6/1990. IM-utasításban foglalt normatívákra. Az elhelyezhető létszám kialakítása érdekében a büntetés-végrehajtási intézetekben felmérték a fogvatartottak lakóhelyiségeit, zárkáit és ennek alapján matematikai művelettel (zárka, lakóhelyiség alapterületének osztása elítelt elhelyezésnél hárommal, előzetesnél négyvel, illetve fiatalok és nők esetében három és félel) meghatározták az egyes helyiségekben, illetve összességében az adott büntetés-végrehajtási intézetben elhelyezhető fogvatartottak létszámát.

Az elhelyezhető létszám megállapítása azonban alapvetően hibásan történt azzal, hogy a lakóhelyiségek, zárkák alapterületének osztásánál a teljes terület szolgált alapul, nem vonták le az alapterületből a zárkaberendezések (ágy, asztal, szekrény) területét. Így azonban az elhelyezhető létszám képzése nem felelt meg a rendelkezéseknek, hiszen bizonyos nagyságú mozgásteret biztosítani kell a fogvatartottnak.

TAPASZTALATCSERE

Létszám és telítettség a büntetés-végrehajtási intézetekben

Büntetés- végrehajtási intézetek	Mozgástérre vetített elhelyezhető létszám	Létszám 1995. 04. 27.	Telítettség %-ban
Budapesti Fegyház és Börtön	1024	1765	172
Sátoraljaújhegyi Fegyház	253	382	151
Sopronkőhidai Fegyház és Börtön	719	670	93
Szegedi Fegyház és Börtön	970	996	103
Márianosztrai Fegyház és Börtön	494	480	97
Váci Fegyház és Börtön	608	795	131
Kalocsai Fegyház és Börtön	216	325	150
Balassagyarmati Fegyház és Börtön	282	455	161
Állampusztai Országos Bv. Intézet	637	738	116
Baracskai Országos Bv. Intézet	803	874	109
Pálhalmai Országos Bv. Intézet	1259	1133	90
Nagyfai Országos Bv. Intézet	467	242	52
Fiatalkorúak Bv. Intézete	554	519	94
Fővárosi Bv. Intézet	362	696	192
Hajdú-Bihar Megyei Bv. Intézet	161	243	151
Heves Megyei Bv. Intézet	84	156	186
Komárom-Esztergom Megyei Bv. Intézet	52	83	159
Győr-Moson-Sopron Megyei Bv. Intézet	126	147	116
Békés Megyei Bv. Intézet	73	135	185
Somogy Megyei Bv. Intézet	116	179	154
Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet	90	169	188
Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézet	327	459	140
Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bv. Intézet	128	266	208
Baranya Megyei Bv. Intézet	102	151	148
Tolna Megyei Bv. Intézet	99	101	102
Fejér Megyei Bv. Intézet	107	189	177
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bv. Intézet	68	179	263
Vas Megyei Bv. Intézet	113	137	121
Veszprém Megyei Bv. Intézet	55	150	272
Zala Megyei Bv. Intézet	110	101	92
ÖSSZESEN:	10459	12915	123%

TAPASZTALATCSERE

Ezen túlmenően közös elhelyezést írt elő a Bv. tvr. olyan zárkánál, ahol a norma szerint egy főt lehetett volna elhelyezni, mindenképpen 2 elhelyezhető létszámot kellett regisztrálni. A 93. évi XXXII. Tv. módosította az elhelyezésre vonatkozó rendelkezést olyképpen, hogy lehetővé teszi az egyedüli elhelyezést (1979. évi 11. tvr. 30. paragrafus/2). A módosítás következtében a jelzett zárkákban, illetve az adott bv. intézetekben az elhelyezhető létszám meghatározása helytelen. Az időközben bekövetkezett változások hatására (egyes intézetekben felújítási, átalakítási munkálatok, zárka-átcsoportosítások, új jogintézmény megjelenése miatt stb.) változott az elhelyezhető létszám. 16 230 fő volt a feldolgozás előtt.

Azért, hogy érvényesítsük az utasításban foglaltakat, korrekcióra szorult az elhelyezhető létszám (befogadóképesség) megállapítása. A bv. intézetekben a zárkák, lakóhelyiségek felmérésre kerültek, valamint a nettó alapterület kiszámítására vonatkozó szempontok is lettek meghatározva. A felmérés a bv. intézetek alaprajzai szerint történt, *csak* a fogvatartottak szálláskörletének helyiségeire kiterjedően, illetve figyelembe véve az egyes speciális – átmeneti elhelyezést szolgáló – helyiségeket (fegyelmi zárka, szabaduló, befogadózárka, elkülönítő, gyógyító-nevelő csoport elhelyezése stb.).

Az intézetek felmérési anyagait számítógépes feldolgozással összesítették és így meghatározható az egyes intézetekben elhelyezhető fogvatartottak létszáma, azaz a büntetés-végrehajtási intézetek befogadóképessége. A feldolgozás után a jelenlegi elhelyezhető összlétszám 10 459 fő.

A mozgástérre vetített elhelyezhető létszám és a tényleges létszám (13 000 fő általában) összevetéséből látható, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek elhelyezési problémákkal küzdenek. Ugyanakkor azonban az elhelyezhető létszám ilyen drasztikus csökkenése nem vonhat maga után nagyarányú átcsoportosításokat, mivel az intézetek zöme ugyanolyan helyzetben van, azaz nincs hova átcsoportosítani, másrészt a megyei intézetekből az előzeteseket csak jogszabályi korlátok mellett (nem jogerős elítéltet csak engedéllyel) lehet áthelyezni más bv. intézetbe.

A befogadóképesség folyamatos figyelése egyfajta lehetőséget ad arra, hogy a fogvatartottak elhelyezések ne alakuljanak ki nagyon kedvezőtlen aránytalanságok az egyes intézetek között, azaz a telítettség nagyjából hasonló legyen mindenütt.

Dr. Sárdi Miklós

A technika szerepe

Amióta börtönök léteznek a világon, valamilyen biztonsági berendezést mindig alkalmaztak a szökések, a kiszabadítás megakadályozására. A legrégebbi börtönökben, a várak pincéiben vagy tornyaiban, a széles kőfalak, a karvastagságú ablak- és ajtórácsok, a foglyok lábára, kezére erősített láncok és vasgolyók szolgálták a biztonságot. A mai modern börtönökbe számítógéppel vezérelt elektronikus berendezéseket és eszközöket telepítenek.

Büntetés-végrehajtási intézeteinkben az 1980-as évek elején kezdődött a nagyarányú biztonságtechnikai fejlesztési program. Azóta már a bv. intézetek több mint felében korszerű biztonságtechnikai rendszerek működnek. Megérett tehát a helyzet arra, hogy áttekintsük és elemezzük a biztonságtechnika szerepét és jelentőségét. Az efféle berendezések és eszközök szerepét akkor értelmezhetjük helyesen, ha azokat a biztonsági rendszer részeként fogjuk fel, vagyis nem ezeknek rendeljük alá a biztonságot, hanem azt szorosan összekapcsoljuk a személyzet tevékenységével és a biztonsági rendszabályok érvényesítésével.

A fejlesztési program megindításakor a program egyik kidolgozója a következőképpen fogalmazta meg a biztonságtechnika funkcióit: lényeges, hogy viszonylag nagyobb területek biztonságosan lezárhatóak legyenek úgy, hogy az esetleges mozgás érzékelhető maradjon; célszerű a belső és külső területek állandó vagy időszakos megfigyelése, szükség esetén a mozgás automatikus figyelése, jelzése; el kell érni, hogy a technika alkalmazásával kevesebb őr mellett is megfelelő legyen az őrzés biz-

tonsága; csökkentse az őrség fizikai és pszichikai igénybevételét; teremtsen az őröknek kulturáltabb munkakörülményeket. (Vincze Lajos: *Az őrzéstechnika jelenlegi helyzete, fejlesztésének perspektívái. Módszertani Füzetek, 1982/1.*)

Max Morrison angol biztonsági szakember 1992-ben, a stockholmi nemzetközi börtönbiztonsági konferencián a biztonságtechnika szerepét (kissé játszva a szavakkal) öt D betűvel igyekezett szemléletessé tenni. Ezek az egymást kiegészítő és feltételező fogalmak véleménye szerint a *Demarcation*, az őrzött terület elhatárolása, elszigetelése; *Deterrence*, az elretentés, visszatartás; *Delay*, a rendkívüli esemény elkövetésének késleltetése, hátráltatása; *Detection*, a rendkívüli esemény elkövetésének észlelése, jelzése; *Detention*, visszatartás az őrzött területen belül, illetve a rendkívüli esemény színhelyén.

A berendezések és eszközök szerepe és rendeltetése a következőképpen foglalható össze: határvonalat képeznek a külső és belső fizikai elszigeteléshez; fizikailag akadályozzák a rendkívüli események elkövetését; késleltetik azok végrehajtását; jelzik a rendkívüli események elkövetését;

visszatartanak, elriasztanak; biztonságosabbá teszik és könnyítik az őrzést és a felügyeletet; védelmeznek a támadás ellen; lehetővé teszik a frekvenciált területek figyelését; gyors hírosszekötetést teremtenek és rögzítik az eseményeket.

A külső és belső fizikai elszigetelés csak úgy oldható meg, ha a lezárandó területet körülhatárolják. Ezzel elszigetelhető az intézet a külvilágtól, illetve az egyes belső területek egymástól (bástyafalak, kerítések stb.).

A biztonsági létesítmények és berendezések egyik leglényegesebb rendeltetése, hogy fizikailag megakadályozzák a biztonságot veszélyeztető cselekmények elkövetését. Például egy 7-8 méter magasságú bástyafal, egy jó ablakrács vagy zárkaajtó szinte lehetetlenné teszi a szökést.

A biztonsági berendezések egy része olyan, hogy teljesen nem képes meggátolni a rendkívüli események elkövetését, de a leküzdéséhez megfelelő eszköz és elegendő idő szükséges, ezáltal a cselekmény végrehajtását késleltetik (például dróthenger, mászásgátló). E közben észlelhető a rendkívüli esemény és megtehető a szükséges intézkedések. Egy részük nem fizikai akadályt képez, hanem jelzi a rendkívüli eseményt (mozgásérzékelők stb.). A jelzést követően intézkedni lehet az esemény felszámolására. Pusztán létükkel is hatást gyakorolhatnak azokra, akik valamilyen biztonságot veszélyeztető cselekmény elkövetésére készülnek. A jól kialakított berendezések visszatartják vagy elriasztják őket, hiszen eleve reménytelenné teszik próbálkozásukat.

Az őrzés és felügyelet fizikailag és pszichikailag egyaránt megviseli a személyzetet. A biztonságtechnika helyes alkalmazásával csökkenthetők a terhek, így

könnyebbé tehető a munka. Ugyanakkor ezek az eszközök a biztonságot is növelik, mert csökkentik az érzékszervek fogyatékosságaiból adódó hibalehetőségeket.

A technikai eszközök és berendezések jelentős része *védelmez* is. Védik a bv. intézetet a kívülről jövő támadások vagy a fogvatartottak támadásai ellen. Például az utcára nyíló ablakok golyóálló üvege védelmez még a fegyveres támadások ellen is.

A technikai eszközök egy része arra is alkalmas, hogy a bv. intézetek biztonsági szempontból veszélyesebb részeit állandó vagy időszakos megfigyelés alatt tartásuk (zárláncú tévérendszer), így rendkívüli események bekövetkezésekor az őrsg azonnal intézkedhet. Ezek az eszközök egyben a fogvatartottak és a személyzet ellenőrzésére is alkalmasak.

A szolgálati feladatok zökkenőmentes és biztonságos ellátásához, a rendkívüli események megelőzéséhez és gyors felszámolásához elengedhetetlenül szükséges a több csatormás, megbízható hírosszekötetés, amelyet meg kell szervezni egyrészt a bv. intézet személyi állományának tagjai között (*belső hírosszekötetés*), másrészt az intézettel kapcsolatban álló, illetve együttműködő szervek között (*külső hírosszekötetés*).

A számítógéppel vezérelt biztonság-

technikai rendszer arra is alkalmas, hogy bizonyos cselekményeket vagy eseményeket rögzítsen. A beléptető rendszer például „feljegyzi” a személyzet be- és kilépését. A tévékamerákhoz csatlakoztatható videomagnetofonokkal megörökíthetők a rendkívüli események.

Negatív hatások

A biztonságtechnikának negatív hatásai is lehetnek. Ezek egyrészt a technika pusztta létéből, másrészt annak helytelen alkalmazásából adódnak. Gyengítheti például a személyi állomány és a fogvatartottak közötti személyes kapcsolatokat. Szélsőséges esetben e kapcsolatok elszemélytelenedhetnek. A technikai ellenőrzés, a zárkajtók elektromos zárrakkal történő nyitása és zárása például arra készítheti a felügyelőket, hogy kevesebbet mozogjanak a fogvatartottak között. Így a kapcsolatok lassan és fokozatosan beszűkülhetnek.

A biztonságtechnika léte a személyi állományt túlzottan kényelmessé teheti; ha valami a technika segítségével is megoldható, nem biztos, hogy a helyszínre mennek. Ez a fajta elkényelmesedés idővel közböbbséggé válhat.

A technika a fogvatartottakat visszatarthatja és elriaszthatja ugyan a rendkívüli események elkövetésétől, de feszültségeket is előidézhet, ami agresszív cselekményekben nyilvánulhat meg. Minél tökéletesebb a biztonsági rendszer, annál reménytelenebbnek tűnhet egy szökés, emiatt egyre agresszívebb megoldásokat kereshetnek, például szökést túszejtéssel.

A biztonságtechnikai rendszerek meghatározásánál és kialakításánál a negatív hatások is felmélendők. Nem arra kell törekedni, hogy „agyonteknikázzuk” a bv. in-

tézeteket, csupán a legcélszerűbb és legszükségesebb technikát telepítsük.

Többféle csoportosítás

A biztonsági berendezéseket és technikai eszközöket többféle alapon csoportosíthatjuk, így például megkülönböztetnek *hagyományos* és *modern, kültéri* és *beltéri* eszközöket, *őrzési* és *védelmi* berendezéseket. Ennél azonban célszerűbb a funkciók szerinti csoportosítás. Ezen az alapon a biztonsági berendezések és technikai eszközök csoportosítása a következő:

1.) *A fizikai akadályozó berendezések és eszközök* fizikailag gátolják, illetve akadályozzák a biztonságra veszélyes cselekmények elkövetését. Ilyen berendezések és eszközök a bv. intézetek egész területén telepíthetők.

A bejáratokat általában fémből készült, zsilipszerűen kialakított személy- és járműbejáratok kapukkal védik. Emellett az erőszakos be- vagy kihatolás megakadályozására sorompókat és gépjármű-akadályokat is alkalmazhatnak.

A bv. intézeteket kőből, téglából vagy betonból készült bástyafalakkal, drótból vagy expandált lemezből készített kerítésekkel veszik körül. Az intézeteken belül az egyes területeket egymástól is elszigetelhetik ilyenekkel.

A falakon, a kerítéseken és az épületeken való átmászás megakadályozására túszejtérfonatokat, „pengés” dróthengereket, mászástgátolókat alkalmazhatnak.

Az ablakok és más nyílások (szellőzők, csatornák stb.) biztonsági rácsokkal, golyóálló vagy ütésálló üvegekkel védhetők.

A zárkakat általában fémből készült biztonsági ajtókkal látják el. Az egyes épü-

letrészeket egymástól biztonsági vasrácsokkal, dróthálókkal, rácsajtókkal, fémajtókkal szigetelhetik el. A jelzőrácsoknak kettős rendeltetésük van. Egyrészt fizikailag akadályozzák, másrészt jelzik a kihatolást.

Az ajtókat elektromos vagy mechanikus zárral szerelik fel. Egyes intézetekben elektromos zárrendszereket alkalmaznak.

2.) *A kültéri jelző berendezések* a bástyafalakon, kerítésekben, épületeken való illegális be- vagy kihatolást jelzik. E berendezésekben közös a mozgás érzékelése és jelzése. Ismertebb mozgásérzékelők: szenzoros jelzőrendszerek, hidraulikus kábelek, akusztikus kábelek, fénykábelek, infravörös mozgásérzékelők, mikrohullámú, rádiófrekvenciás, kapacitív jelzőrendszerek, dopplerek stb.

3.) *A személy- és csomagvizsgáló berendezések* a be- vagy kilépő személyeknél, a náluk lévő táskákban, csomagokban lévő, illetve a fogvatartottak birtokában tartott, a biztonságra veszélyes fémtárgyak felkutatására szolgálnak. Ilyenek a kapukeretes fémkeresők, a kézi fémkeresők, és a csomagátvilágító készülékek.

4.) *A beléptető rendszerek* az állandó belépési jogosultsággal rendelkező személyek beléptetésére, a be- és kilépés regisztrálására szolgálnak. Ezekkel a rendszerekkel az is megoldható, hogy az intézet egyes területeire csak meghatározott személyek léphessenek be. Főbb fajtája a kártyás, számkódos, tévékamerás beléptető stb.

5.) *A zárláncú tévérendszerek* a bv. intézeteken kívüli és épületeken belüli területek megfigyelését egyaránt lehetővé teszik. A tévékamerákat gyakran kombinálják jelzőrendszerekkel, ezáltal a jelzés beérkezésekor azonnal ellenőrizhető a megfi-

gyelt terület. A tévékamerák lehetnek fix telepítésűek vagy forgathatók.

6.) *A beltéri jelzőrendszerek* az épületeken belüli mozgást érzékelik és jelzik. Erre a célra leggyakrabban passzív infra, mikrohullámú vagy ultrahangos mozgásérzékelőket, rezgésérzékelőket, testhang-érzékelőket, üvegtörés-érzékelőket, infravörös fénySOROMPÓkat alkalmaznak. Ide tartoznak az ajtók nyitását jelző eszközök is.

7.) *A személyi állomány védelmét szolgálják a személyi riasztó eszközök.* Ezek legegyszerűbb fajtái a jelzősípok és jelzőcsengők. Korszerűbbek az elektronikus személyi riasztók, amelyek az ügyeleti központnak jelzik a támadás helyét és a jelzésadó kilétét.

8.) *A személyi állomány közötti összeköttetést teszik lehetővé a híradástechnikai eszközök.* Ezek egyik csoportjába tartoznak a vezetékes eszközök: telefonok, odavissza beszélő készülékek. A másik csoportba pedig a vezeték nélküliek: URH-rádiók, rádiótelefonok, személyi hívók.

9.) *A világítástechnikai berendezések* a normál és a biztonsági világítást teszik lehetővé. Külön kell gondoskodni vészhelyzeti áramforrásokról.

10.) *Az őrzési és védelmi építmények* a szolgálat ellátását és a védelmi feladatok ellátását teszik lehetővé. Ezek közé tartoznak az őrtornyok, őrbódék, tüzelőállások stb.

A korszerű biztonságtechnikai berendezéseket és eszközöket komplex rendszerben telepítik, amelyet számítógép vezérel. A rendszer központja az ügyeleti helyiség: ide futnak be a jelzések és riasztások, itt helyezik el a tévémonitorokat.

Az ügyeleti központhoz kapcsolódnak: a kültéri mozgásérzékelők, a beltéri mozgásérzékelők, a zárláncú tévérendszer, a

híradástechnikai eszközök, a tűz- és füstérzékelők, a személyi riasztók, a beléptető rendszer. A funkciók szerinti csoportosítás mellett a biztonságtechnikai rendszerek berendezéseit és eszközeit az őrzési területek szerint is célszerű csoportosítani.

Ennek alapján külön-külön csoportot képeznek a külső őrzés (az intézet külterülettel határos részei); a fogvatartottak elhelyezési körleteinek; a fogvatartottak munkahelyeinek; a fogvatartottak tartózkodására, tevékenységére szolgáló területek, helyiségek; a személyi állomány épületeinek, területeinek, helyiségeinek biztonsági létesítményei, berendezései, eszközei.

Ez a fajta csoportosítás a biztonságtechnikai rendszer megtervezésekor, telepítésekor nélkülözhetetlen, mert csak így lehet a rendszer egyes elemeit külön-külön és egymással összekapcsolva is megtervezni, illetve telepíteni.

Személyzet és technika

Amint már említettük, a biztonságtechnika önmagában nem alkalmazható, csak a biztonsági rendszer részeként, a személyzet tevékenységére épülve, azzal együtt működhet.

A technika szerepének helyes értelmezéséhez célszerű figyelembe venni a következőket. Bármilyen tökéletesnek tűnhet egy technikai berendezés, valamilyen formában, kellő hozzáértéssel, megfelelő eszközökkel és elegendő idővel leküzdhető, illetve hatástalanítható; a technikai rendszer sohasem lehet annyira tökéletes, hogy minden biztonsági követelménynek megfeleljen és teljes pontossággal, megbízhatósággal működjön (a mozgásérzékelők például

nemcsak az emberek mozgását jelzik, hanem „vakriasztásokat” is leadhatnak); a technikai berendezések és eszközök a leg gondosabb karbantartás mellett is meghibásodhatnak, működési zavarok léphetnek fel; a technika nem pótolhatja teljesen az emberi tevékenységet, az emberi képességeket, a technikai berendezéseknek és eszközöknek korlátai, határai vannak, így az emberi tevékenységet csak segíthetik és kiegészíthetik; a biztonságtechnika személyzet nélkül, emberi tevékenység nélkül életelen, csak az ember működtetheti; a technikai rendszer mellé az intézkedések megtételéhez gondoskodni kell megfelelő élő erőről (hiába jelez például a mozgásérzékelő, ha nincs megfelelő létszámú készenléti erő a szökevény elfogásához); a technikai rendszer telepítésekor szabályozni kell annak alkalmazási módját, meghatározva, hogy a technika segítségével miként hajtandók végre a feladatok; ha a technika a biztonsági rendszer részévé válik, akkor a továbbiakban nem szabad azt tetszés szerint alkalmazni vagy mellőzni, hanem a tevékenység szerves részévé kell tenni; a technikát mindig komolyan kell venni, a technikai jelzésekre bármilyen helyzetben reagálni kell (lehet, hogy a technika többször „vakriasztást” ad és ezt megszokva akkor sem reagálnak, ha valódi esemény történik).

Véleményem szerint elsősorban nem azzal érdemes foglalkozni, hogy milyen új technikát lehet alkalmazni, mert ezt helyettünk a biztonságtechnikai cégek százai megteszik. Inkább azzal, hogy a technikának milyen hatása van a fogvatartottakra és a személyi állományra. Foglalkozunk tehát a technika humán oldalával...

Dr. Csordás Sándor

Laser fighter

Lőkiképzés • Új eszköz • Magyar gyártmány

A lőkiképzés a hivatásos állomány kiképzésének és képzésének fontos része. A lőkiképzés gyakorlata két, jól elkülöníthető részből áll. Az első rész elméleti fegyverműszaki, ballisztikai, célzási ismereteket foglal magába. A második rész, ahol „eldől” minden, a fegyverkezelés, a lögyakorlat.

A célzási, fegyverkezelési ismeretek elsajátításának alapossága és helyes gyakorlati alkalmazása eddig csak lőtéren derülhetett ki, esetenként „térdig állva a lőszerhüvelyben”. Ez a lehetőség a hallgató részéről nem mindig örömmel végzett tanulás, gyakorlás – hiszen a lőtéren hideg van, meleg van, esik az eső, hull a hó, mellettem lőnek stb. –, hanem kényszerű, néha nehezen tűrt kötelesség. A büntetés-végrehajtás részéről sem kedvező, hiszen a kitűzött cél elérése tetemes költséggel jár.

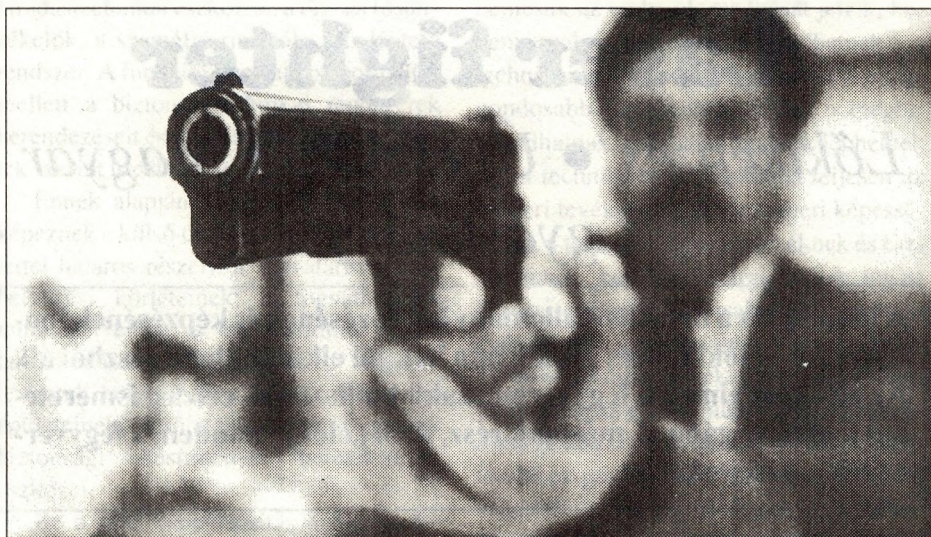
Mi lehet a megoldás? A lőkiképzésnek olyan új irányát, módszerét kell megtalálni, amelynek alkalmazásával a tanulási folyamat egyrészt eredményre vezet, másrészt örömmel végzett munka lesz. Keresni kell egy célzási készségfejlesztő berendezést, amely eleget tesz az alábbi feltételeknek.

1. Nagyon fontos, hogy a berendezés hatástalanított vagy gyakorló fegyverrel (is) használható legyen. Ennek három oka van. Egyrészt így a berendezéssel maximális biztonsággal lehet gyakorolni még olyan helyeken is, ahol a lövőn kívül mások is jelen vannak. A másik érv, hogy így nem lesz az eszköz fegyvertartási engedélyhez kötve. Harmadik érv, hogy nincs szükség fokozott biztonsági rendszabályokra.

2. Maga a gyakorlásra felhasználható fegyver valóban fegyver legyen, azaz rendelkezzen mindazokkal a paraméterekkel, mint az éles (tömeg, elsütőerő stb.).

3. Legyen az eszköz kisméretű, hordozható. Bárhol, bármilyen helyiségben, szoba sarkában legyen felállítható, azaz ne igényeljen külön lőszobát. Könnyen és gyorsan lehessen összeállítani és üzembe helyezni. Ezek a műveletek ne igényeljenek speciális elektrotechnikai vagy gépészeti ismereteket. Magyarul: még egy műszaki analfabéta is képes legyen bekapcsolni és használni.

4. Elektrotechnikája tegye lehetővé a sportlövészetet, azaz tetszőleges ideig lehessen célozni, gyakorolva a helyes célratartást és a pontos lövést, ugyanakkor legyen dinamikus üzemmódja is, amikor előre beállított idő alatt kell bizonyos lövésszámot célzottan leadni. Ez utóbbi üzemmód meglehetősen kiválóan alkalmas a fegyverkezelés (fegyverelövétel,

csőretöltés, kibiztosítás, célzás és lövés) dinamikájának, mozgássorozatának gyakorlására, finomítására.

5. A találati eredmény kijelzése a lőirányban történjen, azaz ne kelljen minden egyes lövés leadása után elfordulni a lőirányból, hogy megtudhassuk az eredményt.

6. Az eszköz teljesítménye csak akkora legyen, aminek nincs káros hatása az emberi szervezetre.

A készülék legyen minél zavarvédettebb, azaz a külső fényre, felvillanásokra ne reagáljon, ne adjon hamis találatot.

A felsoroltakat a *Laser fighter* fantázianevű készülék tökéletesen teljesíti. Röviden ismerkedjünk meg a *Laser fighter célzási készségfejlesztő optikai berendezéssel*. Magyar tervezésű és kivitelezésű eszköz. A berendezés két szerkezeti egységből áll: *optikai céltáblából és a félvezető lézert magába foglaló, hatástalanított pisztolyból*, amely a startgombbal rendelkező kis asztalhoz van kapcsolva egy kellő hosszúságú vezetékkel, valamint nagy szakítószilárdságú zsinórral, a vezeték védelmére. Az optikai céltábla és a kis asztal egy 15 méter hosszúságú kábellel csatlakozik egymáshoz, így a lőtávolság 15 méterig szabadon variálható. Természetesen egyedi igények alapján, például gépkarabéllyal történő gyakorlás esetén, ez a távolság akár 100 méterre is megnövelhető (megfelelő átalakítással).

Főbb műszaki adatai

A *céltábla* jellege körkörös, ami 10 darab, egymástól 15 mm-re elhelyezkedő koncentrikus kört tartalmaz; *üzemmód*: statikus és dinamikus; *lézerteljesítménye*: 2,4 mW impulzus üzemben; *lézerteljesítmény hullámhossza*: 670 nm; *lézersugár átmérője* 10 méteres: max. 9 mm; *zavarvédelem módja*: lézerteljesítmény modulációval biztosítva; *maximális tűzgyorsaság*: egy lövés/sec.; *egy gyakorlat sorozatlövés számai*: 10–90 lövés; *dinamikus üzemmódban*

TAPASZTALATCSERE

beállítható idő: 10–90 sec.; *folyamatos üzemidő:* napi 24 óra; *tömege:* céltábla 15 kg, asztal a pisztollyal 20 kg; *tápfeszültség:* 220 V; *energiaigény:* 50 W.

A céllapára 300 mm átmérőjű és 4 darab 90 fokos körcikkre van osztva. A körkörös céllap bal felső sarkában lévő kijelző a tárban még meglévő „lőszerek” mennyiségét mutatja, míg a jobb felső sarokban lévő kijelző az utolsó lövésnél elért köregységszámot jelzi. A pillanatnyi eredmény az újabb lövés leadásáig látható marad. A gyakorlatsorozat pillanatnyi, összesített köregység-eredménye a jobb alsó sarokban lévő háromszámjegyes számkijelzőn látható. Találat esetén az eltalált térmegyed melletti LED-ek tájékoztatnak arról, melyik negyedbe csapódott a „lövedék”, azaz a lézerrimpulzus. A készülék kijelzi a két térmegyedes találatot is, így kontrollálható a vízszintes vagy függőleges célzaskorrigálás. Érintő találat esetén a szabály szerinti magasabb köregységet jelzi ki, illetve számlálja a készülék. Az összes lövés leadása után (amennyit a gyakorlathoz beállítottunk) a két felső számkijelző 00-t mutat, jelezve, hogy elfogyott a lőszer.

A gyakorlás kétféle üzemmódban lehetséges. Statikus üzemben a lövések leadásához korlátlan idő áll rendelkezésre, azaz lehetőség van a fegyver nyugodt, lassú célrairányzására, tehát a pontos lövés alapos kidolgozására. A dinamikus üzemmód kiválóan alkalmas a kapáslövések részmozzanatainak tudatos elsajátítására, illetve az időkénszer miatt a gyors és célirányos cselekvés- és mozdulatsorozat begyakorlására. A pisztoly oly módon összekapcsolt az asztallal, hogy az összekötő vezeték csak minimális mértékben akadályozza a szabad fegyvermozgatást, így bármilyen pozícióból lehet indítani a lövést (például csukott pisztolytáskából, hónaljtokból stb.), és bármilyen lehet a tüzelési testhelyzet is (állva, térdelve, fekvő, fordulatból stb.). A gyakorlatilag folyamatos üzemidő alkalmasá teszi a Laser fightert csoportos gyakoroltatásra, az állandó „nyúzásra”. Viszonylag kis méreteinek köszönhetően bárhol felállítható, a céltábla falra akasztható és szabadban, szobában egyaránt használható. Üzembe helyezése egyszerű. Elegendő elektromos hálózatra csatlakoztatni, kiválasztani az üzemmódot és máris lehet gyakorolni.

Ezt a berendezést a GMP Ipari, Kereskedelmi, Szolgáltató és Fejlesztő Kft. mindössze néhány éve fejlesztette ki és gyártja. A készülék hatástalanított, tehát nem engedélyköteles FÉG P9R pisztollyal van készletezve, de egyedi igények alapján gyakorlatilag bármilyen más fegyverrel is megrendelhető. Az IM Bv. Tiszthelyettesképző Iskola 1994 januárjában két darab – világviszonylatban is újdonságnak számító – Laser fighter lézeres célzásfejlesztő berendezést kapott.

A készülék használata óta eltelt egy év tapasztalatai a következők:

1. A berendezés könnyen mozgatható elemekből áll, telepítése egyszerű, külön szakértelmet nem igényel.
2. A készülék nemcsak a bemutatás és oktatás, hanem – és ezt kiemelném – az önképzés eszköze is. Ezért a hallgatók ellenőrzés mellett, a tanítási órák után is szívesen dolgoznak vele.
3. A lövő megtanulhatja, gyakorolhatja egyrészt az adott időegység alatti gyorstüzelést (kapáslövést) vagy az előre meghatározott lőszermennyiséggel a pontos célzás műveleteit. Jó eredménnyel elsajátítható vele a helyes testhelyzet, állás, kéz- és kartartás, légzéstechnika.

4. Célzáskor a lövő szeme hol a pisztolyt (nézőke, célgömb együttesét), hol a céltárgyat figyeli. Az emberi szem átfókuszálási sebessége átlagosan egy másodperc. Ezen idő alatt nem kontrollálható mértékben elmozdul a fegyver. A készülék segítségével ez az idő, illetve az elmozdulás csökkenthető, pontosabban megtanulható egyszerre látni a célt és az irányzékvonalat.

5. Az értékelés, illetve az önértékelés szempontjából nagyon fontos, hogy pillanatnyi és összegzett információkat szolgáltat a lőfegyverkezelés szintjéről, a lézerlövedék (becsapódási) találati helyéről, köregység-értékéről, irányáról, továbbá az összköregység-értékről, mindezt jól láthatóan, egyértelműen.

6. A lézerimpulzus indítása, azaz a lövés kiváltása az elsütőbillentyű elhúzásával, pontosabban az előreccsapódó kakas-ütőszeg mozgásával történik, ami élethű lövésimitálást tesz lehetővé.

7. Szakmai előnye, hogy balesetmentesen, lőtér nélkül, tanteremben is használható. Az oktatásban résztvevők akár szemből, akár oldalról is ellenőrizhetik, hogy az előadáson elhangzottak hogyan működnek a gyakorlatban. A hallgatók így egymás hibáira is ráláthatnak, ez lőtéri viszonyok között természetesen nem valósítható meg, hiszen a tűzonnal előtt senki nem tartózkodhat a „Tűz”-parancs elhangzása után.

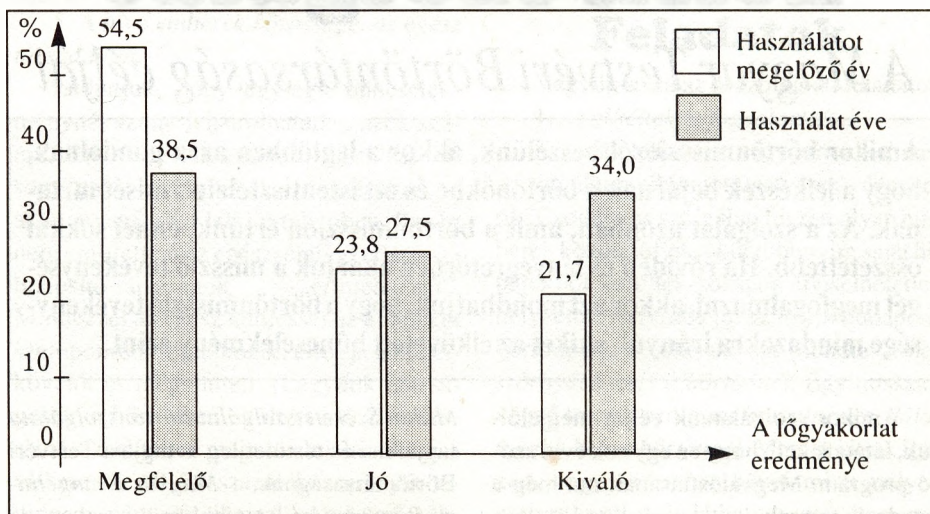
8. Talán a legfontosabb, ami megtanulható a készülék segítségével, az elsütőbillentyű kezelése. Mert minden elméleti ismeret, megfelelő célzás kárba vész, ha a lövő nem tanulta meg, nem gyakorolta az elsütőbillentyű kezelést. A tapasztalatom az, hogy sok-sok gyakorlás után is a célgömb-nézőke együttes nem áll meg az általunk kiválasztott ponton, hanem észrevehetően, onnan elmozdul. A gyakorlatlan lövő azonnal csapdába esik, mert az időnkénti helyes tartáskor azonnal szét akarja löni a célpontot. E magatartásnak egyenes következménye az elsütőbillentyű elrántása, ezt a fegyver úgy „hálálja meg”, hogy nem találja el a céltáblát.

TAPASZTALATCSERE

9. Az el nem lőtt lőszer miatt anyagi megtakarítás is jelentős.

10. Az elsőre nem megfelelt eredmények 20 százalékról 5 százalékra estek.

Jól látható, hogy a készülék használatával, melynek alkalmazási módszereit még a lőkiképző tanár is tanulja, a „Megfelelt” értékelés 16 százalékkal csökkent. A változásban igen értékes az, hogy e 16 százalék megoszlása a „jó”, illetve a „kiváló” értékelés közül az utóbbi (12,3 százalék) javára tolódott el.

11. Egy év alatt közel 600-an vették igénybe a készüléket, amelynek komolyabb meghibásodása nem volt. A készülék rendszeres szervizelése a gyártó részéről biztosított.

12. Az életszerűséget jobban imitálná, ha a lövésimitálással a hanghatás kiváltása is megtörténne, szabályozható hangerővel.

13. Az állomány lökészségének fejlesztése, szinten tartása érdekében célszerű volna az intézetekben vagy legalább az oktatási központokban a készülék alkalmazása, így egy remek eszköz és módszer honosodna meg a büntetés-végrehajtásnál.

A készülék személyesen is megtekinthető és kipróbálható: *IM Bv. Tiszthelyettesképző Iskola, 2600 Vác, Dózsa György u. 2., telefon (06) 27 314-267.*

Sövény Zoltán

Lelki szolgálat

A Magyar Testvéri Börtöntársaság céljai

Amikor börtönmisszióról beszélünk, akkor a legtöbben arra gondolnak, hogy a lelkészek bejárnak a börtönökbe és ott istentiszteletet, misét tartanak. Az a szolgálat azonban, amit a börtönmisszió értünk, ennél sokkal összetettebb. Ha röviden és lényegretörően akarjuk a misszió tevékenységét megfogalmazni, akkor azt mondhatjuk, hogy a börtönmisszió tevékenysége mindazokra irányul, akiket az elkövetett bűncselekmény érint.

Amikor szolgálatunk célját megjelöljük, látnunk kell, hogy az egy sok évre szóló program. Megvalósításának ma még a kezdetén tartunk.

A Testvéri Börtöntársaság szolgálata (*Prison Fellowship* – ahogyan azt az egész világon nevezik) olyan mozgalom (kellene hogy legyen), melyben a hívő emberek sokasága vesz részt. Ennek a közös szolgálatnak nagyon jó kifejezése az angol *fellowship* szó, ami olyan emberek közösségét jelenti, ahol a közösség tagjai egyek tudnak lenni és jól érzik magukat egymással – abban a szolgálatban, amit végeznek. A Testvéri Börtöntársaság nem egyházon kívüli – vagy melletti – szervezet, hiszen tagjai valamennyien hívők, valamilyen egyházhoz, felekezethez tartozó emberek. Ebben a közösségben nem jelenhetnek meg élesen a közöttünk lévő dogmatikai különbségek, viszont annál élesebben, hogy Jézus Krisztusban egyek vagyunk és legfőbb célunk, hogy róla tanúskodjunk és őt szolgáljuk.

Aki a börtönmisszió területén végez szolgálatot, az nagyon jól tudja, hogy itt mennyire szükség van a hívő emberek munkájára, szeretetére, imádságára. A

Máltai Szeretetszolgálat Börtönszolgálata tagjaiban és testületileg is tagja a Testvéri Börtöntársaságnak, a *Magyar Evangéliumi Börtönmisszió* tagjai közül is sokan, de tagjaink között vannak jó néhányan, akik a *Magyar Börtönpasztorációs Társaságnak* is tagjai.

Amikor szolgálatunk céljáról beszélek, szeretem példaképpen felhozni az angol-wales-i börtöntársaságot (*Prison Fellowship England and Wales*), ahol a szervezetnek több mint 4000 tagja van mintegy 600 helyi szervezetben.

Őt pontban szeretném ezek után összefoglalni azokat a területeket, pontosabban személyeket, amelyek, illetve akik érdekben végezzük szolgálatunkat.

1. Az elítéltek és fogvatartottak;
2. Az elítéltek és fogvatartottak hozzátartozói, családja, gyermekek, szülők, a rokonság, az elítéltek otthoni szűkebb környezete – szomszédok – esetleg gyülekezet;
3. Az áldozat, annak családtagjai, rokonsága, környezete – szomszédok, munkatársak, gyülekezet;
4. Az elítélttel, fogvatartottal közvetlenül kapcsolatban lévő szervezetek és annak

tagjai: a börtönőr, nevelő, rendőr, bíró, ügyész, ügyvéd;

5. A hívő emberek közössége, az egész társadalom.

Láthatjuk, hogy egy-egy bűncselekménynél szinte felsorolhatatlan azok száma, akiket az érint, s mindazok, akiket felsoroltunk – veszítenek, megsérülnek – akár anyagi, akár lelki értelemben. S még nem említettem az egészségügyi ellátást, a biztosító-társaságok „érintettségét”. Mindezzel az egész kérdéssel az állam két szempontból foglalkozik: elfogja a bűnelkövetőt és megbünteti. (Legyünk igazságosak, a börtönben eltöltött idő alatt szeretné az elítéltet megnevelni is, ámde a visszaesők 60–70 százalékos arányát tekintve – nem sok sikerrel.) Az összes többi feladat megmarad a civil társadalmi szervezeteknek, s elsősorban az egyházaknak. De tegyük fel őszintén a kérdést: ma ki foglalkozik az elítéltek gyermekeivel, külső kapcsolataival, főként az áldozattal és annak környezetével, a bűnüldöző szervek lelki támogatásával, a lelki törések és

megpróbáltatások, terhek, sérülések ápolásával, gondozásával?

Feladatok

Vegyük sorra az öt szolgálati feladatot:

1. Az elítéltek és fogvatartottak.

Ezt csak lelkészek vagy arra alkalmas, a szolgálatra elhivatott testvérek véghezvitik. Csodálatos szolgálat, hiszen olyan emberek között folyik, akik többnyire saját hibájukból kerültek sokszor elviselhetetlen helyzetbe. Eszembe jut az egyik budapesti börtönparancsnok, aki azt mondta: *nincs szörnyűbb hely a börtönnél. Egy missziót végző testvér pedig azt írta: nincs csodálatosabb hely a börtönnél.* Mert itt látjuk igazán, hogy az ember bűnei miatt milyen mélyre kerül, de itt láthatjuk azt is, hogy onnan is fel lehet állni, lehet újat kezdeni, van bűnbocsánat, van kegyelem. Az egyetlen perspektívát a bűnös ember számára Jézus Krisztus jelenti, s a börtönben erről bizonyosságot tenni csodálatos dolog.

A börtönben való szolgálat háromféleképpen történhet.

Az egyik – s talán az általánosabb –, hogy istentiszteletek, misék vannak, melyeken az elítéltek nagyobb számban vesznek részt.

A második kör kisebb csoportokban történő beszélgetés, ahol lehetőség nyílik arra, hogy az elítéltek köréből – a missziót végzővel imaközösség alakuljon ki. A testvéri beszélgetés megnyitja az elítélt szívét Jézus Krisztus számára.

A harmadik, a személyes, négy szemközti beszélgetések, amikor a legközelebb kerülhetünk egy-egy elítélthez, az őt foglalkoztató, nyomasztó problémákhoz.

2. Az elítéltek és fogvatartottak hozzátartozói érdekében végzett szolgálat.

A börtönben folyó szolgálat nem teljes, sőt azt is mondhatnánk, hogy fél lábón áll, ha azzal párhuzamosan nem törődünk az elítéltek külső kapcsolataival, legközvetlenebb hozzátartozóival. A börtönben folyó szolgálatot hihetetlen mértékben segíti és megkönnyíti, ha miközben egy-egy elítélt lelki gondozását végezzük, vannak szerető és szolgáló testvéri szívek, akik a család, a gyermekek gondozását végzik.

Azt kell megvalósítanunk, hogy addig, amíg egy börtönben szolgáló testvér megtanít elítélteket naponta imádkozni a gyermekeikért, mások megtanítják a gyermekeket naponta imádkozni a börtönben lévő szülőért. Ha ezt meg lehet valósítani, onnantól kezdve sok minden másképpen történik az elítélt és a család kapcsolatában. A börtönön kívül szolgáló testvérek a lehetőségek csodálatos alkalmával találkozhatnak. Kimondani és felbecsülni nem lehet ennek a szolgálatnak áldásait. Kevés pénzzel, viszonylag kevés idővel, de annál több szeretettel és imádsággal nagy dolgokat lehet véghezvinni.

Gyermekek

Már harmadszor megszerveztük az elítéltek gyermekeinek karácsonyi megajándékozását. Az elmúlt évben is sikerült az ajándékozáshoz különböző szponzorok, támogatók segítségével némi anyagi alapot teremteni. A börtönben szolgáló testvéreket körlevélben felkerestük, hogy tájékoztassanak az általuk gondozott és közelebből ismert elítéltek körülményeiről, gyermekeik számáról, nevéről, életkoráról. Az elítélttel beszéljük meg, hogy gyermekeiket karácsonykor felkeressük és megajándékozunk és a családnak elmondjuk, hogy az apa vagy az anya kérésére, az ő támogatásával jöttünk és hoztunk ajándékokat. Sajnos a mintegy 150 szétküldött levélre tucatnyi válasz jött csupán, de így is kb. 150 gyermeket karácsony közeledtével felkerestünk. Mégpedig úgy, hogy a család területén szolgáló lelkipásztort felkerestük levélben, kértük, hogy lehetőleg találjon valakit a gyülekezetéből, az egyházközségből, aki szívesen vállalná a család meglátogatását, a gyermekek megajándékozását. Ennek a testvérem is küldtünk – ismeretlenül – egy kedves levelet, amiben arra kértük, hogy a megjelölt címre menjen el, szerény ajándékokat vigyen a gyermekeknek, s adja át Jézus Krisztus nevében, azt is elmondva, hogy az ajándékot tulajdonképpen a börtönben lévő szülő küldi. (Természetesen a Magyar Testvéri Börtöntársaság mint szervező nincs megemlítve, arról egyáltalán nem fontos a gyerekeknek tudniuk.) A lelkipásztornak küldött levél mellé „kisé kényszerpályára állítva” az ügyet, gyermekeként 2–3 ezer forintot is mellékelünk. Ezt esetleg még kiegészítették valamivel, akár pénzzel vagy természetbeniekkel, a pénzen ajándékot vettek – és elvitték.

Több esetben csodálatos volt a reakció, egy-egy visszajelzés után nem győztünk hálát adni Istennek a történetekért. A gyermekeket végtelen örömmel töltötte el, hogy miközben az apjuk vagy az anyjuk börtönben van, azért még gondol rájuk, szereti őket, s karácsonyra ajándékot is küld. Több esetben az ajándékozás után fél órával a gyermekek már levelet írtak vagy rajzoltak az apukának vagy anyukának, s elküldték a börtönbe. A börtönben lévő szülő pedig, talán első ízben, levelet kapott a gyermekeitől. Elítéltektől, illetve gondozóiktól is kaptunk visszajelzéseket, hogy milyen örömet jelentett számukra a levél, vagy amikor a gyermekek a legközelebbi beszélőn megköszönték az ajándékot.

Az a testvér pedig, aki meglátogatta a családot, s ily módon bekapcsolódott a börtönmisszió szolgálatába, már az első találkozáskor elmondhatta a gyermekeknek a karácsonyi történetet, beszélhetett arról, hogy milyen hatalmas dolog volt, hogy Jézus Krisztus megszületett. A következő látogatáskor már Bibliát vihetett a gyermekeknek, elmondhatta, hogy az apa és anya mindennap olvassák a börtönben – mert itt most ilyen elítéltekről van szó –, s ez sokat segít neki abban, hogy ha kikerül a börtönből, minden megváltozzon. Azután lassanként bevonja a gyermekeket a hitoktatásba, elhívja a családot a templomba, ha arra jár, rájuk nyitja az ajtót, szóval, szereti őket. A gyülekezetben talál még egy-két testvért, akiket bevon ebbe a szolgálatba. Elkezdnek imádkozni a gyermekekért, családokért, az elítéltekért, a börtönben szolgáló lelkészért vagy lelkigondozóért. Ha más nem is történik, ez már nagy dolog.

Még sok mindent lehet tenni. Egészen egyszerű dolgokat. Papírt, borítékot visz a gyermekeknek, leülnek együtt, s havonta

egyszer-kétszer levelet írnak, együtt elmennek a postára és földadják. Milyen egyszerű, de mennyi segítség, szeretet van benne! Később néhányan „összedobnak” egy kis élelmiszert vagy pénzt, csomagot készítenek – együtt a gyerekekkel – s elküldik. Mindenki el tudja képzelni milyen öröm lehet a gyermeknek, hogy ő küld csomagot az apjának vagy anyjának. De milyen öröm az elítéltnak a börtönben! S kezd kialakulni egy kapcsolat, erősödik, egyre közelebb kerülnek egymáshoz. Azután eltervezik, hogy meglátogatják a szülőt a börtönben. Ez már nem olyan egyszerű, hiszen a börtön olyan távolságban is lehet, hogy hosszú hónapok, sőt évek óta nem tudtak elmenni! Ez már költségesebb dolog, s ráadásul valamit vinni is kell magukkal.

Szülők

Természetesen mindezekbe a dolgokba be lehet és be kell vonni a gyermekeket eltartó szülőt. Azonban tudni kell, hogy sok esetben a gyermekek a nagyszülőknél vannak, esetleg mindkét szülő börtönben van, az anyuka már mással él – sőt a másik részről is van gyermeke. Közben gyakran lehetőség adódik arra – különösen ilyen előzmények után –, hogy az elítélt néhány nap szabadságot kap. Milyen lehetőség és nagy feladat erre felkészülni! Szerény, de megfelelő körülményekkel vámi a néhány napra hazatérőt! Arra a pár napra elő lehet készíteni a ház körüli karbantartási munkákat, beszerezni a legszükségesebb anyagokat, olcsó mestert, tüzelőt a télire, palántát a kertbe stb. S amikor visszatér a börtönbe, boldog az elítélt, békessége van: hazajött és egy csomó dolgot elvégzett. Örülnek a gyermekek, a család – a papa hazajött a börtönből – s gondoskodott rólunk. Közben a

missziós testvér esténként meglátogatja őket, együtt olvasnak a Bibliából, közösen imádkoznak, s vasárnap együtt mennek el a templomba!

Ne felejtjük el, hogy olyan elítéltről van szó, aki rendszeresen jár a börtönben lévő alkalmakra, megtért vagy ezen az úton halad, s mindenképpen erős benne az elhatározás, hogy becsületes, új életet kezd, ha kiszabadul, sőt már el is kezdte. El tudunk-e képzelni ennél nagyobb segítséget az elítéltnak, a családnak vagy a börtönben szolgálatot végző testvérünknek? A család megkeresésénél egyébként igyekszünk olyan testvért találni, aki a lelkigondozóval azonos felekezethez tartozik. Természetesen ez nem mindig lehetséges, de talán ma már nem rémül meg pl. egy evangélikus börtönben szolgáló lelkész vagy lelkigondozó, ha, mondjuk, a család pástrolását néhány katolikus testvér vállalja magára – vagy éppen fordítva.

Munkahely

A szabadulónak azon túlmenően, hogy szeretetre, segítségre, megértésre van igény, munkára is szüksége van. Már hónapokkal a szabadulás előtt el lehet kezdeni a munkakeresést. Mindig lehet találni. Ezek a szabadulók többnyire bármilyen munkát örömmel és szívesen elvégznek. De valahogy el kell indulni, s azután mindig lehet jobbat találni! A szabaduló hazajön, munka várja. A missziós testvér ezután sem hagyja magára, hanem amikor tudja, meglátogatja, beszélget vele, kezükbe veszik a Bibliát, összekulcsolják kezüket, bevonja és bevezeti a gyülekezet életébe. Sokan meg tudnák erősíteni, hogy egy-egy ilyen szabadult milyen aktív és hasznos tagja lehet a közösségnek. Így aztán eljön az az idő, amikor minden egyesbe és a helyére kerül. Sok szaba-

dult van szerte a világon, aki ilyen előzmények után maga is a misszió aktív tagja lesz. Nagyon meg kell becsülni őt.

Nagyobb településeken azután kialakulhatnak olyan csoportok, melyek 10–15 főből állnak és szívügyüknek tekintik ezt a szolgálatot. Ezekben a helyeken előbb-utóbb meg lehet találni annak a lehetőségét, hogy egy olcsóbb házat vagy lakást vásároljanak – alapítványok, pályázatok stb. útján –, ahova olyan szabadultakat fogadnak, akiknek nincs otthonuk, senkijük a világban, s olyan szabadultakat, akik életük megoldásaként megtalálták Jézust. Ennek a szolgálatnak újabb perspektívái tárulnak elénk. Hiszen hosszú ideig gondoskodni kell róluk, segíteni kell őket, hogy megmaradjanak a hitben és a bennük lévő elhatározásban, reményességben. Ebben néhány testvér és a mögöttük álló gyülekezet, az őket kísérő szüntelen imádság tud segíteni. Ennek a szolgálatnak a folyamatos végzése nagy szolgálatot tehet az egész társadalomnak. Egyrészt és legfőképpen azzal, hogy az egyetlen lehetséges módon megmenti a szabadultat a visszaeséstől – jó, ha tudjuk, hogy az elítéltek 60–70 százalékban visszaesők! – másrészt pedig formálja az egész társadalom, s benne a hívő emberek gondolkodását az elítéltekkel és az egész büntetés-végrehajtással kapcsolatban.

3. *Az áldozat, annak hozzátartozói körében végzett szolgálat.*

Külföldi tapasztalataim alapján mondhatom, hogy ez a szolgálat a Testvéri Börtöntársaságok szolgálatában egyre nagyobb hangsúlyt kap. Ki az ma Magyarországon, aki ezt is szolgálata területének tekinti? Ki törődik az áldozattal vagy a hozzátartozóval? Pedig segítségre, érző támogatásra szorulnak! Ki az, aki rendszeresen – ha mást nem tud is tenni – imádkozik értük? Természe-

sen, ha egy bűncselekmény áldozata közönségünk tagja, akkor nagy szeretettel és megértéssel vesszük körül, de hányan vannak, akik egyedül élnek, magányosak, „szerencsétlenek” és éltük végéig nem tudják kiheverni az őket ért igazságtalanságot!

4. *Az elítélttel közvetlenül kapcsolatban lévő személyek és szervezetek közötti szolgálat.*

Az a legfontosabb, hogy imádkozzunk értük. Börtönőrökért és nevelőkért, rendőrökért és bírókért, ügyészért és ügyvédért. Az igazságszolgáltatásért és végrehajtásért. Fontos velük a kapcsolattartás, munkájuk megértése, támogatása. Nagyszerű lenne és nagyon fontos megtalálni és „összehozni” azokat a hívő embereket, akik ezeken a területeken dolgoznak. Vannak országok, ahol már van *Justice Fellowship* (az igazságügyben dolgozók testvéri közössége), akik maguk is munkájukat és életüket Isten irányítása alatt végzik. Ők a hitükből kiindulva sok mindent másképpen látnak és szeretnének, mint ahogy van. Az ő szakértelmük és tapasztalatuk segítségével lehet kezdeményezni törvénymódosításokat, azokat erőteljesen támogatni és érvényre juttatni. Van ország, ahol van már *Police Fellowship* – a hívő rendőrök testvéri közössége.

5. *A hívő emberek, az egész társadalom közössége.*

Szomorú tapasztalatom, hogy a legtöbb támadást lelkeszként a börtöntársaság szervezéséért és a börtönben való szolgálatért kaptam. Egyik alkalommal a vasárnapi istentisztelet után egy idős, nagyon templos, mindenki által szeretett és becsült testvér lépett hozzám, s szemrehányóan mondta: „Nagyistizteletű úr, maga támogatja az elítélteket!” Mást nem tudtam mondani neki, és nem is tudhattam volna, mint hogy nemcsak támogatom, hanem szeretem is

őket. Képviselői fogadóóráimon is gyakran felemlgették az emberek, egy-egy gyűlésen heves vitát váltott ki börtönmissziós szolgálatom. Nehezen tudtam megértetni az emberekkel, hogy elemi érdekük segíteni az elítélteket, mert a társadalom és benne az ember csak nyerhet általa, ha valakit sikerül visszasegíteni a normális társadalmi életbe. Az elítéltekkel és bűnözőkkel kapcsolatos megjegyzéseket mindenki ismeri. Nekem ezek a támadások sokat segítettek, hogy ebben a szolgálatban elmélyüljek, s azt mindinkább fontosnak tartsam.

Közvélemény

Sok lehetőség van arra, hogy megjelenjünk a közvélemény előtt, és beszéljünk szolgálatunkról, annak fontosságáról. Minden évben van egy nagyszerű alkalom és csodálatos lehetőség arra, hogy a hívő emberek imádságát, szeretetét, tenniakarását megtaláljuk és kérjük. Ez a Nemzetközi Testvéri Börtöntársaság *imahete*, ami évek óta egyre több ország részvételével zajlik, minden évben április környékén. Az elmúlt évben már a világon több mint 80 országban kapcsolódtak bele egyházak, gyülekezetek, hívő emberek. 1994-ben több mint 2000 (!) gyülekezetnek, egyházközségnek juttattuk el postán felhívásunkat, az *Imahét* témáját, vezérfonalát. Jó érzés volt visszajelzéseket kapni, sok templom hirdetőjén látni plakátunkat, felhívásunkat. Nagy dolog és eredmény, ha lelkesztestvéreink ezen a héten ígéhirdetéseikben megemlítették a börtönmisszióért folytatott imádság fontosságát, s egy-egy istentiszteleten imádkoztak is érte. Az egyik nap az elítéltekért, a másikon az elítéltek hozzátartozóiért, a harmadikon a büntetés-végrehajtásért, a negyediken a bíróságért és az igazságért és így tovább.

Valamennyien tudjuk, hogy milyen hatalmas ereje van az imádságnak, s bizony ebben a tekintetben is jobban kellene élnünk, használnunk, szolgálunk vele. Talán különösen fontos azokon a településeken, ahol börtön van. Egy-egy ilyen helyen nem tudom, van-e tucatnyi testvér, aki a börtönben élőkért, dolgozókért imádkozik? Talán. Szeretnénk a jövőben ezeken a helyeken minél több olyan testvért találni, akik a börtönmisszió munkájában részt vennének, s lehet, hogy mást, többet nem is tudnak tenni, de imádkoznak. Sok olyan lehetőség van továbbá, amikor a „világ” előtt megjelenhetünk szolgálatunkkal. Csak néhány példát említenék próbálkozásainkból.

A Magyar Testvéri Börtöntársaság mellett működő Magyar Börtöntársaság Alapítvány – mely szolgálatunkat anyagi áldozattal segíti – kiadásában egy évvel ezelőtt megjelentettük *Charles W. Colson* Újonnan születtem című könyvét tízezer példányban. A könyv arról szól – bár tudom, sokan ismerik és olvasták –, hogy Charles Colson, aki Nixon elnök különleges tanácsadója volt 20 évvel ezelőtt, az elnök után talán az egyik legbefolyásosabb ember az Egyesült Államokban, hogyan került börtönbe a Fehér Házból a hírhedt Watergate botrány kapcsán. Ott kezdte el a börtönmissziót, s büntetése után megszervezte az Amerikai Testvéri Börtöntársaságot, ami ma már olyan nemzetközi világszervezet, hogy 70 ország Testvéri Börtöntársasága – köztük a magyar is – tagja, s több tucat új ország felvétele van folyamatban. A könyv példátlan bizonyágtétel szolgálatunkról, s arról a Jézus Krisztusról, aki ennek középpontjában áll. Talán hat-ezer példányt már eladtunk, többet is, mint ezret ajándékként szétosztottunk. Rengeteg könyvesboltban lehetett kapni. A

könyvről nagyon szép filmet is készítettek az Egyesült Államokban, s reménységünk van arra, hogy a Magyar Televízió is bemutattja. Chuck Colson két alkalommal is járt Magyarországon a közelmúltban, egyik alkalommal találkozott a köztársasági elnökkel is. Ezekről a látogatásokról a sajtó, televízió útján is hírt adtunk azért, hogy erre a szolgálatra minél jobban ráirányítsuk a közvélemény figyelmét.

1994 szeptemberében egy norvég countryénekes, börtönmissziós testvérünk járt Magyarországon. Egy hét alatt nyolc börtönben tartottunk evangelizációs koncertet, s több városban a börtön mellett lévő templomban is. A koncertekről nagyon pozitív híradás jelent meg a televízióban és több hazai napilapban. Ezekben a híradásokon keresztül számításaim szerint kb. 1,5 millió embert értünk el azzal a hírral, hogy folytatjuk és végezzük a börtönmissziót, azzal, hogy miért, s azzal, hogy mindezt Jézus Krisztus nevében tesszük. Az elítéltek karácsonyi megajándékozásával kapcsolatban is felhívást adtunk ki a jóérezsű emberek segítségét kérve. Megjelentünk újságokban, rádióban, televízióban. Azt gondolom, nem lehet lebecsülni mindezeknek a jelentőségét, hiszen a társadalomnak a rokonszenvét és támogatását is magunk mellé kell állítani.

Dolgozatom végéhez közeledve még céljaink és feladataink között arról szólnék, hogy a Magyar Testvéri Börtöntársaság szeretne kapcsolatot tartani mindazokkal, akik ebben a szolgálatban bármilyen módon részt kívánnak venni.

A Zsidókhöz írt levél 13. fejezetének 3. versével fejezem be: „*Ne feledkezzetek meg a foglyokról, mintha fogolytársak volnátok...*”

Roszik Gábor

Közgyűlés

A Magyar Börtönügyi Társaság öt éve

A Magyar Börtönügyi Társaság tevékenységének jelentős fordulója a közgyűlés. Az 1990. június 20-án megalakult társaság első ötéves ciklusa lezárultával röviden tekintsük át eddigi tevékenysége fontosabb momentumait és kíséreljük meg a tanulságok levonása mellett jobbító javaslatainkat is megfogalmazni.

Az első kérdés, amire fél évtized után egy önként, szabad akaratából társuló társadalmi szervezetnek választ kell adnia: érdemes volt-e létrejönnie és van-e továbbra is érdemes szerepe a társadalom és a szakma változásában?

Mi, az alapító tagok, akik az elmúlt évtized végén végre lehetőséget láttunk egy társadalmi jellegű összefogás kezdeményezésére a számos bajjal küszködő börtönügyi támogatásához, ma sem látjuk másként: *szükség van a társulásunkra!*

A büntetés-végrehajtást körülvevő állami, politikai élet demokratizálódása mellett a hazai börtönügy feltételrendszere az elmúlt években fokozatosan romlott. Ebben a helyzetben, ha lehet, méginkább szükség van, *Balogh Jenő* szavaival élve, „*az állami szervezetet támogató szakkörök aktív közreműködésére, különösen a szakférfiak buzgó munkálkodására.*”

Balogh Jenő e szavai több mint 100 évvel ezelőtt, a *Börtönügyi Egylet* megalakulásakor, a börtönügy állami támogatottságának azóta is egyedülálló közegében a lendületesen kiépülő börtönintézményekhez kívántak együttműködő szellemi erőket mozgósítani.

Ma azért van szükség a szellemi összefogásra, hogy a már megteremtett és nehezen megőrzött szakmai értékeink el ne olvadjanak, el ne lehetetlenüljenek az állam kényszerű gazdasági, most már lélegzetelállító, de reméljük, végső derékszíjszorításában. Szükség van a börtönügy mentén a társadalom megszólítására is alkalmas társadalmi szervezet (vagy szervezetek) létre, amelyek mentesek az állami szervek hierarchikus kötöttségeitől és így a szakmai közvélemény hangját kötelmek nélkül közvetíthetik. És ugyancsak szükség van a börtönügyet hivatásként művelők, avagy szimpatizánsként támogatók időszakonkénti szellemi találkozására, tapasztalatcserejére, a szakmai vélemények, érvek szabad ütköztetésére, összehangolására. Meggyőződésünk, hogy a magyar börtönügy fejlődése is más ívű lett volna, ha kialakulásától mindmáig erőteljes társadalmi szervezetek karolták volna fel működését. Társaságunk a rendszerváltozás időszakában, akkor jött létre, amikor szövetségek, egyletek, szekciók, munkaközösségek gyors szaporodását tapasztalhattuk magunk körül. Az azóta elmúlt évek tisztítótüzeben ezek közül számos megszűnt, életképtelennek bizonyult. Mi úgy maradtunk talpon, hogy szerveződésünket nem rágták szét acsarkodó ellentétek, a társaság nem került egyéni ambíciók jármába sem.

Úgy véljük, az elmúlt csaknem öt évben túljutottunk a szerveződés első stádiumán. Az alapítók, akiknek többsége a büntetés-végrehajtás szervezetéből verbuválódott, örömmel és tisztelettel fogadták a büntető igazságszolgáltatás más területeiről és az egyetemekről érkezett tagokat. A társaság új lendületvétele, aktivitása elsősorban tagságunk közös akaratától függ, de attól is, hogy az újonnan választott elnökség mennyire képes azt ébren tartani, mozgósítani.

Céljaink közé tartozik a börtönüggyel kapcsolatos tudományos jellegű ismeretek propagálása. Ezzel összefüggésben már röviddel megalakulásunk után módunkban állt segítséget ajánlani az akkor meginduló kodifikációs előmunkálatokhoz. 1992 márciusában közgyűlési határozatként fogalmaztuk meg az igazságügyi kormányzat számára azt a kívánságunkat, hogy lehetőleg kerülje el a korábbi évtizedek rossz beidegződéseit és vegye figyelembe a börtönügy gyakorlati és elméleti szakembereinél felhalmozódott tapasztalatokat. A tájéretekezleteken, a négy jogi karon lefolytatott szakmai vita a bv. törvénymódosítás tervezetéről meglepően élénk és konstruktív volt, eredményeként testes összeállítást küldtünk az illetékeseknek.

Társaságunk hasonlóképpen eredményes kezdeményezése a módosítás végrehajtásában résztvevők munkájának összehangolására irányult. A korábban egymástól meglehetősen elszigetelten működő bírósági, ügyészségi és büntetés-végrehajtási szervek képviselőinek szakmai megbeszélései számos kérdésben javították a közös munkát.

Fel kell figyelnünk a regionális, a több helyszínrű tanácskozások sikerére, amelyeknek előnye a könnyebben megközelíthető helyszínen kívül a tanácskozás intímebb, konzultatív jellege is. E fórumok csak lelkes és kitartó szervezőmunkával maradnak működőképesekek, ezért köszönet illeti *dr. Vókó György* osztályvezető ügyész urat fáradhatatlan szervező munkájáért.

Társaságunk a piaccgazdaságra áttérés korai időszakában szembesült a bv. vállalatok és az elítélt-foglalkoztatás válságos helyzetével. Az útkeresés gyorsítását támogattuk, amikor a meghirdetett pályázatok szakmai értékeléséhez szerveztünk konferenciát 1992 novemberében. A pályázat sikeréhez a konferencia nyilvánossága és vitája nagymértékben hozzájárult.

Ritka alkalmokként kínálkozott, hogy a magyar börtönügy a szakemberek nemzetközi nyilvánossága előtt bemutatkozhatott 1993 augusztusában a *11. Nemzetközi Kriminológiai Kongresszuson*, amelynek előkészítésében és lebonyolításában társaságunk is szerepet vállalt.

Ugyancsak az elítélt-foglalkoztatás témáját tűztük napirendre 1993 novemberében más társszervezetekkel együtt.

Úgy véljük, hogy az általunk kezdeményezett és szervezett plenáris ülések, tudományos jellegű konferenciák nem csupán társaságunk életének jelentős eseményei, de hasznos segítséget nyújthatnak a börtönügy szakmai, szellemi felpezsdítéséhez, a problémák szélesebb körű megvitatásához, a nagyobb nyilvánosság bevonásához. Ezért továbbra is kezdeményezzük olyan témák plenáris vitáját, amelyeknek megoldásához szellemi összefogásra van szükség.

1993 áprilisában pályázatot hirdettünk *A magyar büntetés-végrehajtás az európai büntetés-végrehajtási normák tükrében* címmel. Az országos parancsnokság anyagi tá-

mogatásával meghirdetett pályázaton *Blasovszky István* és *Szondi Miklós* dolgozatait díjazta a bírálóbizottság. Az értékes munkákkal a Börtönügyi Szemlében ismerkedhettek meg az érdeklődők. Társaságunk céljai között szerepel, hogy támogassa a büntetőpolitika, a börtönügy korszerűsítésére irányuló törekvéseket, ellássa a börtönügy társadalmi képviselését, létesítsen kapcsolatot hazai és külföldi társszervezetekkel, segítse a hiteles tájékoztatást, az információk cseréjét.

E tennivalók egy részében értünk el eredményeket, más kérdésekben erőfeszítéseinket korlátozott siker kísérte, de voltak vállalásaink, amelyekben szervező energiáink és tapasztalataink végesnek bizonyulván, sikertelenek maradtunk.

Társaságunk erkölcsi kötelessége, hogy a hazai börtönügy krízisállapotairól a szakma jajkiáltásait nyomatékositandó, felhívással forduljon a kormányzervekhez és a közvéleményhez. 1992 elején a bv. munkáltatás gyors sorvadása sodorta a börtönügyet válságos állapotba. A miniszterelnöknek és az országgyűlés tisztségviselőinek eljuttatott petíciónkban kifejtettük, hogy a támogató közhatalom nem vonulhat ki a börtönökből, hogy a munkáltatás fenntartását veszélyeztető, csökkenő anyagi fedezet, bár látszólag szakítást jelent a paternalista-beavatkozó felfogással, egyáltalán nem felel meg az európai kívánalmaknak. Újabb keletű, az 1994 márciusában a kormányfőnek eljuttatott petíciónk, amelyet a börtönök személyi állománya szociális helyzetének gyors romlása, a szakma anyagi vonzereje elvesztése miatti aggodalmunkban fogalmaztunk meg. Ebben az időszakban vált tragikusan érzékelhetővé, hogy a bérek, a lakáshoz jutás és az egyéb szociális juttatások lehetőségei beszűkültek, hogy az emiatti nagyarányú pályaelhagyás kritikus helyzetbe sodorhatja az intézeteket.

Felhívásainkra választ nem kaptunk, mégsem tekinthetjük felesleges és értelmetlen fáradozásnak e felszólalásokat. Ellenkezőleg, a jövőben javasoljuk nyilatkozatainkat élesebben, harcosabban, szélesebb körben nyilvánosságra hozni. Nem kívánunk szakszervezeti érdekképviselési jogokat gyakorolni, de ha szükséges, hangoljuk össze követeléseinket.

A rendszerváltozás óta reményteljesen újraéledtek azok a társadalmi és karitatív szervezetek, amelyek gyakorlati segítséget nyújtanak az intézetben belüli közművelődés, szociális és lelki gondozás, a szabadulás utáni beilleszkedés növekvő nehézségeinek megoldásában, sőt az elítéltek családtagjairól gondoskodás területén is. Társaságunk egyik fontos feladatának tekintette, hogy a miénkkel rokon célú társadalmi szervezetek tevékenységével jobban megismerkedve, felkínáljuk együttműködésünket és kezdeményezzük a szorosabb koordinációt. E szervezetek képviselőivel való találkozásunk meggyőzött bennünket arról, hogy tevékenységük célja, profilja egymásét kiegészítve jól segíti a miénket. A mintegy 9 társadalmi szervezet képviselésében megjelent tisztségviselő egyetértésével rövid nyilatkozatot jelentettünk meg, amelyben – többek között – a börtönügy válságos szféráiban meghozandó és a szabadulás utáni beilleszkedés esélyeit növelő intézkedéseket sürgettük, valamint a társadalom fokozottabb bevonását, realisabb tájékoztatását hangsúlyoztuk.

Álláspontunk szerint a börtönügy munkájának eredményességét segítő szervezetekkel való szoros együttműködés, a tevékenységünk koordinálására törekvés továbbra is fontos feladatunk.

Örömmel tapasztaltuk, hogy az elmúlt években a magyar büntetés-végrehajtás nemzetközi tekintélye nőtt, amelynek háttérében a korszerű jogi szabályozás, a nehéz gazdasági helyzetben is a takarékos és újszerű szakmai megoldásokra törekvés húzódik. Az elismerés jelét látjuk abban, hogy hazánkban kialakulóban van egy, a kelet-közép-európai államok börtönügyi együttműködését koordináló *regionális központ*.

Társaságunknak sok tennivalója lenne még a börtönügy imázsának javítása, a hiteles tájékoztatás segítése érdekében. Természetesen tudjuk, hogy a büntetések végrehajtása, az állami erőszak alkalmazása nem népszerű tevékenység, de annak elfogadtatásáért még sokat kell tennünk, hogy munkánk a társadalom érdekét, a köznyugalmat szolgálja, hogy a torz előítéletességtől megóvjuk pályaképünket. E téren az elmúlt években érzékelhetők kedvező irányú fejlemények is. Egyrészt az, hogy a büntetés-végrehajtás megítéléséből jórészt eltűnt a korábbi pártállami korszakok félelmetessége, másrészt a média minket érintő érdeklődésének, irányultságának kedvező változása. Kevesebb a szenzációra vadászó, a tudatosan elferdített tények közlésétől sem visszariadó híradás, egyre több a józan tárgyilagosságra, objektivitásra hajló, a börtönügy fokozódó nehézségeit is tekintetbe vévő együttérző-támogató hangvétel. Nem mehetünk el elismerés nélkül a büntetés-végrehajtás két, saját sajtóorgánuma, a *BörtönÚjság* és a *Börtönügyi Szemle* mellett sem, amelyek a korábbi évtizedekben még nehezen elképzelhető nyitást képviselnek.

Társaságunk közreműködése a tájékoztatásban – lehetőségeinkhez képest – ez idáig szerénynek mondható. Nem kísérte tartós siker a *Tudományos Ismeretterjesztő Társulattal* való kapcsolatfelvételünket. A számos vidéki és fővárosi szervezet kezdeti érdeklődése fokozatosan alábbhagyott, amikor az egyre inkább bevételorientált ismeretterjesztés nem találta meg nálunk számítását.

Társaságunk 1993-tól lelkes támogatást nyújtott egy, a börtönügy munkáját, fejlődését bemutató, a nagyközönség számára is megtekinthető emlékkiállítás, illetve ebből később kialakítandó, állandó *Börtönügyi Múzeum* létesítése érdekében. A kiterjedt gyűjtőmunka megindításának feltételeihez, az emléktárgyak tárolásához, nyilvántartásához társaságunk történeti szekciója szakmai segítséget kért és kapott a büntetés-végrehajtás országos vezetésétől. Tapasztalatunk szerint a gyűjtőmunka néhány intézetben lendületesen megindult, másutt akadozva folyik. Köszönetet mondunk azoknak, akik már eddig is tettek erőfeszítéseket ebben az ügyben, közülük is szeretnénk megköszönni *Filemon Tivadar* úr lelkiismeretes szervezőmunkáját.

Végül a társaság anyagi helyzetéről. Korábbi reményeink a társaság szponzorálására, pénzeszközökkel való támogatására nem teljesültek az általános gazdasági regresszió miatt. A mintegy 122 ezer forint, amivel jelenleg rendelkezünk, a tagdíjából folyt be. Az adminisztratív feladatok ellátásához, az ügykezelői iroda fenntartásához az országos párancsnokság nyújtott folyamatos segítséget. Önkritikusan szólva, elnökségünk nem használta fel azokat a lehetőségeket, amelyeket különböző alapok, alapítványok nyújtanak. A hazai és nemzetközi alapítványok támogatásának elnyerése érdekében az újonnan választott elnökségnek azonnali intézkedéseket kell hoznia.

Dr. Lőrincz József

Új fejezet

*Beszélgetés dr. Mári Imrével
múltról, jelenről*

Szokatlan helyzetbe kerültem. Rövid időn belül kétszer vezetett utam a Budapesti Fegyház és Börtönbe. Áprilisban, amikor Beck Géza életútját mutattam be, és számba vettük a gyűjtőbeli gondokat, még nem sejtettem, hogy egy sajnálatos szökést követően új parancsnok kerül az intézmény élére. Áprilisban még dr. Mári Imre sem gondolta sorsa, munkahelye illetően hirtelen, vilámcsapásszerű megváltozását. Sátoraljaújhelyen javában folyt a vezetésvizsgálat, amikor váratlanul megjelent dr. Tari Ferenc vezérőrnagy, a bv. országos parancsnoka, s a maga közvetlen modorában közölte: elviszünk téged a Gyűjtőbe!

Az igazgatói irodában a bemutatkozó kézfogas után kölcsönösen szabadkozunk. Dr. Mári Imre három hónapi hírzárlatot kért. Az ügyek alapos áttanulmányozása előtt nem kíván újságírókkal foglalkozni. Érthető. Én pedig azért szabadkozom, mert nem új munkahelyéről kívánom faggatni, hanem rá, személyiségére, a fiatalon magas pozícióba került szakember pályájára vagyok elsősorban kíváncsi. Az más, bólint. Kérdezzen.

– *Egy mondatban mivel jellemezhetné önmagát?*

– Azt mondanám, hogy célokat meghatározó, következetesen céltudatos ember vagyok – állítja pillanatnyi magába mélyülés után, majd hozzáteszi – a nem öncélú, közösségi célok megvalósítása érdekében, földet megmozgatok. Sikerorientált, vesztetni nem tudó ember vagyok. Beköltöz-

tem a börtönfalak közé éjszakára is. A Gyűjtő egyik irodájában alszom.

– *A sikerhez kemény, szívós munka vezet, nemcsak a büntetés-végrehajtási intézményekben. Honnan, milyen gyermekkorból hozta kikezdzhetetlen munkaképességét és -kedvét?*

– Sarkadon születtem. Nem kell bemutatni a viharsarki, keleti végeken edződött embert. A határmezsgyén élők zöme egyes vérvonalatot őriz magában. Anyai ágon német származású vagyok. A németajkú nagyapa a családi legendárium szerint a szülőkkel történt összezördülése miatt vándorolt magyar földre. Kisebb gyárosok voltak a messi elődök. Az apai ág erdélyi. Próziaian szólva a szüleim egyszerű munkásemberek voltak. Apám a Sarkadi Cukorgyár gépkocsivezetőjeként kereste a kenyérrelvót, anyám adminisztrátorként,

három gyermek világrahozójaként, ugyanott. Éltük azt a kettős életet, amelyet a magyar történelmi közelmúltban annyian. Édesanyám hithű református erkölcsi elveivel nevelt, míg édesapám az akkori munkásmozgalomban vett részt. Konfirmáltam, és úttörő is voltam. Gyermekként éltem meg ötvenhatot – 1948-ban születtem – csak hosszú évtizedek múltán értettem meg, mi is történt. Harmadikos gimnazistaként óriási gyász ért. Mély nyomokat hagyott bennem, hogy anyám negyvenkét évesen eltávozott a földről. A trauma apám kedélyére is borúsán hatott. Hirtelen kellett felnőttnek lennem. Anyám halálát követően saját erőből képeztem magam, a nyári szünetben kombájnjon, cséplőgépen dolgoztam. A serdülőként megkeresett pénzből fejeztem be a gimnáziumot. Jellemfejlődésemben sokat segített a napi 11–14 órás fizikai munka, valamint az idős, bölcs parasztemberekkel való társalgás.

Érettségi után, mivel sok minden kilátástalannak tűnt, még abban az évben, 1967-ben, saját kérésre bevonultam katonának. Leszerelve, a szülők cukorgyári ismeretségét felhasználva, a sarkadi továbblépések hagyományaként elektronikai műszerésztanuló lettem Gyulán. Majd a szakmai képesítést követően magam is a cukorgyárban helyezkedtem el.

– *De hogyan került a műszerész ifjonc a büntetés-végrehajtáshoz?*

Arcán az emlékezés talányos mosolyával folytatja:

– 1974-ben kerültem a gyulai intézetbe.

Dr. Kozma András, ma már nyugalmazott ezredes, fiatal, érettségizett pályakezdőket keresett. Olvastam a hirdetményét.

– *Ilyen egyszerűen történt? Mit szolt a család a pályamódosításhoz?*

– Anyámék kilencen voltak testvérek.

Kemény, de szeretettől lobogó ifjúságomra, fejlődésemre az anyai ág mindig is féltően figyelt. Egyik nagybátyám megdöbbenésének adott hangot, megtudva önkéntes rács mögé vonulásomat. A feddés után optimistán buzdított: nézd, a rendes ember ott is megtalálja a számítását. Szívós, kitarító munkával sokra viheted.

A számítás mindkét félnek kölcsönösen bevált. Kozma András, a bv. is megtalálta számítását a dinamikus, fiatal munkakerőben, akit pénzügyi előadóként alkalmaztak, de négy órában körleten volt felügyelő vagy külső ór. A négyórányi pénzügyi teendőket követően a másik négyben Mári Imre megismerkedett a büntetés-végrehajtás belső folyamataival. Véglegesítése előtt egy beszélgetéskor azt mondta felletésének: százados úr, adjon valami munkát, mert halálra unom magamat! – Nem elég, amit csinálsz? – kérdezett vissza Kozma. – Nem.

– Az akkor szerzett tapasztalatok, az idősebb öőrökkel történt gyakori beszélgetések meghatározták a későbbi éveket – mondja a hamar törzsőrmesternek, őrpáncsnoknak kinevezett gyulai volt pályakezdő. – A bv. szabályokkal megismerkedve szembeüő volt az elmélet és a gyakorlat közötti úr. Működik ez az egész, de nem úgy, ahogy a jogalkotók elképzelték, töprengtem hol ezen, hol azon a jelenségen. A jobbítás kulcskérdése: mi az, amit a gyakorlat nem tud megvalósítani, s miért nem? Szinkronitást állítani elmélet, gyakorlat aszinkronitása helyébe.

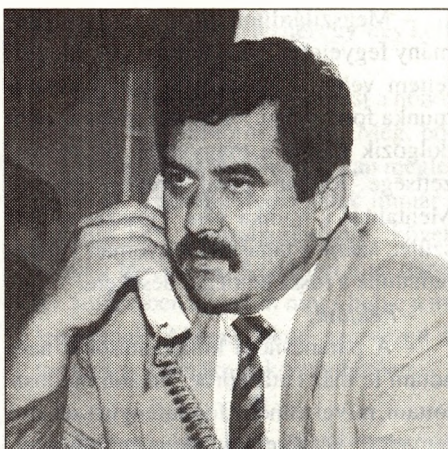
Dr. Mári Imre áldozatos tanulással szerzte meg neve elé a doktori címet. Köszöni a sorsnak – mondja jelleméből fakadó szerénységgel –, hogy elvégezhetette a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán a pedagógia-népművelő szakot és később a jogi egyetemem.

– *Úgy tudom, kevés vezetőnek van két diplomája. Pedagógiára jogot magolni nem könnyű. A kettő kombinációja viszont különleges rálátást eredményezhet a büntetés-végrehajtási specifikumokra.*

– Így van. Kora gyermekkoromtól szerettem volna tanulni, jogot végezni. A népművelő-pedagógia szaknak is az ember a tárgya, csak más aspektusból. Két független tudomány értelmezi másként az embert. A tanárképző főiskola egy embereszményt, egy humánus társadalomképet alakított ki bennem. Az állam- és jogtudományi ismeretek ezzel több ponton ütköztek. Ez a hullámvás nyomon kísérhető a gondolkodásmódomban. 1980-ban már vezetőként végeztem el a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolát. 1981-ben az akkori személyzeti és kádermunka alapján egyértelmű volt, hogy Gyulán nincs több lehetőség a számomra. Már az intézmény kicsinysége miatt sem. Valamennyi szakterületét végigjártam, még egy ételmérgezés kapcsán egészségügyi ápolónak is mondhattam magam. 1981-ben tehát két út állt előttem: Szeged és Sátoraljaújhely.

– *Az utóbbi lett a meghatározó állomáshelye.*

– Egy kezdődő, nagyon izgalmas reformidőszakban, 1981 áprilisában kerültem őrségparancsnoknak a sátoraljaújhelyi fegyházba. Feleségemnek nehéz volt a búcsú Gyulától. Magánéleti betoldásként ide kívánczok: csak a harmonikus házassági háttér ellensúlyozhatja a napi idegőrlő munkahelyi tevékenységet. A feleségem szakmája cukrász, jelenleg a Pannon sütőipari cégnél késztermék-elszámoltató, Sátoraljaújhelyen. Hetvenben született Mónika nevű lányom, '75-ben Róbert fiam. Szóval, mint a régi céhlegények elmennek tanulni, világot látni, oly módon kerültem az

ország délkeleti csücskéből fel, az északkeletibe. Megkezdtem a jogi fakultást Miskolcon, haladtam előre a '79-es jogszabályok gyakorlati megvalósításában, a rengeteg átszervezés, a feladatra alkalmas személyek megtalálásának mélyvízében.

– *Őn 1983-tól már parancsnokhelyettes, hol a gazdasági, hol a biztonsági és nevelési területet felügyelte. Nagy váltás történt, a nagykorúság kezdetét vette. A pozitív mérlegnek, rendkívüli munkabírásának köszönhetően, 1990. december 1-jétől megbízott vezető lett. Pályázatot írtak ki, s megnyerte, '91 februárjától kinevezett irányító, most nem részletezzük elődje 1987-es nyugállományba vonulásának okait. Hogyan birkózott meg fiatal parancsnokként az egyszemélyi vezető felelőségével?*

– Valójában akkor kezdődött számomra az önmegvalósítás elmélete, gyakorlata. Az egyszemélyi vezető fogalmát én nem hangsúlyoznám, mivel vezetőim bizalmát nagymértékben élveztem. Tény, hogy beérett a sok küszködés. Szabad kezet kaptam kreatívan dolgozni és kreatívan dolgoztam.

– *Milyen döntő lépéseket tett Sátoraljaújhelyen?*

– Megszilárdítottam a személyi állomány fegyelmét. Nem fenytéssel. Megértettem velük a hatáskörön belüli kreatív munka fontosságát. A német munkás nem dolgozik többet a magyarnál, de szervezetsége folytán jóval eredményesebb. Mentalitás a munka sója. Hosszas előkészület, számos tapasztalat nyomán változtathatunk a rossz beidegződéseken.

– *Például?*

– A parancsnoki kihallgatásokat nem adtam le más hatáskörbe, inkább módosítottam, mivel minden fogdafenyítéssel járó fegyelmi vétséget én akartam elbírálni. Több mint másfél évig nem szabtam ki elítéltek fogdafenyítést. A személyzet nem értette egy ideig, miért nem. Aztán rájöttek, igazam van. Felszámoltam a fogvatartottak fogdán, betegszobán eltüntetésének könnyű, megszokott útját. Hosszú távon kamatozik az elítélt alapos meghallgatása, az emberséges hangnem, az őr és az elítélt közti emberséges kapcsolat, a progresszív nevelés. A fegyelmezett légkör, a bv. intézmények progresszív menedzselése. Olyan légkört sikerült kialakítanom Sátoraljaújhelyen, hogy csak elvéve szabtuk ki fogdafenyítést. Sőt, 1993. október 15-től a személyzettel közösen objektumon belül meg egyeztünk a gumibot, bilincs, vegyszeres palack letételében. Elsőként, s az országban egyedülállóan, a parancsnok felelősségére, a személyzet csak személyi riasztóval felszerelten látja el biztonsági, őrzési feladatát.

– *Rákérdezhetek az ön parancsnoki hitelveire, amelyek a Gyűjtőben is feltehetően irányadók lesznek?*

– Nézze, számomra ugyanannyit jelent a gondjaimra bízott személyi állomány, mint az elítéltek állománya. Mondom ezt nyíltan, munkatársaim esetleges megbot-

ránkozására. Nincs háromféle igazság. Nincs külön tiszték, őrmesterek és elítéltek igazsága. Egy igazság van, s az kötelezően érvényes mindenkire. A másik vezetői hitvallásom a feladatok pontos felmérése. Értelmes célok kitűzésével rangsorolni a teendőket; melyek oldhatók meg pénzzel és pénz nélkül, megfelelő szervezéssel. A kreativitást hangsúlyoznám. Végül a harmadik elvem: megtanítani a munkatársaimat önállóan, felelősséggel dönteni, dolgozni. Az eredmények Sátoraljaújhelyen is ezek gyakorlati vonzatából születtek. Működőképes, áttekinthető börtönt tudunk kialakítani. Új konyhát, mosodát kapott az intézet, olyan szaunát, konditermet a személyzet, amely a XXI. században sem lesz szégyellnivaló. A nem öncélú célok embere vagyok. Nem ismerek tréfát a gondjaimra bízott közösség pozitív céljainak megvalósításában. Például előző helyemen az intézetnek nem volt lőtere. Felmerült a fogas kérdés, hol képezzük ki a személyzetet? Valakinek eszébe jutott, tőlünk 40 kilométerre, Cigándon árválkodik egy elhagyott, volt MHSZ-lőtér. Ennek megszerzéséért addig jártam a cigándi polgármester, a jegyző nyakára, amíg a lőteret minden bérleti díj nélkül átadták. Ha jogot nem sértek, az ördöggel is cimborálok – villan sokatmondóan a szeme.

– *Mit vár el feltétlenül a munkatársaitól?*

– Ha német precizitással, japán munkatempóval dolgoznának, amíg ez az ország talpra nem áll – hangzik a maximalista válasz. – Egyetértek az általános siralommal; kevés a pénz, de amikor az új alkotmányra és kormányra felesküdtünk, nem az anyagiak kikötésével történt meg az esküétel. A jó vezetők kiválasztása, a börtöntörvény végrehajtása kevesebb pénzzel is megvaló-

sítható. Jusson eszébe minden bévésnek a XIX. század költőihöz intézett Petőfi vers: „*ne fogjon senki könnyelműen a húrok pengetéséhez*”; vagyis ne lásson senki az emberpróbáló büntetés-végrehajtási feladatokhoz hányavetin, etikátlanul.

Dr. Mári Imre nyaralási programját kelesztette váratlan kinevezése. Felesége Sátoraljaújhelyen maradt, míg ő szó szerint éjt nappallá téve áttekint, dolgozik új munkahelyén. Lánya logopédusként Budapesten él és dolgozik, a fia Miskolcon másodéves közgazdászhallgató. A család ideiglenes szétszórásban él, a családfő pedig koncentrált magányosságban.

– Nagyon családcentrikus vagyok – jellenti ki, – nyugaton a büntetés-végrehajtási intézetekben több figyelem jut a feleségre is.

– *Hogy érti ezt?*

– A magyar bévé elhanyagolja, hogy a vezető munkatársak feleségeinek köszönetet mondjon. A feleség jól működő demok-

rációkban osztozik a férjjel egy-egy külföldi úton, tapasztalatcserén.

Megírhatom-e a ditirambust a nőhöz, a hűséges fegyverhordozóhoz? Meg, bólint rá a parancsnok. Az élet tele van meglepetésekkel. Szidónia asszonynak immár búcsúznia kell Sátoraljaújhelytől, követnie férjét a fővárosba. Az étellel ellentétben a bv. intézetben azonban nincs helye a meglepetésnek. Magas fokon szervezett biztonossági garanciáknak köszönhetően.

Szigorú, humánus, következetes: e jelzők jutnak hirtelen eszembe az új igazgató személyiségjegyeiként. A Gyűjtőben, az ország legnagyobb börtönében lezáródik egy időszak. Új fejezet kezdődik. Ez a nagy intézmény a totális várakozás állapotában van. Dr. Mári Imre nem kritizálja elődjét. Csak rövidesen sok minden másképpen lesz.

Pardi Anna

Nemzetközi kapcsolatok

1995. március 25–31. között a „Büntetés-végrehajtás és az emberi jogok” címmel Nottinghamban megrendezett nemzetközi konferencián dr. Csetneky László vett részt.

1995. április 2–8. között Pados József és Oltván István tapasztalatcsere-látogatáson vett részt a svájci lenzburgi bv. intézetben.

1995. április 8–13. között a franciaországi biztonsági berendezéseket és záratokat gyártó Demy vállalatnál tett látogatást Budai Péter, Hetés Ferenc, Dobos István és Czinege István.

1995. április 23–30. között a „Gefahrdeten-hilfe” német egyházi karitatív szervezet meghívására Hevényi Attila tanulmányozta a börtönből szabadultak segítésének módját, valamint az elítéltek nevelését.

1995. április 26–27-én a RTF bv. szakos hallgatói szakmai látogatáson vettek részt Ausztriában.

1995. május 2–6. között Strasbourgban a börtönszeméllyezettel foglalkozó munkabizottság soron következő ülésén dr. Cserné Bakos Erzsébet és dr. Boros János vett részt.

1995. május 13–17. között Birminghamban az FSEC '95 Nemzetközi Biztonságtechnikai kiállításon a NERS Műszaki Fejlesztő Kft. költségére Varga Géza, Kiss Béla és Lantos Ferenc vett részt.

1995. május 14–21. között a BVDOSZ 12 fős küldöttsége a németországi bv.-s szakszervezet által megrendezett nemzetközi szemináriumon vett részt.

1995. május 15–19. között dr. Tari Ferenc és Huszár László részt vett a bv. igazgatók 11. konferenciáján.

1995. június 12–18. között dr. Boros János Angliában a Home Office-nél tanulmányozta a börtönkutatásokat és több bv. intézetben tett látogatást.

Christian Tromning főigazgató vezetésével 1995. március 20–23. között 11 fős dán delegáció tanulmányozta a magyar büntetés-végrehajtást.

Chir W. Eskridge, a nebraskai egyetem professzora április 10-én a BVOP-n, április 11-én a Váci Fegyház és Börtönben tett látogatást.

Ched Draka kanadai építész 1995. április 27–28-én megbeszélést folytatott a BVOP-n, valamint meglátogatta a Duna-Mix Kft.-t is.

Osztrák intézetparancsnokok 1995. május 2–4. között tapasztalatcsere-látogatáson vettek részt a Pálhalmi Országos Bv. Intézetben, a Tolna Megyei Bv. Intézetben, valamint a Somogy Megyei Bv. Intézetben.

Amnuay Sinthopphan, a thaiföldi BM büntetés-végrehajtási főosztályának helyettes vezetője 1995. május 10-én 28 fős delegáció élén látogatást tett a Budapesti Fegyház és Börtönben.

A svájci lenzburgi bv. intézet munkatársai 1995. május 17-én meglátogatták a Sopronkőhidai Fegyház és Börtönt.

Új jogszabályok és belső rendelkezések

Törvények

Az 1995. évi XIX. törvény a lakások és helyiségek bérletére, valamint az elidegenítésükre vonatkozó egyes szabályokról szóló 1993. évi LXXVIII. törvényt módosította. A módosítás alapján az arra jogosultak 1995. november 30-ig élhetnek vételi jogukkal.

Az 1995. évi XXII. törvény a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvényt módosította. Az új rendelkezés szerint 1995. május 22-e és május 26- a között közalkalmazotti tanácsi, illetve közalkalmazotti képviselői választásokat kell tartani. Így legkésőbb 1995. május 26-ával a régebbi megbízatások megszűnnek.

Az 1995. évi XXXI. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvényt módosította. A módosítás leginkább a kiskorú gyermek érdekében figyelemmel, jogai biztosítására tartalmaz új rendelkezéseket.

A kormányrendelete

A 45/1995. (IV. 24.) kormányrendelet a lakáscélú támogatásokról szóló 106/1988. (XII.26.)MT-rendeletet módosította és egyben szigorította a méltányolható lakásigény fogalmát és a gyermekek utáni kedvezmény igénybevételét, valamint csökkentette az állami kamattámogatás mértékét. Egyetlen pozitív, de szomorú rendelkezése, hogy ha a vállalt gyermek azért nem születik meg, mert a házastársak egyike elhunyt vagy legalább 67%-ban megrokkant és a kölcsöntartozás kiegyenlítésére megállapodás még ne jött létre, a tőketartozást a pénzügyminiszter az állami költségvetés terhére elengedheti.

A 49/1995. (V. 4.) kormányrendelet a Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálatáról rendelkezett. Az erre vonatkozó felhatalmazást a kormány számára a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 100.§ (1 bek.) k pontja adta. A rendelet szerint az Rtv. 97.§ (1 bek.) g pontjában meghatározott rendvédelmi szervek – így a büntetés-végrehajtás is – belső bűnmegelőzési célú ellenőrzését és a bűnfelderítést a BM szervezeti egységeként működő Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálatát látja el. A szolgálat vezetőjét a belügyminiszter nevezi ki. A szolgálat végzi a rendvédelmi szervek hivatásos, közalkalmazotti és köztisztviselői állományába tartozók által elkövetett, a rendelet mellékletében meghatározott bűncselekmények felderítését. A szolgálat felderítő tevékenységét bűncselekmény gyanúja esetén az alapos gyanú megállapításáig vagy kizárásáig folytatja. Az alapos gyanú megállapítása esetén a szolgálat feljelentést tesz a hatáskörrel rendelkező illetékes nyomozó hatóságnál. Az alaptevékenységet végző személyi állomány tagjai a rendőrség szolgálati szabályzatának előírásai szerint járnak el. A munkavégzés feltétele-

ita a rendvédelmi szervek objektumaiban a rendvédelmi szervezetek biztosítják.

Az 52/1995. (V.10.) kormányrendelet a korengedményes nyugdíjazásról szóló 5/1990. (I.18.) MT-rendeletet módosította. A módosítás alapján a korengedményes nyugdíjazás feltételei szigorodtak. Folyósításának feltétele, hogy a munkáltató egy összegben utalja át a NYUFI számlájára az öregségi nyugdíjkorhatár betöltéséig járó nyugdíj összegét.

Rendeletek

Az igazságügy-miniszter 9/1995. (III.8.) JM-rendelete az elítélt személyek átszállításáról szóló európai egyezmény végrehajtásáról szól. E szerint a külföldi bíróság által kiszabott szabadságvesztés végrehajtására átvett elítéltet a Be. 394/B §-ban szabályozott eljárás befejezéséig a Fővárosi Bv. Intézetben kell fogva tartani.

A 9/1995. (IV.28.) PM-BM együttes rendelet a lakáscélú támogatásokról szóló 106/1988. (XII.26) MT-rendelet végrehajtására kiadott 77/1988. (XII.27.) PM-ÉVM együttes rendeletet módosította. Rendelkezése szerint, ha az építkezés az építési engedélyben előírt határidőre nem fejeződik be, vagy az építető építési szándékától eláll, a kedvezményt a Ptk. 301. §-a szerinti kamatokkal kell visszafizetni. Ezen túlmenően az építető a lakásépítési kedvezményre a későbbiekben nem tarthat igényt.

Az Alkotmánybíróság határozata

A 23/1995. (IV.5.) AB-határozat szerint a Be. 385/B§ 1. bekezdésének szövegrésze: „Ha a kártalanítási igény ténybeli és jogi megítélése a különleges eljárás keretében nagyobb nehézséggel járna...” alkotmányellenes. Így a hivatkozott szövegrész az Alkotmánybíróság határozata után: „A bíróság az iratokat az eljárás lefolytatása végett a kárterítés elbírálására hatáskörrel és illetékességgel bíró polgári bíróságnak küldi meg.”

Intézkedések

A 0123/1995. (IK Bv. Mell.2.) OP-intézkedés módosította a büntetések és intézkedések végrehajtásánál használt normatáblázatokról, nyilvántartási számokról szóló 0110/1981 OP-utasítást.

A 0124/1995. (IK Bv. Mell.2.) OP-intézkedés a bv. 1995. évi költségvetéséről rendelkezett.

A 0125/1995. (IK Bv. Mell.2.) OP-intézkedés az 1995. évi intézményi költségvetés elkészítéséről szólt.

A 0126/1995. (IK Bv. Mell.2.) OP-intézkedés a személyi állományt ellátó üzemi konyhákra vonatkozó szabályzatot módosította.

A 0127/1995. (IK Bv. Mell.2.) OP-intézkedés a bv. intézetek kijelöléséről szóló 21/1994. (XII.30.) IM-rendelet felhatalmazása alapján újból szabályozta az előzetesen le tartóztatottak, az őrizetesek és a szabadságvesztésre ítélték elhelyezésének szabályait.

0128/1995. (IK Bv. Mell.2.) OP-intézkedés a szabadságvesztés kezdő és utolsó napjának megállapításáról szóló 0275/1995. (IK Bv. Mell.7.) OP-intézkedést módosította.

RÖVIDEN

A 0129/1995. (IK Bv. Mell.3.) OP-intézkedés a bv. személyi állománya 1995. évi ruházati utánpótlási illetményéről és ruhapénzéről rendelkezett.

A 0130/1995. (IK Bv. Mell.3.) OP-intézkedés módosította, illetve hatályon kívül helyezte az előző OP-intézkedés két pontját.

A 0131/1995. (IK Bv. Mell.3.) OP-intézkedéssel az 54/1993.sz. tájékoztató körlevél került visszavonásra, mely az előzetesen letartóztatottak sajtónyilatkozataival kapcsolatban került kiadásra.

A 0132/1995. (IK Bv. Mell.3.) OP-intézkedés a bv. intézetek által külső szervek részére végzett tevékenységek bevételeinek elszámolását szabályozza újra.

A 0133/1995. (IK Bv. Mell.3.) OP-intézkedés a munkaközi szünet munkaidőn belüli kiadásáról és az új munkaidőről rendelkezett.

A 0134/1995. (IK Bv. Mell.4.) OP-intézkedés a rendőrségnek szállított ételmezés számlázásáról szól.

A 0135/1995. (IK Bv. Mell.4.) OP-intézkedés a személyi állományt ellátó üzemi konyhákra vonatkozó szabályzatot módosította.

A 0151/1995. (IK Bv. Mell.4.) OP-áh-intézkedés az intézetek biztonsági helyzetének javítása érdekében került kiadásra.

Határozat

Az IM Gazdasági Társaságok Alapító Képviselőjének 9/1995. sz. határozata a bv. gazdasági társaságainak tulajdonosi ellenőrzéséről rendelkezett.

Szabályzat

A Közalkalmazotti Szabályzat az IK Bv. Mell.3. számában olvasható.

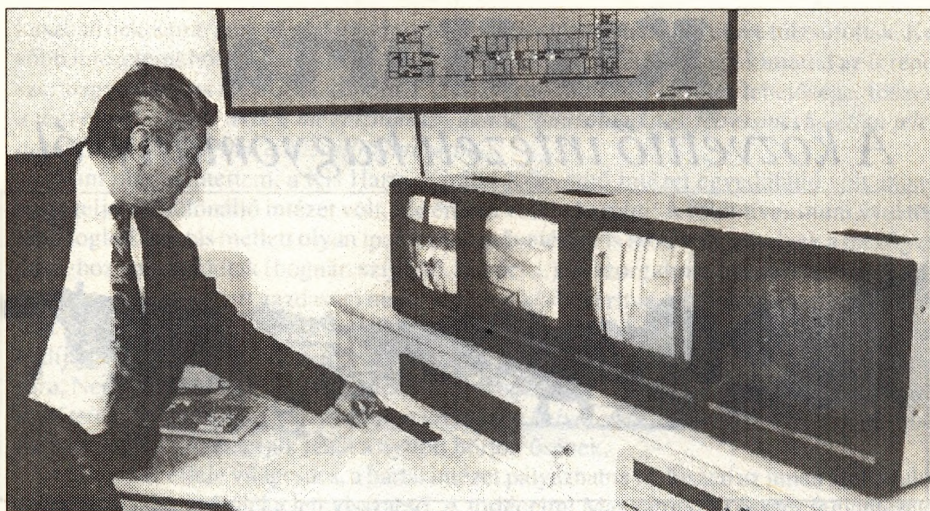
Képek – események

Új országos parancsnokhelyettest nevezett ki az igazságügy-miniszter Dobos István ezredes személyében. Ezzel egyidejűleg dr. Estók József dandártábornokot saját kérésére felmentette általános helyettesi beosztásából és kinevezte a sátoraljúj helyi intézet parancsnokává.

Országszerte 1995. május 22-26. között tartották meg a közalkalmazotti tanácsi választásokat. A büntetés-végrehajtás országos parancsnokságán a közalkalmazotti tanács tagjai lettek: Knoll Judit, Bozsikné Lukács Éva dr. és Turbók Attila. A közalkalmazotti tanács elnökévé Turbók Attilát választották.

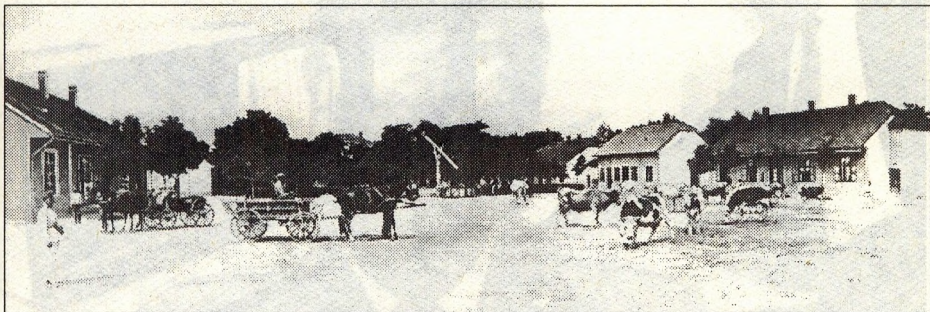
Átadták Kecskeméten a Korhányközi úti új objektum börtönrészlegét. A harminc elítélt elhelyezésére alkalmas körleten korszerű biztonsági rendszer működik.

Az UTE Megyeri úti csarnokában rendezték meg a büntetés-végrehajtás országos cselgáncsbajnokságát. A tizenhét intézetből, illetve intézményből száz férfi és öt női versenyző nevezett, ez utóbbiak idén először. A csapatversenyt a Budapesti Fegyház és Börtön együttese nyerte.

Kis Harta

A közvetítő intézeti hagyományról

Hartai királyi közvetítő intézet

Az a sok mindenben nagyszerű reformkor úriembereket is termelt magának. Ők voltak azok, akik egy-egy magasztos cél érdekében még önzetlen anyagi áldozatokra is képesek voltak. Ily módon *Széchenyinek* köszönhetjük a Magyar Tudományos Akadémiát. Példamutatásával talán ahhoz is hozzájárult, hogy a kor egyik névtelen fegyence úriemberként haljon meg. Történt ugyanis, hogy *Wagner Pál*, aki szerelemfáltésból elkövetett ember-ölés miatt került fegyházba, szabadulása után röviddel bekövetkezett halála előtt végrendeletében a kis hartai birtokát és annak felszerelését a magyar államra hagyományozta abból a célból, hogy azon az Igazságügyi Minisztérium intézetet létesítsen az elítéltek földműves munkával történő foglalkoztatására. Így hozták létre 1884-ben a *Kis Hartai Királyi Közvetítő Intézetet*, amely akkor is és azóta is az egyetlen volt abban az értelemben, hogy teljesen önálló intézményként működött. Voltak, amelyek fegyházakkal közös igazgatás alatt állottak, ennek azonban nem más volt a feladata, mint közvetíteni, visszaközvetíteni a szabaduló elítéltet a civil társadalomba. (A ma használatos reszocializáció lényegét milyen szépen fejezte ki az a szó, hogy közvetítés!)

Egykori intézetünk az ír fokozatos rendszerbe volt beilleszthető. *Első szakaszában* a fegyintézetek valamelyikében a fogoly *magánelzárásban* volt éjjel-nappal, hogy magába szálljon és megbánja bűneit. *A második szakaszban* már közösségi életet élhetett azzal, hogy részt vett a nappali kötelező jellegű munkában. Akik ezt kiérdemelték, azok léphetek *a harmadik szakaszba*, a közvetítő intézetbe. *A negyedik szakasz* a föltételes szabadságra bocsátás volt. Ismerve a ma alkalmazható 10-20-30 napos magánelzárás személyiségromboló hatását, megpróbáltam belegondolni abba, milyen lehetett, amikor évekig és a mainál sokkal rosszabb körülmények között sínylődtek a rabok az egyszemélyes cellákban! Elgondolkoztat továbbá az a kíváncsi, hogy a fogoly magába szálljon és megbánja bűneit. Hangsúlyozva azt, hogy a cél nem szentesíti az eszközt, rá kellett döbennem, hogy ma már nem is beszélünk bűnhódérsről! Ma a szabadságvesztés végrehajtásának első szakasza a leginkább beszámításra kerülő előzetes fogva tartás, ahonnan azonban rendszerint az úgymond „ártatlanul elítéltek” tömege érkezik börtöneinkbe. A második sza-

kaszban nekik már nem új a közösségi élet, hiszen előzetesházaink eleve túlzásfoltok. Később intézeteinkből jobbára közvetlenül szabadulnak elítélteink, így kimarad az ír rendszer hagyományos harmadik szakasza: a közvetítő intézetbe kerülés lehetősége. Idézem a régi elvet: „Azok, akik a megbízhatóságuknak, önuralmuknak félreismerhetetlen jeleit adták, azok kerülhettek a közvetítő intézetbe.”

Mint már említettem, a Kis Hartai Királyi Közvetítő Intézet egyedülálló volt abban, hogy teljesen különálló intézet volt. Ide érdem volt bekerülni. A földműves munkával történő foglalkoztatás mellett olyan ipamemek művelésére is mód volt, amelyek a mezőgazdasághoz kapcsolódtak (bognár, szíjjártó, kovács...). A szorgalmas gazdálkodásra okították őket. A betelepített gazdasági major nem lett körbekerítve, a hálótermek ablakain nem volt rács. Az állattenyésztésben dolgozók kint a telepeken kaptak szállást. A fogoly munkadíjának harmadát költhette pipadohányra, vásár- és ünnepnapokon fél liter bor vásárlására. Nem volt állandó őri felügyelet. „A közvetítő intézetben minden fogolynak feladata és kötelessége, jó magaviselete által, a javulásba helyezett bizalmat erősíteni.” Egy mondatban: joggal tekinthetjük tehát a nyitott börtön őskének.

Ha létezne efféle világcsőcs, a hartai intézet pályázhatna rá, hiszen az innen szabadulók mindössze húsz százaléka lett visszaeső. A történelmi Magyarország összes fegyintézetéből kerültek ide az arra érdemesek. A trianoni döntést követően azonban már kisebb volt a választék, ugyanakkor nagyobb lett az igény az egyszerű szabadságvesztő intézményekre. Így annak ellenére elsorvadtak a közvetítő intézetek, hogy jogilag megszüntették volna őket.

A közvetítő intézeti hagyományok sokáig éltek és élnek még ma is Állampusztán. Az 1950-es években például előfordult, hogy az itt termelt dinnye árusításával bízták meg a rabot Hartán, a civil piacon, aki aztán az összegyűlt borralalóbból megitta a maga nagyfröccsét, majd a lovak közé vágott és hazahajtott (mármint Állampusztára). A hoffertraktorok idején, amikor napokba telt megközelíteni a szántásra kijelölt táblát, egyszerűen lakókocsit kötöttek a traktor után és az elítéltek hetekre kiköltöztek a határba. A felügyelet naponta legalább egyszer megejtették, amikor a napi fejadagot kivitték nekik a határba. Ma is jelentős mozgásteret kapnak az ún. megbízható elítéltek. Az elítélt-juhászok vagy éppen a kocsisok több kilométer nagyságú területen mozognak. Voltak vadhajtóink, akik elkeveredve a szomszédos falu tyúkfarmjái, onnan hívták fel telefonon az intézetet, hogy oda kéri az ebédjüket.

Ma már sajnos nem közvetítő intézetként működünk és ezzel, úgy érzem, vétünk Wagner Pál szellemi hagyatéka ellen, hiszen nem vagy alig tudunk annyi sertésgondozót foglalkoztatni, hogy a sertéstelepeink működhessenek. Nem meglepő, hogy a kft. szabad munkavállalók körében hirdeti meg a korábban elítélttel betöltött állást az egyik sertéstelepen. Ha így haladunk, akkor kiszorulunk a többi hagyományos munkahelyről is. A kft. munkaerőigényét ugyanis csak úgy tudnánk kielégíteni, ha az Állampusztára kerülők kizárólag közvetítő intézeti fokozatba kerülést kiérdemlőkből állnának. Egyébként a munkásszállók mintájára épített épületeink is inkább ennek felelnének meg, mintsem az előzetesek, nem jogerősek, különösen veszélyesek, csökkent munkaképességűek, börtönösök, fogházások (1995. április elsejétől pedig már fegyházások) összezárására. Hihetetlen, hogy az ország összes intézményében ne lenne annyi erre érdemes elítélt, akinek hasznára válna a mezőgazdasági gazdálkodás és a vele kapcsolatos szakmákban való jártaság. Minderre az *Állampusztai Köztársasági Közvetítő Intézetben(?)* szert tehetnének. (Nem akarom kisajátítani magamnak az elnevezés jogát, de jó érzés izlelgetni, ismételni, hogy: állampusztai köztársasági közvetítő intézet. Hátha egyszer még valósággá válik.)

A közvetítő intézeti gondoskodás a büntetés egészének kitöltéséig tarthatna, éppúgy, mint a régmúltban. Furecsa lehet a szakmánkon kívülieknek, ha azt állítom, hogy létezik olyan szabadságvesztési forma, amelynek révén az elítélt akár otthon aludhat, a lakóhelyén vállalhat munkát (csak jelentkezési kötelezettsége van) és a saját maga alakította napi rend szerint élhet! Tudvalévő, hogy ez a feltételes szabadságra bocsátás esete, amit, úgy érzem, ma már nem igazán tekintünk a szabadságvesztés végrehajtása részének, pedig ez is benne van a bíróság által kiszabott ítéleti időben. Mindössze feltételesnek becézzük, amit ma már nem is kell kiérdemelni, csak attól kell óvakodni, hogy az elítélt esetleges fenyegetéssel el ne veszítse ezt a lehetőséget. Pedig ez valamikor olyan szabadságra bocsátást jelentett, amelynek feltételei voltak.

A közvetítő intézet igazolvánnyal látta el az elbocsátottakat. Ebben utasították, melyik útvonalon, milyen járművel, mennyi idő alatt kell hazaérnie. (Az 1889-ből való irat szerint például Kis Hartától Mohácsig gőzhajón, Mohácstól Pécsig gőzkocsin és onnan Nagy-Kozárig gyalog kellett az elítéltnak utaznia és mindez kettő nap alatt volt megteendő.) Ugyanakkor az elbocsátott lakóhelye szerinti érdemes (községi) előljáróshoz megkeresést küldtek, amelyben kérték az értesítést nevezett megérkezéséről (esetleg kimaradásáról).

Az előljárósnak figyelemmel kellett kísérnie az illetőt, fogadnia a szabadságra bocsátottat az önkéntes jelentkezésre előírt napokon, akinek tartózkodnia kellett „*a rendetlen vagy henyé életmódtól és a rossz társaságtól.*” Minderről értesítést várt vissza a közvetítő intézet igazgatósága és ha bebizonyosodott, hogy nevezett megfelelt az előírt feltételeknek, akkor büntetésének végén megkapta a következő szövegű igazolványt: „... *a feltételes szabadságra bocsátottat a büntetési idejének lejártáig kifogástalan magatartást tanúsított, ennélfogva a büntetése kitöltöttnek tekintendő.*” (Ezt Kis Hartán állították ki és a helyi előljáróság adta át nevezettnek.)

Ma hogyan csináljuk? Szabadulási igazolást adunk az elítélt kezébe, ezzel a magunk részéről lezártuk az egészet. Legközelebb akkor hallunk róla, ha például a rendőrség visszaszól a közeli őrsről, hogy beszállították az illetőt, vagy ha újból bebukik. A figyelemmel kísérés a pártfogói rendszerre épül. Ez azonban regionális szerveződésű. A szabaduló mielőbb a helyi polgármesteri hivatalhoz fordul szociális segélyért, ebből tudják, hogy hazajött.

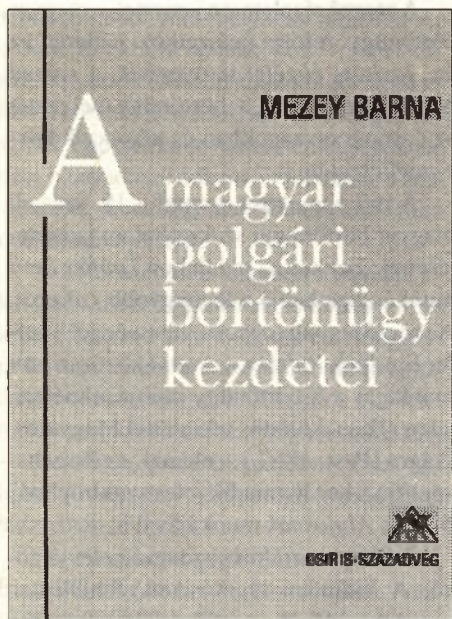
A mai átmeneti intézet, véleményem szerint, nem éri el az egykori közvetítő intézet hatását, többek között azért sem, mert az utógondozás nem az előbb vázolt közigazgatási rendszerben valósul meg.

Az *enyhébb végrehajtási szabályok* pedig csak intézeteink „nyitogatásának” foghatók fel. Elképesztő az a következetlenség, hogy egy nagyidős börtönös elméletileg az első hat hónap letöltése után otthon töltheti a hétvégéjét, ahelyett, hogy magába kellene szállnia, bűnei megbánásának jeléül. Ez a következetlenség a közvetítő intézeti elmélet szétforgácsolása.

Nem intézeteinket kellene még nyitottabbá tennünk, hanem elítélteinket ösztönözni arra, hogy ők legyenek nyitottak a társadalomba való visszailleszkedésre. Ennek Állampusztán hagyományai, intézményi feltételei vannak, amelyek révén visszahozhatnánk büntetés-végrehajtási rendszerünkbe a fokozatosság méltatlanul elfelejtett gyöngyszemét, a közvetítő intézetet.

A magyar polgári börtönügy kezdetei

Mezey Barna könyve

Paradox helyzet: a magyar polgári börtönügy a szabadságharc elbukását követő osztrák elnyomás alatt veszi kezdetét. A modern magyar börtön iránti igény még a reformkorban, az ún. *fogházjavító* révén fogalmazódott meg. E mozgalom tagjai (Eötvös József, Lukács Móric, Szemere Bertalan stb.) többségükben politikusok voltak, nem szakemberek. A fogházjavító mozgalom nagy eredménye az 1843-as börtönügyi javaslat, amely azonban csak terv maradhatott. Magyarország úgy lépett a 19. század második felébe – írja a szerző

–, hogy egyetlen büntetés-végrehajtási intézete sem volt, nem érvényesültek modern elvek a büntetés-végrehajtásban, a vármeigyekben pedig néhány kivételt leszámítva a feudális tömlöcök voltak a jellemzőek.

A világoosi fegyverletétel után kibontakozó osztrák börtönügyi politika nagyszabású fegyház-alapítási programba kezd Magyarországon, ugyanis az 1852-es osztrák büntetőtörvény a szabadságvesztés túlnyomó alkalmazását írja elő. 1852–1856 között nyílik meg a váci, márianosztrai, illavai, lipótvári, szamosújvári, nagyenyedi és lepoglavai intézet. A nagyenyedi intézet kivételével valamennyi fegyház egy korábbi, ún. egyetemes intézmény (vár, kolostor, kaszárnya stb.) helyén létesül. A szerző szerint *„ezek a fegyintézetek nem voltak alkalmasak semmiféle korszerű börtönügyi eszme befogadására: az alkalmatlan falak közé erőltetett fegyházakban sem az egészséges elhelyezést, sem a javító értelemben alkalmazott munkáltatást, sem a nevelés alapfeltételeként megfogalmazott elkülönítést és differenciálást nem lehetett végrehajtani”*.

1860-ban a bécsi kormányzat visszaállítja a szabadságharcot megelőző magyar kormányserveket, így a *Helytartótanácsot* is, amely a börtönök legfőbb felelőse és irányítója volt. A Helytartótanács által kiadott egységes központi jogi irányelvek ellenére a börtönügy legalsó szintjén, a vár-

megyékben uralkodó állapotokat illetően szinte semmi változás nem történik.

A kiegyezés igazságügyi kormányzata tehát egy rossz feltételek mellett működő fegyházhálózatot és egy még rosszabb, „feudális jelleggel funkcionáló” megyei börtönrendszert örököl. A börtönügy 1867 után – szerencsére – már nem politikai ügy. A *Horvát Boldizsár* vezette igazságügyi kormányzat – alapos elméleti előkészítéssel – rendkívül jogalkotó és intézetalapító munkába kezd. Egyrésztől megteremti a büntetés-végrehajtás új jogszabályi keretét: a rendeleti szintű ún. Házsabályokban rendezi a fegyházak és a börtönök viszonyait. 1869-ben kiadja a fegyházrendtartást az akkor leghaladóbb nyugati elvek szellemében, másrésztől börtönépítkezéseket és -korszerűsítéseket indít el. Ez utóbbiakhoz a tárca megkapja az országgyűléstől az általa igényelt fejlesztési összegeket.

A fejlesztés csupán az igazságügyhöz tartozó 7 országos intézetet érinti, a belügyhöz tartozó megyei intézetekben, amelyeknek száma 106, a feudális tömlöcrend él tovább.

Az *1874-es fogházrendtartást* a szerző korszakhatárnak tekinti a magyar börtönügy történetében. Ez a dokumentum tisztázta – máig hatóan – a börtönügy terminológiáját (fegyház, börtön, fogház stb.), első ízben különös figyelmet fordított az elítéltek elkülönítésére és osztályozására.

Mezey Barna könyve Zárszávában így értékeli a magyar polgári börtönügy első nagy szakaszát: „Rövid idő alatt hihetetlen nagy utat járt be a fegyházak és börtönök igazgatása. 1853 előtt és 1874 között száz nyolc esztendő alatt a magyar börtönügynek korszerű jogszabályait dolgozták ki a minisztériumban, előkészítették a végleges

kodifikáció »alapanyagát«, megalapozták a Csemegi-kódex büntetési rendszerét, a lehetőségekhez képest modernizálták intézményeinket.”

A könyv nem csupán a magyar polgári börtönügy első nagy, 1874-ig terjedő fejzetének története, hanem a 19. század börtönügyi tudományának, szakirodalmának áttekintése is.

A szerző részletesen ismerteti a magyar börtönügyi reform nemzetközi hátterét: az ún. *javítási elmélet* térnyerését, a század börtönrendszereit, a börtönügy helyzetét az európai országokban és a korszak *börtönépítésetét*.

A mű nagy teret szentel a 19. századi magyar börtönügyi szakirodalom ismertetésének. Ezek az oldalakon *Tauffer Emil* munkássága kapja a legnagyobb szerepet. A szerző legnagyobb részletességgel *Tauffer Emilnek Pulszky Ágosttal* közösen írott munkáját – A börtönügy múltja, elmélete, jelen állása, különös tekintettel Magyarországra (Pest, 1867.) – elemzi, és összehasonlítja a kor harmadik jeles szakírójának, *Bozóky Alajosnak* munkájával is.

A könyv tartalmi gazdagsága lenyűgöző. A kitűnően szerkesztett, feltehetően hosszabb időn keresztül érlelt szöveghez fejezetenként jegyzetapparátus társul. A könyvet börtönalaprajok, összehasonlító táblázatok és fényképek teszik érzékletesebbé.

Aki hallgatta már Mezey Barna előadásait a magyar börtönügy történetéről és ismeri élvezetes előadásmódját, tanúsíthatja, a könyv szövege megőrizte az élő előadás szemléletességét és elevenségét. (Budapest. *Oziris-Századvég*. 1995. – *Jogtörténeti értekezések. Az ELTE Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszékének kiadványai*)
Deák Ferenc

Könyvajánló

Devianciák Magyarországon. Összeáll. és szerk. Münnich Iván, Moksony Ferenc. Bp. Közélet Kiadó. 1994. 338 oldal. 630 Ft.

A tanulmánykötet a hazai devianciák rendszerváltás utáni helyzetét tárja fel. Az előrejelzések arra utalnak, hogy a hihetetlenül felgyorsult életmódváltás kritikusabbá teheti a korábbi helyzetet, amelyre fel kell készülni. Épp ezért a deviancia témájának kutatása, a társadalmi önismeret fokozása, a beavatkozás lehetőségeinek kidolgozása mindenképpen indokolt.

A kötet szerzői elsősorban a deviáns jelenségek összefüggéseinek feltárására törekedtek, hiszen a különböző deviáns magatartásformák hátterében azonos kulturális-gazdasági okok keresendők. A kutatók a problémakör megközelítéséhez többféle tudomány – szociológia, pszichológia, statisztika, vallástudomány stb. – nézőpontját és módszerét használták fel.

A neves szerzőgárda (Andorka Rudolf, Buda Béla, Kézdi Balázs, Kolozsi Béla, Pataki Ferenc, Szakács Ferenc stb.) egy része a Társadalmi Beilleszkedési Zavarok (népszerű nevén: TBZ) kutatás egy-egy kutatóprogramját vezette korábban.

Ernyes Mihály: Fejezetek a rendőrség történetéből. 2. kötet.

Pécs. Betűcenter Lapkiadó Bt. 1994. 329 oldal. (Pandúr könyvek) 585 Ft.

A szerző ebben a könyvében a magyar rendőrség történetét 1919-től, a vidéki rendőrség államosításától, 1945-ig, a Magyar Királyi Rendőrség és Csendőrség feloszlásáig dolgozza fel.

A könyv változatos eszközökkel (jogszályok, rendeletek ismertetése, statisztikai

feldolgozások, a korabeli sajtó idézése stb.) ad képet a két világháború közötti karhatalmi testületek munkájáról, ezen felül az Interpol, az IPA és más rendőri szervezetek ismertetésével rövid nemzetközi kitekintést is nyújt.

Külön fejezet foglalkozik a vidéki és a fővárosi rendőrség tevékenységével, a vízirendészet munkájával, a korabeli rendőrségnek az alkohol és a kábítószer elleni küzdelmével. Az utolsó fejezet pedig a rendészeti szervek 1945 utáni átalakítását tárgyalja.

Ernyes Mihály – előző könyvéhez hasonlóan – információkban gazdag és olvasmányos könyvet írt a magyar rendőrség történetéről.

Gyerekcigány. Pedagógiai tanulmányok.

Összeáll. és szerk. Farkas Endre. Bp. Inter-es Kiadó. 1994. 204 oldal. 350 Ft.

A gyűjtemény az ELTE Tanárképző Főiskolán folyó cigánytémájú speciálkollégium előadásaiból válogatta anyagát. Bár az írások a legkülönfélébb foglalkozású cigány és nem cigány származású szerzők tollából születtek, valamennyi azonos álláspontot képvisel: a cigány etnikum sajátosságainak bemutatásával, a „másság” természetrajzában ismertetésével elvetik a faji előítéletet.

Valamennyi írás hangot ad annak a véleménynek, hogy a cigányság felemelkedésének sorsfordulója az iskola, de az újfajta, az etnikai kultúrák egyenlőségén alapuló oktatási rendszer kidolgozása még hátra van. Ezt az új oktatási szemléletet a szakirodalom multikulturális nevelésnek nevezi. Ennek a nevelésnek a célját, feladatait, működtetésének feltételeit Vég Katalin ismerteti. Kocz István és munkatársainak felmérése (önismeret, önbizalom, identitástudat) szerint a ci-

gánygyerekek személyiségének fő vonása az alkalmazkodó-képeség, de nagy részüknek nincs reális önképe, akarathiánnyal küszködnek, csekély a biztonságérzetük. A cigány etnikum közösségi szokásainak sokoldalú bemutatására törekszik *Karsai Ervin*: Tallózás a cigányok szokásvilágában és a cigány nyelvű mondásokban című tanulmánya. Figyelemre méltó *Tauber Istvánnak*, a neves kriminológusnak tanulmánya is, amely a cigány fiataikorúak, a deviáns viselkedések és az előítéletek problematikájával foglalkozik.

Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez.

Bp. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 3. kötet. Kúriai teljes ülések, állam-védelmi felülvizsgálatok, „párt”-ítéletek, törvényességi óvások, tárgyalási jegyzőkönyvek. 1994. 915 oldal. 1555 Ft.

A dokumentumkötet-sorozat harmadik darabja újabb 73 dokumentummal bővíti a már megjelent iratanyagot.

A könyv tartalmazza többek között *Pálffy György* bűnperének iratait, *Péter Gábor* ügyének dokumentumait, az 1953-as politikai változások következményeként az internálótáborok felszámolására irányuló államigazgatási iratokat, *Farkas Mihály* ügyének 1957-es újratárgyalási iratait.

Palánkai Tiborné: Büntetőjogi alapismeretek.

Bp. ELTE Szociológiai Intézet - T-Twins Kiadó. 1994. 152 oldal. (A szociális munka gyakorlata c. sorozat) 420 Ft.

A mű a büntetőjog, a büntetőeljárás-jog és a büntetés-végrehajtási jog legfontosabb szabályainak rövid és közérthető összefoglalása.

A büntetés-végrehajtási jog egyes rendelkezéseit a negyedik fejezet tárgyalja. A büntetések és az intézkedések végrehajtásának

közös szabályai után a könyv a bíróság büntetés-végrehajtási feladatait ismerteti, különös tekintettel az egyes bv. bírói eljárásokra. A szabadságvesztés végrehajtása című részben a szerző, Palánkai Tiborné utal arra, hogy a szabadságvesztés végrehajtásának szabályai 1993. április 15-ei hatállyal több ponton – elsősorban az elítéltek jogi helyzetét illetően – lényegesen módosultak. Rövid részt találhatunk még a közérdekű munka és a pártfogó felügyelet végrehajtásáról, az elítéltek utógondozásáról. A fejezet, s egyben a könyv a fiatalokúakra vonatkozó sajátos végrehajtási szabályok ismertetésével zárul.

Pusztai László: A modern büntetőeljárás jog kialakulása Magyarországon.

Bp. Nemzeti Tankönyvkiadó. 1994. 87 oldal. 220 Ft.

A joghallgatók számára készült kiadvány a büntetőeljárás hazai történetének áttekintésére vállalkozik.

A könyv első fejezete, amely *A büntetőeljárás mint a tudományok fejlődésének függvénye* címet viseli, bemutatja a bizonyítás tanának változásait, a büntetőeljárás történeti rendszereit és azt a folyamatot, amely a modern eljárásjogok megjelenéséhez, önállóodásához vezetett. A második fejezet az első magyar büntetőeljárás kódexet, az 1896. évi évi *Bűnvádi perrendtartást* ismerteti. Ez a törvény 52 évig volt hatályban, jóllehet ez alatt a fél évszázad alatt eredeti, 1900. január 1-jén hatályba lépett szövege jócskán módosult. A harmadik fejezet az úgynevezett *szocialista jog* 1949-cel kezdődő megoldásaival, ezen belül is a büntető perrendtartás 1951-es, 1962-es és 1973-as újraszabályozásával foglalkozik. A könyv *Függelke* elvezet a máig hatályban lévő 1973. évi I. törvény módosításáig, egészen a közelmúltig.

(Válogatás az IM Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Szakkönyvtára gyűjteményeiből)

CONTENTS

FORUM

1 dr. Ferenc TARI: On professional basis (Relationship between punishment enforcement and policy)

7 dr. Barna MEZEY: Open prison

PRISON-WORLD

16 dr. János BOROS: Prisoner-hierarchy

21 László HUSZÁR: Adaptation (Adjustment of long-sentenced prisoners to prison-conditions)

35 Béla Dénes NOVÁK: I had to fight!

WORKSHOP

37 dr. József ESTÓK: Public security (Rule of punishment enforcement)

46 dr. Jolán TAKÁCS: Work of public utility

52 dr. Anikó MÜLLER: Foreigners' custody (First experiences in practice)

EXCHANGE OF EXPERIENCES

58 dr. István LAJTÁR: What is handling like in the prisons? (Prosecutors' examination in the correctional institutions)

65 dr. Miklós SÁRDI: Crowdedness (Capacity, number of prisoners to be placed)

68 dr. Sándor CSORDÁS: Rule of technology

73 Zoltán SÖVÉNY: Laser fighter (New method of shooting drill)

ASSOCIATIONS

78 dr. Gábor ROSZÍK: Spiritual service (Goals of the Prison Fellowship Hungary)

85 dr. József LŐRINCZ: General assembly (Five years of the Hungarian Prison Association)

PREMIER PLAN

89 Anna PARDI: New chapter (Conversation with dr. Imre Mári about the past and present)

IN BRIEF

94 International relations

95 New legal regulations and internal decrees

98 Pictures – events

THE PAST

100 Miklós SZONDI: Small Harta

BOOKSHELF

103 Beginning of the Hungarian national prison matter (Book by Barna Mezey)

105 Ferenc DEÁK: Offering books

INHALT

FORUM

1 dr. Ferenc TARI: Auf Fachgrund (Beziehungen zwischen Strafvollzug und Politik)

7 dr. Barna MEZEY: Offenes Gefängnis

WELT DES KERKEHRS

16 dr. János BOROS: Gefangener-Hierarchie

21 László HUSZÁR: Einstellung (Adaptation von lebenslängigen Gefangener zum Kerkehr)

35 Dénes Béla NOVÁK: Ich musste kämpfen!

WERKSTATT

37 dr. József ESTÓK: Öffentliche Sicherheit (Rolle des Strafvollzuges)

46 dr. Jolán TAKÁCS: Gemeinnützliche Arbeit

52 dr. Anikó MÜLLER: Fremdenbewachung (Erste Erfahrungen des Vollzuges)

ERFAHRUNGS-AUSTAUSCH

58 dr. István LAJTAR: Wie steht es mit der Behandlung? (Anwaltsuntersuchung in den Strafvollzugsanstalten)

65 dr. Miklós SÁRDI: Überfülltheit (Kapazität, versetzbare Gefangenerzahl)

68 dr. Sándor CSORDÁS: Rolle der Technique

73 Zoltán SÖVÉNY: Laser fighter (Eine neue Methode der Schiessenausbildung)

GESELLSCHAFTEN

78 dr. Gábor ROSZÍK: Seelsorgerdienst (Zielsetzungen der Ungarischen Brüderlichen Kerkehrsgesellschaft)

85 dr. József LÓRINCZ: Generalversammlung (Fünf Jahre der Ungarischen Kerkehrsgesellschaft)

PREMIER PLAN

89 Anna PARDI: Eine neue Etappe (Unterhaltung mit Hr. dr. Imre Mári über die Vergangenheit und Gegenwart)

IN BRIEF

94 Internationale Beziehungen

95 Neue Rechtsregeln und innere Anordnungen

98 Bilder – Ereignisse

VERGANGENHEIT

100 Miklós SZONDI: Die kleine Harta

BIBLIOTHEK

103 Anfang der ungarischen bürgerlichen Kerkehrssache (Buch von dr. Barna Mezey)

105 Ferenc DEÁK: Bücherangebot

TARTALOM

FÓRUM

1 Dr. TARI Ferenc: Szakmai alapon
(A büntetés-végrehajtás és a politika kapcsolata)

7 Dr. MEZEY Barna: Nyitott börtön

BÖRTÖNVILÁG

16 Dr. BOROS János: Rab-hierarchia
(Erőszak és informális státusz összefüggései
a visszaeső elítélteknél)

21 HUSZÁR László: Alkalmazkodás
(Hosszúidős elítéltek börtön-adaptációja)

35 NOVÁK Béla Dénes: Harcolnom kellett!

MŰHELY

37 Dr. ESTÓK József: Közbiztonságunk
(A büntetés-végrehajtás szerepe)

46 Dr. TAKÁCS Jolán: Közérdekű munka

52 Dr. MÜLLER Anikó: Idegenőrizet
(A végrehajtás kezdeti tapasztalatai)

TAPASZTALAT- CSERE

58 Dr. LAJTÁR István: Milyen a bánás-
mód? (Ügyészi vizsgálat a bv. intézetekben)

65 Dr. SÁRDI Miklós: Zsúfoltság (Befo-
gadóképesség, normák, elhelyezhető létszám)

68 Dr. CSORDÁS Sándor: A technika
szerepe

73 SÖVÉNY Zoltán: Laser fighter
(A lökiképzés új eszköze)

TÁRSASÁGOK

78 Dr. ROSZÍK Gábor: Lelki szolgálat
(A Magyar Testvéri Börtöntársaság céljai)

85 Dr. LŐRINCZ József: Közgyűlés
(A Magyar Börtönügyi Társaság öt éve)

KÖZELKÉP

89 PARDI Anna: Új fejezet (Beszélgetés
dr. Mári Imrével múltrol, jelenről)

RÖVIDEN

94 Nemzetközi kapcsolatok

95 Új jogszabályok és belső rendelkezések

98 Képek – események

MŰLT

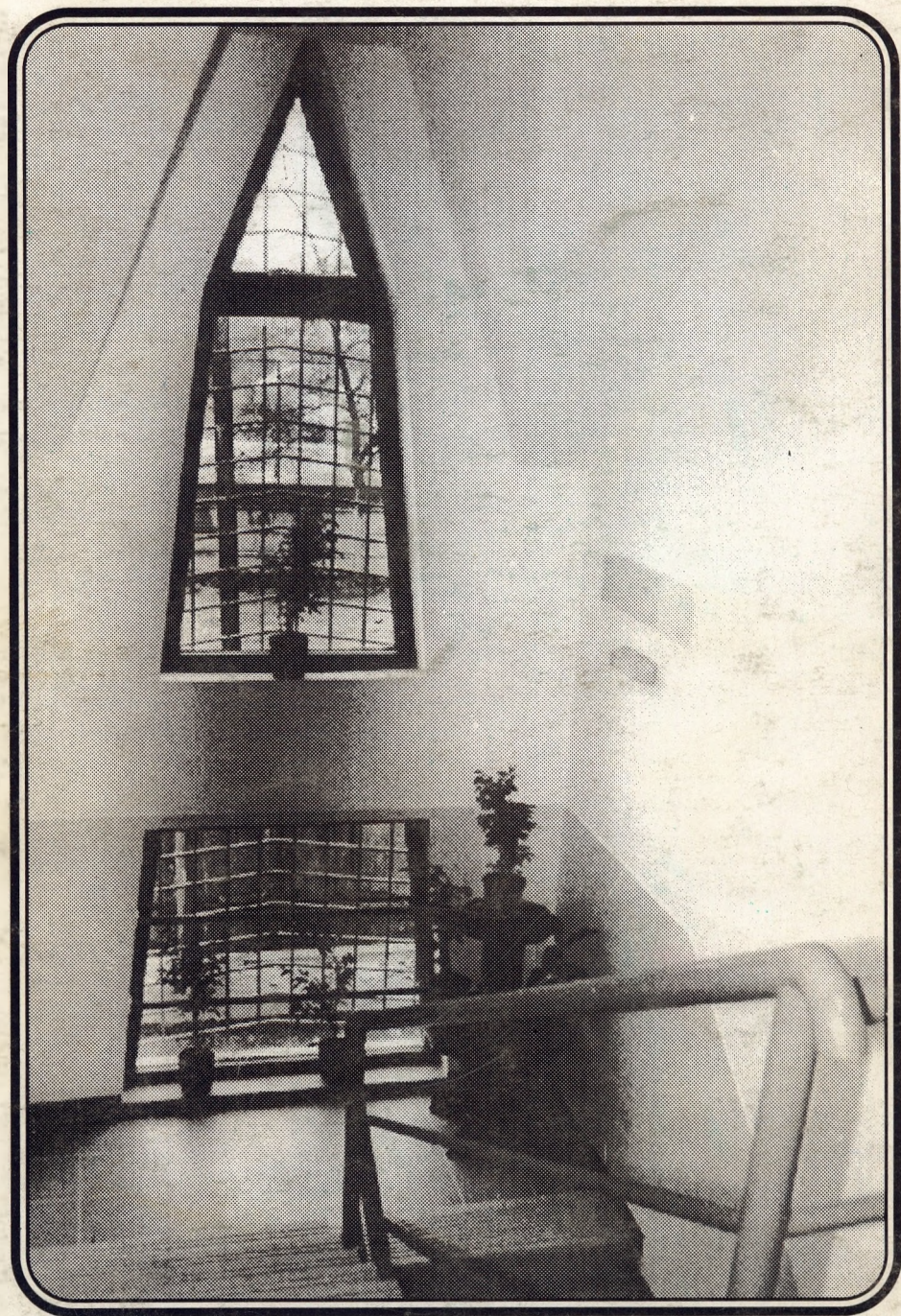
100 SZONDI Miklós: Kis Harta
(A közvetítő intézeti hagyományról)

TÉKA

103 A magyar polgári börtönügy kezdetei
(Mezey Barna könyve)

105 DEÁK Ferenc: Könyvajánló

Ára: 50 forint

Új építészeti megoldások a kecskeméti nyitott börtönben